

გზმ/23 რ. გეოგრაფიკული

263. 11149

საქართველოს
საბჭოთავო

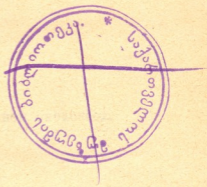
მ რ ა მ ბ ე

თვიური ჟურნალი

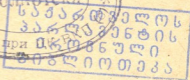
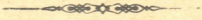
წელიწადი მეთორმეტი

№ VII

0 3 მ ი ა ი, 1905

740196
53137

თფილი

1905

1905

Доволено цензурою. 31 Августъ, 1905 г. Тифлисъ.

შინაარსი

- I—**დანაშაული და სასჯელი.**—რომანი ექვს ნაწილად
 თ. პ. დესტოვესკისა, ნაწილი მეოთხე, თავი I—III.
 თარგმანი ინ-ანისა 1
- II—**ვილჰელმ ბელი.**—დრამა 4 მოქმედებად შილდერისა
 თარგმანი ი. ბაქრაძისა 45
- III—**მუშათა მოძრაობა საზრანგეთში.**—ნაწილი
 პირველი (1789 წლამდე). სანგალასა 1
- IV—**ნაკვანი.**—1. ძველებური ჩვენი ბანი.—2. ყიბლანა ყვაი-
 ლი.—3. ამერიკული თეატრები.—4. ელიზე რეკლიუს გლო-
 ვა.—5. გერმანელი სოციალისტები და ეროვნული კითხვა.—
 6. ისეთმა ფურმა დამწიხლოს!.—7. ჟანდარმების დევგმირო-
 ბა.—8. რამ გააღვიძა ხალხი.—9. შეურაცხყოფა 18
- V—**ზინაური მიმოსილვა.**—სახელმწიფო სათათბირო და
 განხორციელება კანონიერების პრინციპისა.—წარმომადგენ-
 ლები კავკასიიდან.—პირველ-დაწყებით სკოლების რეფორმა.—
 გ. რ.-ისა 24
- VI—**ჩვენი საქმეები.**—ნაფიც მსაჯულთა სამართალი კავკა-
 სიის იურიდიულ საზოგადოების წინაშე 40

დამატებები:

- VII—**მინერალური ძივია.**—ა. კლდიაშვილისა . 129—144

დანაშაული და სასჯელი

(რომანი)

ექვს ნაწილად თ. მ. დოსტოევსკისა

ნაწილი მეთხუთე *)

I

„ნუ-თუ ისევ სიზმარია?“ გაიფიქრა ერთხელ კიდევა.
ერთხილად და უნდობლად ათვალიერებდა მოულოდნელს
სტუმარსა.

— სვიდრიგაილოვი? სისულელეა! შეუძლებელია!—ჩაი-
ლაპარაკა ბოლოს გაოცებულმა ხმა-მალლა.

მაგრამ სტუმარს არ გაჰკვირვებია.

— ორის მიზეზისა გამო შემოვიარეთ: ჯერ ერთი, მინ-
დოდა გამეცანით, რადგანაც, დიდი ხანია, ბევრი რამ მესმის
თქვენ შესახებ საყურადღებო და საქებური; მეორე, ვვოცნე-
ბობ, რომ უარს არმეტყვიო და დამეხმარებით ერთს საქმეში,
რომელიც თქვენს დას, ავდოტია რომანოვნას, შეეხება. მარ-
ტოდ მე, იქნება, ახლოც არ მიმიკაროს, — აზრი აქვს ისეთი
ჩემ შესახებ შედგენილი, — თქვენის დახმარებით-კი შეილება
მოხერხდეს როგორმე...

— ტყუილად გიფიქრიათ, — გააწყვეტინა რასკოლნიკოვმა.

— გუშინ უნდა ჩამოსულიყვნენ, არა?

არ უპასუხა რასკოლნიკოვმა.

*) იხ: „მოამბე“ № VI. 1905 წ.

— დიაქ, დიახ, გუშინ; ვიცი. მეც თვითონ ხომ სამი დღეა, რაც ჩამოვედი. აი, მაშ, რას გეტყვით, როდღონ რომანიჩ. თავის მართლებას სულ მეტათა ვთვლი, მაგრამ ნება მომეცით, ვაგიცხადოთ: რა არის, მართლაც, მთელს ამ საქმეში საიმისოდ გასაკიცხი და საბრალმდებლო, თუ, რასაკვირველია, საღად განსჯით და ცრუმორწმუნოებას არ დაემორჩილებით?

ჩემად ათვალეობდა ისევ რასკოლნიკოვი.

— ის, რომ უმწეო ქალს ჩემს სახლში ვსდევნიდი და „საზიზღარის წინადადებებით შეურაცხეყოფიდი“, — აგერა თუ არა? (თვითონვე ვსცდილობ წინ გასწრებას!). — მაგრამ ნუ დაივიწყებთ, რომ მეც კაცი ვარ, et nihil humanum... ერთი სიტყვით, მეც შემიძლიან შევსცდე და შემიყვარდეს ვინმე (რაიცა, ეჭვი არ არის, ჩვენ ხელთ არაა); მაშინ ხომ ყოველივე ბუნებრივად აიხსნება. აი, საკითხი რა არის: საზიზღარი და ამოსავარდნელი რამა ვარ, თუ თვითონვე მე ვარ მსხვერპლი? მერე რომ მართლაც მსხვერპლი ვიყო? იქნება ამერიკასა და შვეიცარიასაში რომ ვუპირებდი გატაცებასა, პატივისცემის გრძნობითაც ვიყავ გამსჭვალული და ორთავეს ბედნიერება მეწადა!... გონიერება ვნებას ჰმორჩილებს; ვინ იცის, იქნება ჩემს თავს უარესადა ვლუპავდი!..

— საქმე ხომ ეგ არ არის, — გააწყვეტინა ზიზღით რასკოლნიკოვმა, — თქვენა ხართ საზიზღარი ადამიანი და, მართალი ხართ თუ მტყუანი, აღარ დაეძებენ; თქვენი ცნობა აღარა ჰსურთ, გდევნიან და წადით თქვენცა!...

სვიდრიგაილოვმა უცბად გულიანად გაღიხარხარა.

— თქვენი მორბილება... როგორცა სჩანს, ძნელია მეტად! — შეჰნიშნა გულიანის სიცილით. — მინდოდა როგორმე მეეშმაქნა, მაგრამ არ იქნა; ნამდვილი ნიადაგი ამოგირჩევიათ!

— თქვენ ახლაც ეშმაკობას აპირებთ, ვგონებ.

— რა არის მერე, ჰა! რა არის? — იმეორებდა ისევ ხარხართ სვიდრიგაილოვი. — ეს ხომ უბრალო რამ არის სულა!.. მაგრამ მაინც გამაწყვეტინეთ: ასეა თუ ისე, არავითარი უსია-

მოვინება თავს არ იჩენდა, რომ ბალში ის ამბავი არ მომხდარ-
იყო. მართა პეტროვნა...

— ამბობენ, მართლა, ვითომ მართა პეტროვნასთვისაც
თქვენ მოგელოთ ბოლო? — გააწყვეტინა უკმეხად რასკოლნი-
კოვმა.

— როგორ, ეგაც გაიგეთ, განა? მაგრამ ან-კი როგორ
არ უნდა გცოდნოდათ... ამ თქვენი კითხვის შესახებ-კი, არ
ვიცი სწორედ, რა პასუხი მოგცეთ. ერთს გეტყვით მხოლოდ,
რომ სინიდისი სრულიად დამშვიდებული მაქვს. ე. ი. ნუ გე-
გონებათ, ვითომ ფიქრი რისამე მქონდეს: ყველაფერი წესი-
ერად და კანონიერად მოხდა: სამკურნალო შემოწმებამ სი-
კვდილის მიზეზათ წვეთის დაცემა აღიარა, რომელიც მაძლარ
სადილისა და ბოთლა ღვინის გამოცლის შემდგომ ბანებას მო-
ჰყვა შედეგათა; ამის მეტი სხვა არა ამოუჩენია-რა... ეგ არა-
ფერი, მაგრამ ვაგონში-კი ერთ-თავად იმასა ვფიქრობდი ერთ
ხანად, იქნება როგორმე ხელი შევეუწყე-მეთქი... უბედურე-
ბასა: მაგალითად, გაჯავრებით ან სხვაფრივ როგორმე? მაგრამ
დავრწმუნდი ბოლოს, რომ ეგაც არა ყოფილა.

რასკოლნიკოვს გაეცინა.

— ან კი რათა სწუხდებოდით!

— რას იცინით? იფიქრეთ, აბა: სულ რაღაცა ორჯელ
დავარტყი მათრახი, ასე რომ ნიშნებიც-კი არ აღმოაჩნდა...
იცინიკათ ნუ ჩამთვლით, გეთაყვათ; თვითონაც ვიცი, რომ
საძაგლად მოვიქეცი; მაგრამ ვიცი ისიცა, რომ მართა პეტ-
როვნას იქნება სასიამოვნოდაც დაჰრჩა, რომ ასე მოვიქეცი.
თქვენის დის ამბავი უკვე მთლად მიიწურა, გათავდა. მესამე
დღე იყო, მართა პეტროვნა შინ იჯდა სულა. აღარ იცოდა,
რისთვის წასულიყო ქალაქსა და ვისთვის რა ეამბნა, თუმცა
უნდა მოგახსენოთ, იქაც ყველას თავი მოაბეზრა. იცით? აიმ
წერილის კითხვითა. და უცბად ცის მანანასავით ორი მათ-
რახი მოევლინა! მაშინვე უბრძანა, კარტა შეებათ!.. არას
ვითყვით იმაზედა, რომ ზოგიერთჯერ საშინლად უნდათ ქა-
ლებსა, რომ შეურაცხყოფილები იყვნენ, თუმცა იმავე დროს

რისხვით არიან აღსავსენი. ყველას ექმნება ნაცადი ასეთი შემთხვევა. მოსწონს საშინლად კაცსა, შეურაცხყოფილი რაა. არ შეგინიშნავთ? განსაკუთრებით ქალებს. თითქმის რომ ამით ირთობენ თავსა.

უნდოდა ერთ ხანად წამომდგარიყო რასკოლნიკოვი და წასულიყო სადმე, საქმე ამითი გაეთავებინა; მაგრამ ცნობის მოყვარეობა და ანგარიშმა სძლიეს ერთ წამსა: უნდოდა შეეტყო, შემდეგში რაღა იქნებოდა.

— ჩხუბი და ცემა გიყვართ?— დაეკითხა როგორღაც დაბნეულად რასკოლნიკოვი.

— არც საიმისოდ, — მიუგო დამშვიდებით სვიდრიგაილოვმა. — მართა პეტროვნასთან ხომ არსად მიჩხუბნია თითქმის. თანხმობითა და კმაყოფილად ეცხოვრობდით, ჩემი მუდამ მადლიერი იყო. მთელის შეიღის წლის განმავლობაში მათ-რახი სულ ორჯელ ვიხმარე რაღაცა (თუ ერთს კიდევ სხვას არ ჩავთვლი, ცოტა არ იყოს საექვოს და ორ-აზროვანსა): პირველად ორის თვის შემდეგ იყო, ჯვარი რომ დავიწვრეთ და სოფელში ამოვედით, მეორედ ახლა, უკანასკნელად. თქვენ-კი გეგონათ, ვინ იცის, რა ბაიყუში, ჩამორჩენილი და მონობის მოტრფიალე კაცი ვიყავი, ჰა? ხა-ხა-ხა!.. მართლა: არ გახსოვთ, როდღონ რომანოვიჩი, ამ რამდენისამე წლის წინად როგორ შეარცხვინეს საჯაროთა და მწერლობაშიაცა ერთი ვიღაც აზნაური — დამავიწყდა, რა გვარი იყო! — აი, ისა, ნემეცი ქალი რომ გალახა ვაგონში, არ გახსოვთ? მაშინვე იყო, მგონი, იმ წელსა, „საუკუნის საძაგელი ამბავი“ რომ მოხდა (აის, ეგვიპტის სადამბეი... გახსოვთ, საჯაროდ იმართებოდა ხოლმე კითხვა? შავ-შავი თვალები! სადა ხარ, ოქროს ახალგაზრდობავ!). იცოდეთ, მაშ, ჩემი აზრი: ნემეც ქალის გამლახველს არ თანავუგრძნობ ღრმად... იმიტომ, რომ არც არის თანავგრძნობის ღირსი? მაგრამ არ შემძლიან არ შევნიშნო აქვე, რომ არიან ისეთი წამქვებული და თავმომაბეზრებელი ნემეცი ქალები, რომლებს შესახებაც დიდი პროგრესისტიც-კი თავს ვერ შეიმაგრებდა. ამ მხრივ-კი

შაგანს არავინ მაშინ არ შეჰხებია, თუმცა უმთავრესი ეს არის სწორედ! მართალს მოგახსენებთ!

სთქვა თუ არა ესა, ერთხელ კიდევ გადინახარა. მიჰხედა მაშინვე რასკოლნიკოვი, რომ მტკიცედ ჰქონდა ამ კაცს განაზრახი გარდაწყვეტილი და გონიერებაც სრული.

— გეტყობათ, რამდენიმე დღეა არავისთან გილაპარაკნიათ? დაეკითხა რასკოლნიკოვი.

— აგრეა თითქმის. რა არის: ჰკვირობთ უთუოდ, რომ ასე ადვილად შეგეწყვეთ არა?

— ეგ-კი არა, მაგრამ ის-კი მიკვირს, რომ აგრე ამლაშებთ.

— იმიტომა, რომ თქვენი ბრიყვული კითხვები არ ვიწყინე? აგრეა თუ არა? მაგრამ... ან რა შეწყენოდა? როგორც თქვენ მეკითხებოდით, მეც ისრე გიპასუხებდით, — მიუგო გასაოცარად გულგრილად და უბრალოდ. — საიმიხოდ ახლა არა იზიდავს-რა ჩემს ყურადღებასა, გეფიცებით, — განაგრძობდა ისევე ჩაფიქრებული. — განსაკუთრებით ახლა, სულ არასფერი... თქვენ, რასაკვრელია, შეგიძლიანთ იფიქროთ, ვითომ განგებ ვამბობდე, რაკი თქვენს დასთანა მაქვს საქმე; მევე გითხარით ხომა. მაგრამ გამოგიტყდებით, მოწყენილი ვარ საშინლად! განსაკუთრებით ეს სამი დღე, ასე რომ გამიხარდა კიდევ, რომ გნახეთ... ნუ გამიწყრებით-კი, როდღონ რომანიჩ, მაგრამ თქვენ თვითონ შეჩვენებით როგორღაც საშინლად უცნაურათა. როგორ : გინდათ სთქვით, მაგრამ, გატყობთ, რაღაცა გედარდებათ; ამ წამას-კი არა, საზოგადოდ ახლა... მაგრამ, კმარა, ჰო, აღარას გეტყვით, ნუ იღრუბლებით! განა ისეთი გაუთლელი დათვიცა ვარ, თქვენ რომ გგონიათ.

დაღვრემილმა გადაჰხედა რასკოლნიკოვმა.

— იქნება დათვისა არც-კი რამ გეტყობთ, — უპასუხა რასკოლნიკოვმა. — პირ-იქით, გეტყობათ, კაი საზოგადოებისა ხართ და შემთხვევით შეგიძლიანთ რიგიანი კაციც იყოთ მაგრამ...

— არავის აზრს განსაკუთრებულს ყურადღებას არ ვაქცევ, — მიუგო თითქმის ამაყათა და გულგრილად სვიდრი.

გაილოვმა, — ამიტომაც რატომ ზოგჯერ საძაგლობა და უგვა-
 ნობაც არ ჩავიდინო, როცა ჩვენს დროში ეს ყველაზედ მე-
 ტად ეხერხება ადამიანსა და... ბუნებრივი მიდრეკილებაცა
 მაქვს, — დასძინა და კვლავ გაიცინა.

— გაგონილი მაქვს, ბლომად თურმე გყავთ აქ ნაცნო-
 ბები და გავლენიან ხალხთანაც საკმაოდ დაახლოვებული
 ხართ. მაშ მე, აბა, რაღათ გინდივართ, თუ არ რამ განზრა-
 ხვისათვის?

— ეგ მართალი სთქვით, ნაცნობები ბლომათა მყვანან, —
 ჩამოართვა სიტყვა სვიდრიგაილოვმა, მაგრამ უმთავრესზედ-კი
 პასუხი არ მისცა, — მხედებიან კიდევ. აგერა, სამი ღლეა, და-
 ვდივარ და ბევრსა ვცნობ მათგანს; ბევრიც, მგონი, თვითონა
 მცნობს. რასაკვრელია, საკმაოდ ბატონკაცურად მაცვია და არც
 ღარიბი ვარ. ჩვენ ხომ საგლეხო რეფორმაც არ შეგვეხო:
 ტყეები და საძოვრები ყველა გვაქვს ისევ, შემოსავალს მუ-
 დამ იძლევა; მაგრამ... არ წავალ იქა; ინიტომ, რომ თავი
 მომბაზერეს; სამი ღლეა, დავდივარ აგერა, მაგრამ არავის
 ვემცნაურები... ახლა ე ქალაქი! ე. ი. როგორ შეუდგინეს?
 ქალაქი კანცელარისტებისა და ყოველ გვარ სემინარისტებისაო!
 მართლაც-და, ამ რვა წლის წინად რომ აქ ვეთრეოდი, ბევრი
 რამ არ შემინიშნავს... მარტოდ-მარტო ანატომიის იმედი-ლა
 მაქვს ახლა, ღმერთს გეფიცებით!

— როგორ-თუ ანატომიისა?

— აი, ე კლუბებისა... ან ამ პროგრესის შესახებ, — მაგ-
 რამ თავი დავანებოთ, — ან-კი გაიძვერობა რა სახალისოა!

— როგორ, ევაც იყავით, განა?

— მაშ, აბა, უამისოდ როგორ შეიძლებოდა? მთელი
 ამხანაგობა არსებობდა ამ რვა წლის წინადა, მაგრამ ზრდი-
 ლობიანი მეტად; ერთ-თავად დროს ვატარებდით; მაგრამ ოხერი-
 ვინმეები-კი არ იყვნენ: იყვნენ პოეტებიც, კაპიტალისტებიც.
 მაინც ჩვენს საზოგადოებაში ხომ ისაა უკეთეს ქცევისა, ვისაც
 ბევრი რამ გადაჰხედია, — არ შეგინიშნავთ? ცოტა ესოფლად
 ჩამოვრჩი ყველაფერსა, თორემ... მაინც ჩამაბრძანეს ერთის

ნეინელ ბერძნის ვალისათვისა. აქ უცბად მართა პეტროვნა ამიჩნდა, ვივაქრეთ და ოც-და-ათ ათას ვერცხლათ გამომისყიდა. (სულ-კი 70,000 მემართა). შვეერთლით კანონიერის ქორწინებითა და ძვირფას განძივით მაშინვე სოფელში გამაქცია. ჩემზედ ხომ ხუთის წლით უფროსი იყო. ძან ვუყვარდი. მთელი შვიდი წელიწადი სოფლილამ ფეხი არ გამომიდგამს. და წარმოიდგინეთ, მთელი ეს ხანი ოც-და-ათი ათასის ვექსილი ჩემ წინააღმდეგ სხვის სახელზედა ჰქონდა მართა პეტროვნასა; ასე რომ, ავჯანყდებოდი თუ არა, მაშინვე ვირის აბანოში მიკრავდნენ ისევ თავსა! მიზამდა კიდევცა! იმიტომ, რომ დიდ სიყვარულთან ესაც ადვილად შეუძლიანთ ქალებსა.

— ვექსილი რომ არ ყოფილიყო, მოუსვამდით?

— არ ვიცი, როგორ გითხრათ. ვექსილი თითქმის არეს მიშლიდა. არსაით გული არ მიმწევდა; საზღვარ-გარეთ-კი ორჯელ თვითონაც გამიპატიჟა მართა პეტროვნამა, რაკი ნახა, რომ მოვიწყინევი. მაგრამ რა! წინადაც ვყოფილვარ, მეჯავრებოდა. აგერა, გარიჟრაჟია, ნეაპოლიტანის ყურესა და ზღვას გაჰყურებ, მაგრამ არ გიტაცებს, მოწყენილი ხარ. ყველაზედ საძაგლობა-კი ის არის, რომ მართლა რალაზედაც ნაღვლიანობ! არა, სამშობლოში სჯობიან: აქ მაინც ყველაფერში სხვებს ამტყუვენებ, თვითონ შენ-კი მართალი ხარ. იქნება ჩრდილოეთის პოლუსისაკენ-კი წავსულიყავი სამოგზაუროთ, იმიტომ, რომ j'ai le vin mauvais, და სმაც მეჯავრება. ღვინის მეტი-კი სხვა ხსნა არ არის. ეგაცა ვცადებ-რაო, რას ამბობენ, კვირას უსუპოვის ბაღში ბერგი ვეება ჰაეროსტატით აფრინდება და თანამგზავრთ ეძებსო, მართალია? თან ფულსაც თურმე ჰპირდება.

— რა იყო, მერე, გაჰყვებოდით?

— მე? არა... ისე...—წაიდუღუნა სვიდრიგაილოვმა, თითქოს მართლაც დაფიქრდაო.

„რაო, მართლა ასეა, თუ განგებ მაჩვენებს თავსა?“ გაიფიქრა რასკოლნიკოვმა.

— არა, ვექსილი არას მიშლიდა, — განაგრძობდა სვიდრიგაილოვი დაფიქრებული, — თვითონ არსად მივდიოდი სოფლიდამა. გარდა მაგისა, წელიწადია აგერ, ჩემს დღეობაში დამიბრუნა კიდევაცა ვექსილი და თან საკმაოდ დიდი თანხაც დაამატა საჩუქრათა. კარგა დიდი თანხა ჰქონდა. „ჰხედავთ, აი, როგორ გენდობით, არკადი ივანიჩო,“ — მითხრა. არა გჯერათ, ასე მითხრა? იცით, რა არის: საუცხოვო მეურნე შევიქმენი; მთელს არე-მარეში მიცნობენ. წიგნებსაც ვიწერდი. ჯერ ნებასა მრთავდა მართა პეტროვნა, მერე-კი შეშინდა. არ დავეძალე წიგნებსა.

— როგორც გატყობთ, ძან უნდა სწუხდეთ მართა პეტროვნას დაკარგვასა?

— მე? იქნება. შეიძლება, რატომ! მართლა, მოჩვენებისა გჯერათ რამე?

— რა მოჩვენებისა?

— რა მოჩვენებისა და, ჩვეულებრივ მოჩვენებისა, სხვა, აბა, რომელია!

— თქვენა, თქვენ გჯერათ?

— თითქმის რომ არა, *pour vous plaire...* ე. ი. ის-კი არა, რომ...

— რაო, გამოგეცხადებათ რამ ხოლმე, თუ როგორ არის?

როგორღაც უცნაურად გადაჰხედა სვიდრიგაილოვი.

— მართა პეტროვნა მობრძანდება ხოლმე, — ჩაილაპარაკა როგორღაც უცნაურად პირმოღრეცით, ღიმილითა.

— როგორ თუ მობრძანდება?

— დიახ, აგერ არის უკვე სამჯერ ყოფილა. პირველად დასაფლავების დღესვე ვნახე; ის-კი იყო სასაფლაოდამ დაგბრუნდი. ეს იყო სწორედ ჩემის აქეთ წამოსვლის წინა დღით. მეორედ, ამ სამის დღის წინადა ვნახე, გზაში, სადგურ მალაია ვიშერაზედ, გათენებისას სწორედ; მესამედ-კი, ამ ორი საათის წინად გამომეცხადა ჩემს ბინაზედ, სადაც ამ ჟამადა ვსცხოვრობ, — მარტოდ-მარტოსა.

— ცხადლივა?

— სრულებით ცხადლივ. სამჯერვე ერთნაირად. მოვა, ერთ ორს წამს, გამომელაპააკება და ისევ გავა კარებიდამა. კარებიდამ გადის უთუოდა. მესმის კიდეცა თითქმის, როგორ მიდის.

— არა, რათ წარმოვიდგინე, ნეტა, რომ ასეთი რამ უთუოდ უნდა გემართებოდეთ!—ჩაილაპარაკა უცბად რასკოლნიკოვმა.

და გაიოცა მაშინვე, რომ ასე უთხრა. საშინლად იყო აღელვებული.

— აი, ხომ ჰხედავთ! იფიქრეთ, მაშა?—ჩაეკითხა გაკვირვებით სვიდრიგაილოვი. — ნუ-თუ მართლა? აკი ვსთქვი, საერთო ბევრი რამა გვაქვს-მეთქი!

— არასოდეს თქვენ ეგ არ გითქვამთ!—მიუგო მკვახედ და ცხარედ რასკოლნიკოვმა.

— არ მითქვამს?

— არა!

— მე-კი მეგონა, გითხარი-მეთქი. რომ შემოვედი წელანა და თვალე-დახუჭული დაგინახეთ მწოლიარე, ვითომ გეძინათ,—მაშინვე ვსთქვი ჩემთვისა: „ის არის სწორედა-მეთქი!“

— რაო, ვითომ რას ჰნიშნავს ეგა? რასა ჰგულისხმობთ? — შეჰყვირა რასკოლნიკოვმა.

— რასა? არ ვიცი სწორედ, რასა... გულწრფელად ვამბობ,—წაიღუდუნა დაბნევით სვიდრიგაილოვმა.

ერთ წამას ორნიც გაჩუმდნენ. ორივე ერთმანერთს შეჰყურებდნენ.

— სისულელეა ყველა ეს!—წამოიძახა გაბრაზებულმა რასკოლნიკოვმა. —მერე, რას გეუბნებათ, რომ მოდის?

— მართა პეტროვნა? წარმოვიდგინეთ, სულ რაღაცა წერიმალს სისულელესა, გაგაკვირდებათ პირდაპირ: ეგ არ არის, რომ შაბრაზებს. პირველად რომ გამომეცხადა, გესმისთ, დავიღალევი: ეს მიცვალებულის წირვაო, ეს „სულთა თა-

ნაო,“ მერე კიდევ ლოცვა, მიცვალებულის მოხსენება და საუზმეო; დავიღალე და ძლივს კაბინეტში დავრჩი მარტოდ, სიგარას მოვუკიდე. ფიქრს მივე თავი), კარებიდამ შემოვიდა: „ღღეს, არკადი ივანოვიჩ, ერთ-თავად ფაცა-ფუცში ხართ და სასადილო ოთახში საათი მოუმართავი დაგრჩათ, დაგავიწყდათო“. ამ საათს-კი მთელი შვიდი წელიწადი მართლაც მე ვმართავდი სულა, მაგრამ დამავიწყდებოდა თუ არა, მაშინვე მომაგონებდა უთუოდ. მეორე ღღეს უკვე აქეთ წამოვედი. გათენებისას სადგურზედ გადავხტი:—მთვლემდა ღამე, დამტვრეული ვიყავი, თვალები ნამძინარევი მქონდა—ყავა მოვითხოვე. ვნახოთ, უცბად მართა პეტროვნა ჩემ გვერდით ჯდება და ხელში სათამაშო ქალღმერთი უჭირავს: „არ გინდა, არკადი ივანოვიჩ, სამგზავროთ გიკითხოთო?“ მკითხაობა-კი მართლაც საუცხოვოდ იცოდა, მაგრამ არ ვაპატიებ არასოდეს ჩემს თავსა, რომ არ ვაკითხვინე. შემეშინდა, გამოვექეცი და ზარიც დაირეკა. ვზივარ ღღეს საძაგელ სადილს შემდეგ კუქ-დამძიმებული (სასადილოდამ ამომიტანეს) და სიგარას ვეწევი. ვნახოთ, უცბად მართა პეტროვნა შემოდის, მწვანე ახალის ფარჩის კაბით გამოწყობილი, უშველებელს კუდს მოაშრიალებს: „გამარჯვებათ, არკადი ივანოვიჩ! ე ჩემი კაბა როგორ რათმე მოგწონთ? ანისკა ხომ ასე ვერ შემიკერავსო (ანისკა სოფლის მკერვალი ქალია, ბატონ-ყმობის დროს მოახლეთ ჰყოლიათ, მერე მოსკოვში მიუციათ სამკერვალოში, კარგი გოგონაა).“ სდგას და ტრიალებს, კაბას მიჩვენებს. გავსინჯე კაბა და მერე ყურადღებით სახეში ჩავაქეკრდი: „ნეტავი შენ, მართა პეტროვნა, რომ ასეთ სისულელისათვის თავს იწუხებ და ჩემთან მოდიხარ-მეთქი.“ — ეჰ, ღმერთო ჩემო, შეწუხება-კი თურმე აღარ შეიძლებაო შენი!“ და მე კიდევ გასაჯავრებლად ვეუბნები: „მართა პეტროვნა, მინდა ცოლი შევირთა-მეთქი.“ — „გასაკვირალი არა არის-რა თქვენგან, არკადი ივანოვიჩ; ცოლი თითქმის არ დავიმარხავთ ჯერა და უკვე მეორის შესართავად გამოეშურეთ. ნეტავი, კარგი ვინმე მაინც აირჩიოთ, თორემ ვიცი, — არც იმას, არც თქვენს

თავს არას არგებთ, ხალხს გააცინებთ მარტოო.“ და წავიდა კაბის ბოლოს შრიალითა. სისულელეა, არა? როგორ გგონიათ?

— ვინ იცის, იქნება სულაცა სტყუით?— მიუგო რასკოლნიკოვმა.

— მე? არასოდეს. იშვიათადა ვსტყუი,— მიუგო ფიქრად წასულმა სვიდრიგაილოვმა, თითქოს ვერ გაიგო, რა უზრდელი იყო ეს კითხვაო.

— წინად-კი, მართა პეტროვნას სიკვდილამდე, არსად გინახავთ ამგვარი რამ მოჩვენებანი?

— არა, ერთხელ კიდევ ამ ექვსის წლის წინადა ვნახე. ფილკა ვინმე მყვანდა შინა კაცათა; ის-კი იყო, დავმარხეთ, მაგრამ დამავიწყდა და დავუყვირე: „ფილკა, ჩიბუხი-მეთქი!“ — შემოვიდა და პირ და პირ იქით გასწია, სადაც ჩიბუხები მელაგა ხოლმე. ვზივარ და ვფიქრობ: „უთუოდ შურს იძიებს-მეთქი,“ იმიტომ, რომ სიკვდილის წინ სწორედ დიდი ჩხუბი მოგვივიდა. — „როგორა ჰბედავ, რომ ნიდაყვ-გამოფლეთილი შემოდისხარ, მომშორდი, საძაგელო-მეთქი!“ მიბრუნდა, წავიდა და მეტჯერ აღარ მოსულა. მართა პეტროვნასთვის მაშინ არა მითქვამს-რა. მინდოდა პანაშვიდი გადაემხდევინებინა, მაგრამ შემრცხვა.

— ექიმს ეჩვენეთ.

— ეგ-კი უთქვენოდაც ვიცი, რომ კარგად ვერა ვარ, მაგრამ რათა და რა მიზეზით, ვერ გამიგია; ჩემის აზრით, მე თქვენზედ ერთი ხუთად ჯანმრთელადა ვარ. იმას როდი გეკითხებოდით, გჯერათ, თუ არა, რომ მოჩვენებები გამოეცხადება ხოლმე-მეთქი ადამიანსა? გეკითხებოდით: თვითონ მოჩვენებათა არსებობა გჯერათ, თუ არა-მეთქი?

— არა, არ მჯერა!— შესძახა როგორღაც გაბრაზებით რასკოლნიკოვმა.

— როგორ იციან ჩვეულებრივად?— ბუტბუტებდა თითქოს თავისთვის სვიდრიგაილოვი და ოდნავ თავდახრილი გვერდზედ გაიყურებოდა. — ამბობენ: „ავათა ხართ და რაც-კი

რამ წარმოგიდგებათ, ყველაფერი ეგ არ-არსებული ბოდვააო. ⁴ სასტიკი ლოლიკისა მაინც არა სჩანს-რა აქა. ვეთანხმები, რომ მოჩვენებანი მართლაც ავდმყოფებს გამოეცხადებიან ხოლმე; მაგრამ რას ამტკიცებს ესა? იმას, რომ ავდმყოფებს მართლაც გამოეცხადებიან ხოლმე მოჩვენებანი და არა იმას, ვითომ სრულიად არ არსებობდნენ.

— რასაკვირველია, არა! არ არსებობენ! — გაიძახოდა თავისას რასკოლნიკოვი.

— არ არსებობენ? აგრე გგონიათ! — განაგრძობდა სვიდრიგაილოვი და თან მძიმედ შეჰხედა. — რა იქნება, რომ ასე ვიფიქროთ (მიშველეთ, აბა!): „მოჩვენებები სხვა ქვეყნების ნაწყვეტები, ნაგლეჯებია, მათი დასაწყისი. ჯანმრთელი კაცი, რასაკვირელია, არ ჰსაჭიროებს მათს ნახვასა, იმიტომ რომ შვილია იგი დედამიწისა და ცხოვრებაშიაც მხოლოდ ამ ქვეყნიურად უნდა სცხოვრობდეს, რომ წესიერება არ დაარღვიოს. მაგრამ თუ ცოტათიც არის ავად გახდა და დაირღვა ნორმალური ამ ქვეყნიური წესი მისი ორგანიზმისა, მაშინვე იმ ქვეყნიური არსებობაც თავსა ჩენილობს უკვე, და რამდენადაც უფრო ძლიერ არის აღამიანი ავად, იმდენი უფრო მეტი საშუალება ეძლევა იმ ქვეყნიურთან შეხებისა, შეხვედრისა; სიკვდილს შემდეგ ხომ პირდაპირ მისი მცხოვრები ხდება.“ ამის შესახებ დიდი ხანია ვფიქრობ. თუ მომავალი ცხოვრება გჯერათ, მაშინ ესაც დასაჯერია.

— არა, არ მჯერა მომავალი ცხოვრება, — მიუგო რასკოლნიკოვმა.

დაფიქრებული იჯდა სვიდრიგაილოვი.

— რა იქნება, რომ მართლა ობობების ან სხვა რამ მწერების მეტი არა იყოს-რა იქა, — წამოიძახა უეცრად.

„გადარეულია“, გაიფიქრა რასკოლნიკოვმა.

— მარადისობა, როგორც იღვა, ისე გვაქვს წარმოდგენილი, რომ მისი გაგება შეუძლებელია, რაღაც რამ დიდი და უშველებელია ვითომ! მაგრამ რაღა უთუოდ ასეთი უშველებელი რამ უნდა იყოს? ერთიც ვნახოთ, ამის მაგივრად

სოფლურ აბანოს მზგავსი რალაცა პაწია ოთახია, გამქვარტ-
ლულ-გამტვრიანებული და კუთხეებში კიდევ ყველგან ობ-
ობას ქსელებია დაბმული; აი, თქვენი მარადისობა! იცით,
რა არის? ხშირად სწორედ ამ სახით წარმომიდგება ხოლმე
უკუნეთი, მარადისობა.

— ნუ-თუ მართლა ამაზედ უფრო სამართლიანი და სა-
ნუგეშო სხვა აღარა წარმოგიდგებათ-რა ხოლმე! — შესძახა
გულ-ნაწყენად რასკოლნიკოვმა.

— სამართლიანი? მერე, ვინ იცის, რომ ეს არ არის
სწორედ ყველაზედ მეტად სამართლიანი; იცით, რა არის, ჩემზე-
ედ რომ იყოს დამოკიდებული, განგებ ვიზამდი ასრე, —
მიუგო სვიდრიგაილოვმა და როგორღაც გამოურკვეველად
გაიღიმა.

რალაცა ცივმა ჟრუანტელმა დაურბინა უცბად რასკო-
ლნიკოვსა ამ საზიზღარ პასუხის გაგონებაზედ. ასწია თავი
სვიდრიგაილოვმა, რასკოლნიკოვს გადაჰხედა და გაღიხარება
უცბად.

— ეგ-კი არა, იფიქრეთ, აბა, — შეჰყვირა უცბად, — ნახე-
ვარ საათის წინად ერთმანეთისათვის ჯერ თვალი არ დაგვეკრა,
გადასაწყვეტი საქმე წინ გვიდევს კიდევ, მტრებად ვითვლებით
და უცბად საქმეს თავი გავანებეთ და რალაცა საუბარს შევუდე-
ქით! არა, ტყუილი ვსთქვი, მაშა, რომ ორივე ერთფერები
ვართ-მეთქი?

— ინებეთ, გეთაყვათ, — განაგრძობდა რასკოლნიკოვი
გაბრაზებული, — მაგრამ გამაგებინეთ საჩქაროდ, რისთვის გა-
მაპათიოსნეთ და ინებეთ მობრძანება... და... მეორეც... მეც
შეჩქარება, არა მცალიან, უნდა სხვაგან წავიდე.

— ინებეთ, ახლავ. თქვენი და, ავდოტია რომანოვნა,
ლუჟინზედ აპირებს, პეტრ პეტროვიჩზედ, გათხოვებასა?

— არ შეიძლება ჩემის დის საქმეს როგორმე მხარი აუ-
ქციოთ და მისი სახელი სრულიად არ ახსენოთ? მიკვირს
სწორედ, როგორღაც ჰბედავთ და ახსენებთ ჩემთან იმის სა-
ხელსა, თუ მართლა თქვენ სვიდრიგაილოვი ხართ?

— როგორ? იმისთვის მოვედი და არ ვახსენო-კი?

— კარგით, მაშ, ილაპარაკეთ, მაგრამ მალე-კი.

— დარწმუნებული ვარ, ბატონს ლუქინზედ (ჩემის ცოლის ნათესავზედა) უკვე თქვენს აზრს შეადგენდით, თუ რომ ნახევარ საათითაც არის მაინც ჰნახვეით როგორმე, ან ნამდვილი და სწორე შეიტყუეთ რამე მის შესახება. ავღოტია რომანოვნას ის არ გამოადგება. ჩემის აზრით, ავღოტია რომანოვნა სრულიად მოუფიქრებელივა და უნგარიშოდ სწირავს თავს ოჯახობასა. ისე მაქვს როგორღაც გაგონილი, ვითომ თქვენც კმაყოფილი იქმნებოდით მეტად, თუ ეს ქორწინება როგორმე ჩაიშლებოდა; ისე-კი, რომ არავისი ინტერესები არ დარღვეულიყო. ახლა ხომ, პირადად გაცნობის შემდეგ, მთლად დავრწმუნდი, რომ ასრეა საქმე.

— თქვენი მხრივ ყველა ეს დიდი გულუბრყვილობაა, მაგრამ, უკაცრაოდ, გულუბრყვილობა-კი არა, თავხედობაა, — მიუგო რასკოლნიკოვმა.

— ესე იგი, გინდათ სთქვათ, ვითომ ჩემთვისა ვზრუნავ? ნუ სწუხართ, როდღონ რომანოვიჩ! მართლა რომ ჩემთვის მინდოდეს რამე, ასე გამოტყუებით როდი დაგიწყებდით ლაპარაკსა; არც ისეთი ჩურჩუტი ვარ. მზინდა ამის გამო ერთი ფსიხოლოგიური უცნაურობა გაგიმელაფნოთ. წელან რომ ავღოტია რომანოვნას სიყვარულისა გამო ვიმართლებდი თავსა, გამოვსთქვი, თუ გახსოვთ, რომ მევე შევიქმენ მსხვერპლი-მეთქი. იცოდეთ, მაშ, რომ არავითარს სიყვარულს ახლა არა ვგრძნობ, არ-რა-ვი-თარსა, ასე რომ მეუცნაურება კიდევცა, რათ ვგრძნობდი მაშინ რალასაცა...

— რათა-და, უქმობისა და გარყვნილობისა გამო, — გააწყვეტინა რასკოლნიკოვმა.

— ეგ მართალია, გარყვნილი ვარ და უქმი, მაგრამ თქვენს დას იმდენი ღირსება აქვს, რომ არ შემეძლო არა მეგრძნო-რა სულა, გავლენა არა ჰქონოდა. მაგრამ სისულელეა ყველა ეს, თვითონა ვხედავ ახლა.

— დიდი ხანია, რაცა ჰხედავთ?

— წინაღვე მქონდა შენიშნული, მაგრამ საბოლოოდ ამ სამის დღის წინად დავრწმუნდი, პეტერბურგს რომ ჩამოვედი. მოსკოვში-კი ისე ვფიქრობდი, ვითომ ავდოტია რომანოვ-ნასათვის მოვდიოდი ბატონ ლუჩინის მეტოქეთა.

— უკაცრაოდ, თუ გაგაწყვეტინებთ. არ შეიძლება, გეთაყვათ, შეამოკლოთ როგორმე სალაპარაკო და პირდაპირ შეეხოთ, რისთვის გარჯილხართ. მეჩქარება, სხვაგანა ვარ წასასვლელი...

— დიდის სიამოვნებით. ჩამოვედი-რა და მოვიფიქრევი მცირედლი... მოგზაურობა მოვიწადინე, მაგრამ მინდოდა წასვლამდე ზოგი რამ საქმე მომეგვარებინა. შეილები დეიდასთან დავტოვე; მდიდრად არიან, პირადად მე სულაც არ ვუნდივართ. ან რა მამა ვარ, ნეტა! ჩემთვის მარტო ის წამოვიღე, რაც ერთის წლის წინად მართა პეტროვნამ მაჩუქა. ესაც მეყოფა. უკაცრაოდ, ახლავე საქმეს შევუდგები. მოგზაურობამდე, რომელიც შეიძლება მართლაც მოხდეს, მინდოდა ლუჩინთანაც გამეთავებინა საქმე. მართლა ისე-კი არა მძულს, ვითომ სასიკვდილოდ არ დავინდობდე. მაგრამ მართა პეტროვნასთან ჩხუბის მიზეზი-კი ეგ იყო სწორედ! ის უხეჩხებდა ქორწინებასა. მინდა ახლა ვნახო როგორმე ავდოტია რომანოვნა, — აი, თუნდ თქვენის დასწრებითა — და ავუხსნა, ჯერ ერთი, რომ ბატონის ლუჩინისაგან ცუდის მეტს კარგს არასა ჰნახავს არასოდესა და მეორე, ბოდიში მოვიხადო, რაც-კი რამ უსიამოვნება მივაყენე და ნება-რთვა გამოვთხოვო, რომ ათასი თუმანი შევძღვნა და ამით ბატონ ლუჩინთან საქმის გაწყვეტა გავუადვილო, რასაც, დარწმუნებული ვარ, თვითონაც მოწადინებულია, ოღონდ საშუალება მიეცეს ამისი.

— მართლა რომ გიყი ყოფილხართ, გადარეული! — შეპყვირა რასკოლნიკოვმა, იმდენად გაჯავრებულმა არა, რამდენადაც გაკვირვებულმა. — როგორა ჰბედავთ მაგასა!

— განა არა, ვიცოდი, დაიყვირებდით; მაგრამ ჩემთვის მეტია სრულიად ეს ფული, თუმცა, მართალია, მდიდარი არა ვარ. არ მიიღებს ავდოტია რომანოვნა, შეი-

ძლება უფრო უარესადაც გავაფუქო. ეგ ერთი. მეორე კიდევ აი, რა: სინიდისი სრულიად დამშვიდებული მაქვს და თუ შევძლევნ რამე, შევძლევნი გულმართლად, ანგარიში არა მქონია. გჯერათ, არ გჯერათ, თქვენი საქმეა, მაგრამ შემდგომში ორივენი დარწმუნდებით. უმთავრესი მიზეზი აქ ის არის მხოლოდ, რომ ვგრძნობ მართლა, რომ დიდი უსიამოვნება და შეწუხება მივაყენე თქვენს დიდად პატივცემულს დასა და მინდა გულწრფელად შევიწინაო; იმითი-კი არა, რომ ფულით გამოვიხსილო ვითომ ეს უსიამოვნება, არა, — მინდა მხოლოდ სიკეთე რამ მოვუტანო; მართლა ხომ ავკაცობა და ბოროტება პრივილეგიად არა მაქვს გადაქცეული! ჩემს წინადადებაში რომ ანგარიშისა რამ ნატამალი იყოს მათრლა, ასე პირდაპირ როდილა შევთავაზებდი. და არც მხოლოდ ათასს შევადძლევდი, მაშინ როდესაც ხუთის კვირის წინად ბევრად მეტი შევთავაზე. გარდა ამისა, შეიძლება ძაან მალე-ჯვარიც დავიწერო ერთს ქალზედა. მაშასადამე, ამის შემდეგ ავლოტია რომანოვნას შესახებ აღარავითარს ექვს ადგილი აღარ ექმნება. დასასრულ, ვიტყვი, რომ ავლოტია რომანოვნა ლუჟინზედ გათხოვებით იმავე ფულს მეორე მხრიდამ მიიღებს... ნუ-კი სჯავრობთ ამიტომ, როდიონ რომანოვიჩ, სჯობს დამშვიდებით მოისაზროთ და მოიფიქროთ ყველაფერი.

მთელი ეს ხანი, რაც ლაპარაკობდა, შესანიშნავად დამშვიდებული იყო სვიდრიგაილოვი.

— გთხოვთ დროზედ გაათავოთ, — უთხრა რასკოლნიკოვმა. — ყოველს შემთხვევაში, მიუტევებელი თავხედობაა ესა, სხვა არასფერი.

— სრულებითაც არა. ეტყობა, მაშ, ამის შემდეგ კაცს მხოლოდ ბოროტის უფლება ჰქონია ამ ქვეყნადა, სიკეთისა-კი არა, იმიტომ მხოლოდ; რომ რაღაცა ფორმალური წესები მუდამ გადაეღობება წინა. სისულელეა ესა. ვსთქვათ, მოვმკვდარვიყავი და ანდერძით დამეტოვებინა ეს ფული, ნუ-თუ მაშინაც არ მიიღებდა?

— შეუძლებელი აქ არა არის-რა.

— აბა, ეგ-კი აღარა მჯერა. მაგრამ, დეე, აგრე იყოს; ეგ არის მხოლოდ, ათასი თუმანი კაი ფულია. ყოველს შემთხვევაში, გთხოვთ, ნათქვამი ავდოტია რომანოვნას გადასცეთ.

— არა, ვერ გადავცემ.

— თუ აგრეა, მაშ, ვეცდები, პირადად როგორმე ვინახულო და შევაწუხო, მაშასადამე.

— რომ გადამეცა, მაშინ-კი აღარ ეცდებოდით პირადად გენახათ?

— არ ვიცი სწორედ, როგორ გითხრათ. ერთხელ მაინც არის ნახვა საშინლად მინდოდა.

— იმედი ნუ გაქვთ, მაშა.

— ვსწუხვარ ძალიანა. მაგრამ თქვენ მე არ მიცნობთ. ვნახოთ, იქნება როგორმე დავვახლოვდეთ.

— როგორ, გგონიათ, რომ მოხერხდება ესა?

— რატომაც არაო ვითომ? — მიუგო ღიმილით სვიდრი-გაილოვმა, წამოდგა და ქუდს დაავლო ხელი. — მაინც არა მქონია აზრათა, ძალიან შემეწუხებინტო. მოვდიოდი, მაგრამ იმედი დიდი არა მქონდა, თუმცა დილასვე საშინლად მიიპყრო ჩემი ყურადღება თქვენმა სახემა...

— სად მნახეთ დილას? — ჩაეკითხა შეშფოთებით რასკოლნიკოვი.

— შემთხვევით შეგხვდით... მაგრამ მგონია მაინც მზგავსება ერთმანერთისა უეჭველად გვაქვს... არ-კი შესწუხდეთ, თავის მობეზრება როდი მიყვარს. გაიძვრა მატყუარებთანაც მგლობრულად მიცხოვრია, ჩემ შორეულ ნათესავსა და წარჩინებულ მოხელე თავად სვირბეისთანაცა, ქ-ნ პრულიკოვსაც რაფაელის დგთისმშობლის შესახებ ალბომში რალაც ჩავუწერე, მარტა პეტროვნასთანაც შეიდი წელიწადი ფეხმოუცვლელად ვიცხოვრე, ვიაზემსკის სახლშიაც, სათივეზედ, ბევრჯელ გამითენებია ღამე, ახლა-კი შეიძლება ბერგსაც ვაფყვე ჰაეროსტატითა.

— კარგით, კარგით. მითხარით, გეთაყვით, მალე აბრე-რებთ მოგზაურობასა?

F 101/76

სამღეობელო
კარლამუნტის
ბიბლიოთეკა
30

— რომელ მოგზაურობასა?

— რომელსაც წელან ამბობდით... არ იყო, წელანა სთქვით.

— მოგზაურობასა? ჰო, მართლა!.. გითხარით, განა?.. ვინ იცის, აბა, ძნელი გადასაწყვეტია... მაგრამ, რომ იცოდეთ, რას მეკითხებით!—დასძინა და უცბად ხმა-მალლა გაეცინა, მაგრამ მაშინვე შესწყვიტა.— იქნება მოგზაურობის მაგივრად ცოლიც შევირთა, ვინ იცის; საცოლეს მიჩენენ.

— აქა?

— დიახ, აქა.

— ასე მალე საიღამ მოახერხეთ?

— მაგრამ ავდოტია რომანოვნას ერთხელ მაინც არის ნახვა საშინლად მინდა. არ გეხუმრებით; გთხოვთ. მშვიდობით, მაშა... ჰო, მართლა! კინალამ არ დამავიწყდა! გარდაეცით თქვენს დას, ავდოტია რომანოვნასა, რომ მართა პეტროვნამ ანდერძით სამი ათასი მანეთი დაუტოვა. ნამდვილად სარწმუნოა. სწორედ ერთის კვირის წინად ისურვა ესა, ჩემთანვე. ორი-სამის კვირის შემდეგ შეიძლება ფულიც მიიღონ.

— მართალს ამბობთ?

— მართალსა. გარდაეცით. მშვიდობით, მაშა. თქვენს ახლოს ვცხოვრობ, აქვე.

გამოსვლის დროს სვიდრიგაილოვს წინ რაზუმინინი შეეხეა.

II

რვა საათი იყო უკვე თითქმის. ორივენი ბაკალევის ნომრებისაკენ მიეშურებოდნენ, რომ „ლუეინზედ აღრე მისულიყვნენ“.

— ვინ იყო ესა?—დაეკითხა რაზუმინინი, როგორც-კი ქუჩაში გავიდნენ.

— ვინა და, ბ-ნი სვიდრიგაილოვი გახლდათ, მემამულე, რომლის სახლშიაც ჩემს დას მიაყენეს მაშინ შეურაცხყოფა:

ტრფიალი თურმე დაუწყო და ამაზედ დაითხოვა ჩემი და მისმა მეუღლემ, მართა პეტროვნამა. მერმე-კი თვითონვე მოიხადა მართა პეტროვნამ ჩემს დასთან ბოდიში, მაგრამ უცბად თურმე მოკვდა. იმაზედ იყო, წელან რომ ჩვენები ლაპარაკობდნენ. არ ვიცი, რათა, მაგრამ როგორღაც საშინლად მეშინიან ამ კაცისა, დაუსაფლავებია ცოლი და მაშინვე აქეთ წამოსულა. უცნაურია, ეტყობა, მეტად, რალაცა აქვს გარდაწყვეტილი... თითქოს იცის რამ კიდევცა. უნდა დუნია როგორმე დავითაროთ... ეს უნდა მეთქვა შენთვისა, გესმის?

— დავითაროთ! რაო, ვითომ რას უზამს, განა? მაგრამ გმადლობ, როდიონ, რომ აგრე მეუბნები... დავითაროთ, დავითაროთ! სად სცხოვრობს ნეტა?

— არ ვიცი.

— რატომ არ ჰკითხე?—მაგრამ არა უშავს-რა, გავიგებ!

— ნახე შენა?—დაეკითხა მცირე სიჩუმის შემდეგ რასკოლნიკოვი.

— როგორ არა და დავიხსომე კიდევცა; კარგა დავიხსომე.

— არა, მართლა დაინახე? კარგად გაარჩიე?—ეკითხებოდა დაჟინებით რასკოლნიკოვი.

— გეუბნები, კარგათა-მეთქი. თუნდ ათასს კაცში გავარჩევ. მაგ მხრივ არავინ გამომეპარება.

კვალად გაჩუმდნენ.

— ჰმ!.. ეგ არის, თორემ... წაიდუღუნა რასკოლნიკოვი.— იცი, რა არის... მეგონა... მომეჩვენა-მეთქი... და ოცნება იყო მხოლოდ.

— რის შესახებ ამბობ, რაო? ვერა გამიგია-რა.

— ისა, რომ თქვენ ყველანი ერთსა და იმავეს იმეორებთ, — განაგრძობდა საღიმიოდ პირდაპირჯით რასკოლნიკოვი, — რომ შეშლილი ვარ ვითომ; ამიტომაც ვიფიქრევი, იქნება მართლა შეშლილი ვარ და მომეჩვენა-მეთქი?

— აბა, რას ამბობ მაგასა?

— მაგრამ, ვინ იცის, იქნება მართლაც შეშლილი ვიყო და, რაც-კი რამ მოხდა ამ დღეებში, ყველაფერი ეს სწეულ ოცნების ნაყოფი იყო მხოლოდ!

— ეჰ, როდიონ! მთლად აგიშალეს ნერვები!.. მაინც რაო, რისთვის იყო?

არ უპასუხნია რასკოლნიკოვსა; რაზუმიხინიც ერთს წა მას დაფიქრებული იყო.

— ყური დამიგდე, მაშ, გიამბობ, — დაიწყო რაზუმიხინ-მა. — შემოგიარე წელანა, მაგრამ გეძინა. ვისადილეთ. სადილს შემდეგ პორტირისთან ვიყავი. ზამეტოვიც იმასთან იყო ისევე. მინდოდა დამეწყო. მაგრამ არა გამოვიდა-რა, არ მოხერხდა რიგიანად დამეწყო ლაპარაკი. თითქოს არ ესმით და ვერ გაუგიათ, ისე უქირავთ თავი, მაგრამ არავის რას ერიდებიან. მივიყვანე პორტირი ფანჯარასთანა და დავუწყე ლაპარაკი, მაგრამ კიდევ არ მოხერხდა როგორღაცა, ისაც საითლაც გვერდზე გაიყურებოდა, მეცა. მივუტანე ბოლოს მუშტი ცხვირთანა და დავემუქრე, ცხვირ-პირს ნათესაურად ამოგინა-ყავ-მეთქი. პასუხი არ გაუცია, გადმომხედა მარტო. მივაფურთხე მეცა და წამოვედი. სისულელეა დიდი! ზამეტოვისათვის-კი ხმაც არ გამიცია. მაგრამ იცი, რა არის: წარმომიღდა, ვითომ უარესად წავახდინე საქმე; მაგრამ კიბეზედ უტბად საუცხოვო ფიქრმა გამიელვა: რა გვაწუხებს-მეთქი? მართლა რომ საფრ-თხე რამ მოგელოდეს, ჰო, მაგრამ ახლა რაო! ბრალი ხომ არა მიგიძღვის-რა და რა გინდა? ჩვენვე სასაცილოდ ავიგდებთ მერე. მე-კი შენს ადგილას უარესად ავუბნევედი გზა-კვალსა და გადავრევედი. მაგათვე არ შეჭრცხვებათ ბოლოს! მიაფურთხე და გაანებე თავი; ცემას-კი მერეც მოვასწრობთ, ახლა-კი ვიცინოთ მხოლოდ!

— რასაკერელია, აგრვა! — უპასუხა რასკოლნიკოვმა.

„მაგრამ ხვალ რაღას იტყვი, ნეტა?“ გაიფიქრა თავის-თვისა. უცნაურია სწორედ, არსად აქამდის ფიქრად არ მო-ჰსვლია: „რას იფიქრებს რაზუმიხინი, როცა გაიგებს?“ გაივ-ლო ფიქრად რასკოლნიკოვმა და რაზუმიხინს დააკვირდა. მის-მა ნაამბობმაც პორტირის შესახებ ძლიერ დააფიქრა: ბევრი რამ მოხდა მას შემდეგ!..

კარიდორში ლუჩინს შეეხეჩნენ: ის იყო, მოსულიყო და ნომერს ეძებდა; სამივენი ერთად შევიდნენ, მაგრამ ერთმანეთისათვის ხმა არ გაუციათ, სალამი არ მიუციათ. რასკოლნიკოვი და რაზუმიხინი უწინ შევიდნენ, ლუჩინმა კი შეიგვიანა განგებ, პალტოს იხდიდა ვითომ დერეფანშია. პულხერია ალექსანდროვნა მაშინვე გარეთ გამოეგება. დუნია ძმას მიესალმა.

შევიდა პეტრ პეტროვიჩი და თავაზიანად, მაგრამ გაორკეცებულის სიდარბაისლით მიესალამა ქალებს. მაგრამ ეტყობოდა დაბნეული იყო თითქოს. შემკრთალმა პულხერია ალექსანდროვნამაც მაშინვე რგვალს მაგიდას შემოაუსხა სტუმრები, რომელზედაც სამოვარი იდგა ადუღებული. დუნია და ლუჩინი ერთმანერთის პირდაპირ დასხდნენ მაგიდის აქეთ-იქითა. რაზუმიხინი და რასკოლნიკოვი კიდევ პულხერია ალექსანდროვნას პირდაპირ დასხდნენ—რაზუმიხინი ლუჩინისაკენ, რასკოლნიკოვი დისაკენ.

უცბად სიჩუმე ჩამოვარდა. პეტრ პეტროვიჩმა აუჩქარებლივ ბატისტის ცხვირსახოცი ამოიღო, რომელსაც, ეტყობოდა, ბლომადა ჰქონდა სუნნელოვანი წყლები ნახურები და ცხვირი მოიხოცა; მაგრამ ეტყობოდა, ნაწყენი იყო და გარდაწყვეტილი ჰქონდა, მტკიცე განმარტება მოეთხოვა. დერეფანშივე გაიფიქრა წელან, აღარ გაეხადა პალტო, გაბრუნებულიყო პირდაპირა და ყველაფერი უცბად ეგრძნობინებინა ქალებისათვის; მაგრამ ველარ გაჰვედა. არც ის უნდოდა, რომ მიზეზი არ გაეგო, რათ არ შეასრულეს მისი ბრძანება. დასჯას. კი, ფიქრობდა, მუდამ შესძლებდა.

— იმედია მშვიდობიანად იმოგზაურებდით, — მიჰმართა ოფიციალურის კილოთი პულხერია ალექსანდროვნასა.

— მადლობა ღმერთს, არა უჭირდა-რა.

— სასიამოვნოა ძლიერ. თქვენა, ავდოტია რომანოვნა, ხომ არ დადლილხართ?

— მე, როგორც ახალგაზრდას, არა მიშავს-რა, მაგრამ დედა-კი ცოტა არ იყოს დაიღალა, — უპასუხა დუნია.

— რა ვუყოთ; გრძელი გზები გვაქვს მეტათა. დიდი ეგრედ წოდებული „მშობელი ჩუსეთი“... მაგრამ არასფრის გულისათვის არ შემეძლო გუშინ თქვენი დახვედრა, თუმცა გულით მინდოდა მომეხერხებინა როგორმე. იმედი მაქვს, საიმისოდ არა გაგიჭირდებოდათ-რა?

— ოჰ, არა პეტრ პეტროვიჩი, — დაიწყო როგორღაც საგანგებო ჩივილის კილოთი პულხერია ალექსანდროვნამა, — საშინლად შევწუხდით. მაგრამ დროზედ რომ ღმერთს დიმიტრი პროკოფიჩი არ მოეცლინა, ვინ იცის, სულაც დავკარგულიყავით. აგერ, ისინიც, დიმიტრი პროკოფიჩი რაზუმინიჩი, — გააცნო ლუჩინსა.

— როგორ არა, მქონდა სიამოვნება... გუშინ გამეცნო, — წაიდუღუნა ლუჩინმა და უსიამოვნოდ როგორღაც გადაჰხედა რაზუმინიჩსა, მოიღრუბლა, გაჩუმდა.

ეტყობოდა თავაზიანი უნდა ყოფილიყო პეტრ პეტროვიჩი საზოგადოებაში, მაგრამ, როგორც-კი იწყებდა რასმე, მაშინვე ზომიერებას ჰკარგავდა და ზოგიერთსავეთ ფქვილის ტომარას უფრო წააგავდა, ვიდრე თავაზიანსა და ცოცხალს, საზოგადოების გამართობელს ვაჟკაცსა. გაჩუმდნენ ისევ ყველანი: რასკოლნიკოვს ხმა სულ არ ამოუღია, ავდოტია რომანოვნას კიდევ დრომდე არ უნდოდა სიჩუმე დაერღვია. რაზუმინიჩსაც არა ჰქონდა-რა სათქმელი, ასე რომ ბოლოს პულხერია ალექსანდროვნამ დაიწყო ისევა.

— მართა პეტროვნა გარდაიცვალა, შეიტყუეთ თუ არა, — დაეკითხა პეტრ პეტროვიჩსა.

— როგორ არა, შევიტყუევი. მაშინვე შემატყობინეს და მაცნობეს ისიც, რომ არკადი ივანიჩი სვიდრიგაიოლოგი ცოლის დასაფლავების უმაღვე საჩქაროდ პეტერბურგს წამოსულა. მე მაინც ასე მატყობინებენ.

— პეტერბურგს წამოსულა? — დაეკითხა შემფოთებით ღუნჩიკა და დედას გადაჰხედა.

— დიახ, პეტერბურგს, მაგრამ, ექვი არ არის, უაზროდ არ იზამდა ამასა, თუ მისს ასე სასწრაფოდ წამოსვლასა და წინასწარს გარემოებას ვიქონიებთ სახეში.

— ღმერთო! ნუ-თუ აქაც არ დაანებებს თავს ღუნეჩკასა? შესძახა პულხერია ალექსანდროვნამა.

— ჩემის აზრით არც თქვენ, არც ღუნეჩკას საიმისოდ საწყუხი არა გაქვთ-რა, თუ თვითონვე არ მოისურვებთ მასთან რაიმე საქმის დაჭერასა. რაც შემეხება მე, თვალს ვადევნებ უკვე და დავეძებ, სად არის ჩამომხტარი...

— ეჰ, პეტრ პეტროვიჩ, ვერ წარმოიდგენთ, როგორ შემაშინვეით! — განაგრძობდა პულხერია ალექსანდროვნა. — ორჯელა ვნახე სულ, მაგრამ საზარელ ადამიანად მეჩვენა როგორღაც! დარწმუნებული ვარ, განსვენებულის მარტა პეტროვნას სიკვდილის მიზეზიც ის იქნებოდა უთუოდ.

— ეგ-კი ძნელი სათქმელია. ნამდვილი ცნობები მაქვს. არ ვიტყვი არასფერსა, იქნება ხელიც შეუწყო ზნეობრივად, გაჯავრებით; მაგრამ მის პირადობის ზნეობრივად დახასიათებაში-კი გეთანხმებით. არ ვიცი, მდიდრად არის ახლა, ან დაუტოვა რამე მარტა პეტროვნამა, თუ არა; ამის შესახებ მალე ნამდვილს ცნობებს მივიღებ; მაგრამ თუ ფული ჩაუვარდა ხელში, ექვი არ არის, პეტერბურგში ძველს დროსა და ოინებს მოიგონებს ისევე. საშინელი გარყენილი და ზნე-დაცემული კაცია! მაქვს საბუთი ვიფიქრო, რომ ვალიდამ გამოხსნის გარდა მარტა პეტროვნამ კიდევ სხვაფრივაც იხსნა: მისს მეცადინეობასა და ზრუნვას უნდა მიეწეროს უთუოდ, რომ ერთი ფრიად საზიზღარი სისხლის საქმე რაღაცა მხეცურის მკვლელობის თავზე გადივლო და ციმბირში არ მიბრძანდა, როცა, ექვი არ არის, უამისოდ არ ასცდებოდა. აი, როგორი კაცია, თუ მართლა ცნობა გსურთ.

— ოჰ, ღმერთო ჩემო! შეჰყვირა პულხერია ალექსანდროვნამა.

უყურადღებოდ უსმენდა რასკოლნიკოვი.

— მართალს ამბობთ, რომ ნამდვილი ცნობები გაქვთ ამის შესახება? დაეკითხა ღუნია სასტიკადა.

— გეუბნებით მხოლოდ იმას, რაც განსვენებულ მარტა პეტროვნასგან მქონდა საიდუმლოდ გაგონილი. მაგრამ უნდა

შევნიშნო, რომ იურიდიულად ბნელი საქმე იყო მეტადა. აქა სცხოვრობდა და, მგონი, კიდევაც სცხოვრობს ვინმე მევახშე უცხოელი ქალი რესლიხი, რომელიც, მევახშეობის გარდა, სხვა საქმეებსაც არიგებდა. აი, ამ რესლიხთანა ჰქონია აღრევევ რაღაცა საიდუმლო დამოკიდებულება სვიდრიგაილოვსა. რესლიხთან სცხოვრობდა თურმე ვიღაცა შორეული ნათესავი თუ დისწული რესლიხისა, ასე თხუთმეტისა თუ თოთხმეტის წლის ყრუ-მუნჯი ქალი, რომელიც საშინლად თურმე სძულდა რესლიხსა. წარმოიდგინეთ, უბრალო ხმელ ლუკმასაც-კი აყვედრიდა თურმე და ერთ-თავად სცემდა საცოდავსა. ერთხელ უცბად დამხრჩვალნი ნახეს ჩარდახში, მაგრამ დაამტკიცეს, რომ თავი მოეკლა. ჩვეულებრივის გამოძიების შემდეგ საქმე სრულიად გააუქმეს, მაგრამ დაასმინეს შემდეგში, რომ ბავშვი სვიდრიგაილოვისაგან იყო ნაწვალები. მართალია, გამოურკვეველი იყო ესა და ბნელი მეტად, მასთან საშინელის ყოფაქცევისა და არ სანდო ნემეც ქალისაგან დანასმენი; თუმცა ნამდვილად არც-კი დაუსმენიათ, ხმა დავარდა მხოლოდ ესაც ისევ მართა პეტროვნას მეცადინეობითა და ფულის წყალობითა. მაინც საყურადღებო იყო დიდად ეს ხმა. რასაკვირველია, ავდოტია რომანოვნა, თქვენც გექმნებათ გაგონილი ამბავი აგრეთვე ფილკა-კაცისა, რომელიც ამ ექვსის წლის წინად მოკვდა ბატონ-ყმობის დროს იმათს სახლში და რომლის სიკვდილსაც ისევ სვიდრიგაილოვის უღმერთოდ ცემას ამიზნებენ.

— პირ-იქით, გამიგონია, თვითონ ჩამოიხრჩო თავიო.

— დიახ, დიახ, მაგრამ ბატონის სვიდრიგაილოვის მუდმივმა დევნამა და ტანჯვამ აიძულა, თავი მოეკლა.

— არ ვიცი სწორედ, — უპასუხა მკვახედ დუნიამა, — გამიგონია მხოლოდ რაღაცა უცნაური ამბავი, რომ დადგრემილობა სჭირებია, რაღაცა ფილოსოფოსად ყოფილა შინაურობაში ცნობილი; კაცები იტყოდნენ ხოლმე: „ბევრი იკითხა“ და ამისგან მოუვიდაო. უფრო დაცინვას მიზნით მოუკლავს, ვგონებ, თავი და არა ცემისა და დევნისა გამო. ჩემს

იქ ყოფნობის დროსაც კარგად ეპყრობოდა მუდამ შინა მოსამსახურეებსა, უყვარდათ კიდევაც თითქმის, თუმცა მართალია ისინიც ამტყუნებდნენ ხოლმე, ფილკა იმისი მკვდარიაო.

— ვხედავ როგორღაცა, ავდოტია რომანოვნა, რომ თქვენც თითქოს იმისს გამართლებასა სცდილობთ, — შეჭნიშნა ლუქინმა და პირი როგორღაც ორ-აზროვნანის ღიმისათვის დაეღრიჯა. — მართლა რომ ეშმაკი და მომხიბლველი კაცია ქალებისთვისა, რის სამწუხარო მაგალითსაც ასე უცნაურად წუთისოფელს გამოსალმებული მართა პეტროვნა წარმოადგენს. მინდოდა მხოლოდ თქვენთვისა და დედი თქვენისათვის ჩემის რჩევით როგორმე დახმარება აღმოემჩინა; რაკი კიდევ აქვს, ეტყობა, რაღაცა განზრახვა. რაც შემეხება მე, დარწმუნებული ვარ მტკიცედა, რომ მალე ისევ ვალებით აივსება და დააპატიმრებენ. არასოდეს მართა პეტროვნას არ ჰქონებია განზრახვა, დამტკიცებინა რამე მისთვის, რაკი შვილები ჰყავდა; ამიტომაც, თუნდ ჰქონდეს რამე დატოვებული, მცირედი და უსაქიროესი რამ იქნება, რაც, ექვი არ არის, წელიწადსაც ვერ გაატანს, იმისი ჩვეულება და ხასიათი რომ ვიცით.

— გთხოვთ, პეტრ პეტროვიჩ, სვიდრიგაილოვზედ ლაპარაკს თავი დაანებოთ, — გააწყვეტინა დუნიამა; — როგორღაც დარდებს მიშლის.

— ეს არის ახლა ჩემსას იყო, — ჩაერია უცბაჲ ლაპარაკში რასკოლნიკოვი, რომელსაც მთელს ამდენს ხანს ხმა არ ამოეღო.

ყველა მხრიდან შეჰყვირეს თითქმის; ყველამ მას მიჰმართა. პეტრ პეტროვიჩიც კი აღელდა.

— ამ საათ-ნახევრის წინ შემოვიდა, გამაღვიძა და გამოემეცნაურა, — განაგრძობდა რასკოლნიკოვი. — საშინლად ცოცხლად და მხიარულად ექირა თავი და იმედი აქვს დიდი, რომ მე და ის უთუოდ ერთმანერთს შევეწყობით. სხვათა შორის, თხოულობს, მაგალითად, რომ ერთხელაც არის გნახოს როგორმე, რისთვისაც შუამავლობას მთხოვდა. შენთან რაღაცა წინადადება აქვს, რა შინაარსისა, მეც მითხრა. გარ-

და ამისა, შემატყობინა, რომ მართა პეტროვნას ანდერძით შენტვის სამასი თუმანი დაუტოვებია, რომელსაც ძალიან მალე მიიღებ თურმე.

— მადლობა ღმერთსა!— შეჰყვირა პულხერია ალექსანდროვნამა და პირჯვარი გამოისახა.— ილოცე, ღუნია, იმის სულისათვის!

— ეგ მართალია, — წამოსცდა უცბად ლუჩინსა.

— მერე, მერე? რაო კიდევა?— აჩქარებდა ღუნეჩკა.

— მითხრა კიდევა, რომ თვითონ დიდი სიმდიდრე არა აქვს, მამული ბავშვებს დაჰრჩენია, რომლებიც ახლა დეიდასთან თურმე სცხოვრობენ. მითხრა, რომ ჩემს ახლოს სადღაც ჩამომხტარა, მაგრამ სადა?— არ ვიცი, არ მიკითხნია...

— რაო, მაინც, რა წინადადება აქვს ღუნეჩკასთანა? — დაეკითხა შეშინებული პულხერია ალექსანდროვნა.— გითხრა კი?

— როგორ არა, მითხრა.

— რაო, რა მინდაო?

— მერე გეტყვით.

გაჩუმდა რასკოლნიკოვი, ჩაის სმას შეუდვა.

პეტრ პეტროვიჩმა საათს დაჰხედა.

— მაინც საქმე მაქვს და წავალ, აღარ დაგიშლით, — დასძინა ცოტა ნაწყენის კილოთი თითქოს.

— დარჩით, პეტრ პეტროვიჩ, აკი მთელს საღამოს ჩვენთან აპირებდით ყოფნასა. და მეორეც, თქვენვე იწერებოდით, დედასთანა მაქვს რაღაც მოსალაპარაკებო.

— დიახ, აგრე გახლდათ, ავდოტია რომანოვნა, — მიუგო საგულისხმოდ პეტრ პეტროვიჩმა და სკამზე ჩამოჯდა, მაგრამ შლაპა ისევ ხელში ეჭირა.— მართლაც მინდოდა მომელაპარაკა როგორც თქვენთან ისე დიდად პატივცემულ დედა თქვენთანა და საკმაოდ საყურადღებო საგანზედაცა. მაგრამ, როგორც თქვენს ძმას არ შეუძლიან ბატონის სვიდრიგაილოვის ზოგიერთა წინადადების შესახებ ჩვენთან ლაპარაკი... ისე მეც არ შემიძლიან... სხვებთან... ზოგიერთა, დიდად საყუ-

რადღებო საგნის შესახებ ლაპარაკი. მასთან ჩემი მოწიწებითი თხოვნაც რომ შესრულებული არ იქმნა...

ლუქინმა როგორღაც მწარე გამომეტყველება მიიღო, ლაპარაკი შესწყვიტა.

— თქვენი თხოვნა, რომ ჩვენს შეხვედრას ძმა არ დაჰსწრებოდა, ჩემის სურვილით არ იქმნა განგებ შესრულებული, — უპასუხა ღუნიამა, — და აი, რათა: იწერებოდით, ვითომ შეურაცხყოფა მოგაყენათ. ამიტომაც იყო, რომ გარდავწყვიტე, ახლავე გამორკვეულიყო საქმე და შერაგებულიყავით უთუოდ. თუ მართლა შეურაცხგყოთ როდიონმა, მოვალე იქნება და ჩრის კიდევ ბოდიში მოიხადოს.

პეტრ პეტროვიჩმა მაშინვე თავს გამოიღო.

— არის, ავღოტია რომანოვნა, ისეთი შეურაცხყოფაც, რომლის დავიწყებაც შეუძლებელია, რაც უნდა გულით გინდოდეთ. ყველას თავისი საზღვარი აქვს, რომლის გადალახვაც სახიფათოა მეტად. იმიტომ, რომ აღდგენა წინანდელ განწყობილებისა შეუძლებელი-ღაა მერე.

— იმას როდი გეუბნებოდით, — გააწყვეტინა ცოტა მოუთმენელად ღუნიამა. — გაიგეთ კარგად, რომ მთლად ჩვენი მომავალი ახლა იმაზედ არის დამოკიდებული, რამდენად მალე გამოირკვევა და გადაწყდება ეს საქმე? გეუბნებით პირდაპირა, რომ უამისოდ პირში ცქერა არ შემიძლიან და თუ რამდენადმე მაინც არის გეძვირფასებათ ჩემი თავი, უნდა უთუოდ დღესვე გარდასწყვიტოთ და გაათავოთ ყველაფერი, თუმცა, ვიცი, შეიძლება ძნელიც იყოს ეს თქვენთვისა. გიმეორებთ, რომ, თუ დანაშაული ძმას მიუძღვის, ბოდიშს მოიხდის.

— მიკვირს სწორედ, ავღოტია რომანოვნა, რომ ასე აყენებთ კითხვასა. — ცხარობდა ლუქინი. — შეიძლება პირადად თქვენ დიდადაც გაფასებდეთ და მიყვარდეთ, მაგრამ რომელიმე წევრი თქვენის ოჯახობისა იმავე დროს არ მიყვარდეს. თქვენგან ჩემი გაბედნიერება შეუძლებელსა და უაზრო რამ მოვალეობას ვერ დამაკისრებს...

— ეჰ, თავი დაანებეთ, პეტრ პეტროვიჩ, ემაგ წყენასა, — გააწყვეტინა გულმოსულად ღუნიამა, — და დარჩით იმავე გონიერ და კეთილშობილ ადამიანათა, როგორათაც დღემდისა გცნობდით და მსურს გიცნობდეთ ამას იქითაცა. მე თქვენ მოგეცით სიტყვა და ვიკისრე თქვენი ცოლობა; მენდეთ, მაშ, რომ ამ საქმეშიაც შევძლებ პირუთენელად მსჯავრის დადებასა. ჩემგან ნებაყოფლობითი მოსამართლეობა ამ შემთხვევაში ჩემის ძმისათვისაც ისრევე მოულოდნელი ამბავია, როგორც თქვენთვისა. რომ მოვიწვიე დღეს, თქვენის წერილის შემდეგ, ჩემის განზრახვისა არა შემიტყობინებია-რა. გაიგეთ, რომა, თუ თქვენს შუა შერიგება არ მოხდება, ორში ერთი: ან ძმა ან თქვენ უნდა ავირჩიოთ. თქვენთვისაც ასეა კითხვა დაყენებული, ძმისთვისაცა. არა მსურს არჩევანში მოვტყუვდე თქვენთვის ძმას, ძმისათვის თქვენ, — ორში ერთს უნდა გამოვეთხოვო. მინდა და გავიგებ კიდევ: ძმა არის მართლა ჩემი, თუ არა? თქვენ კიდევ: ძვირფასი ვარ თქვენთვის და მართლა ქმარი ხართ ჩემი, თუ არა?

— ავდოტია რომანოვნა, — დაიწყო მობუზვით ლუჩინმა, დიდმნიშვნელოვანია მეტად თქვენი სიტყვები, უფრო მეტს ვიტყვი: თითქმის საწყენიც-კი, თუ ჩემს თქვენდამი დამოკიდებულებას ვიგულისხმებთ. არას ვიტყვი იმის შესახება, რომ მე და... თქვენი დიდგულა ძმა საწყენად და უცნაურად ერთმანეთს შეგვადარევით. თქვენი ნათქვამიდან ის აზრი გამოდის, რომ შესაძლებელადა სცნობთ, თქვენი სიტყვაც დაარღვიოთ. მეუბნებით: „ან თქვენ, ან ისაო?“ მაშასადამე, მიმტკიცებთ ამითი, რამდენად არად მაგდებთ... ეს კი ჩვენს შორის დღეს არსებულ დამოკიდებულებისა და... პირობის მიხედვით შეუძლებელად მიმაჩნია.

— როგორ! — აენტო ღუნია. — გვერდით გიყენებთ იმას, ვინც დღემდის ჩემთვის ყველაზე უძვირფასესი იყო და სიცოცხლეს შეადგენდა და გწყინთ კიდევ, რომ ნაკლებ გაფასებთ?!

ჩუმაღ და გესლიანად გაელიმა რასკოლნიკოვსა. რაზუ-
მიხინიცი მთლად აიძღვრა. მაგრამ არ მიიღო პეტრ პეტრო-
ვიჩმა სიტყვის შებრუნება; პირ-იქით, თანდათან მეტადა
ბრაზობდა და ცხარობდა.

— მომავალ ცხოვრების თანამგზავრის, მეუღლის, სიყვა-
რული ძმის სიყვარულს უნდა სკარბობდეს, — წარმოსთქვა და-
რიგების კილოთი, — ყოველს შემთხვევაში, ჩემი მასთან შე-
დარება შეუძლებელად მიმაჩნია... მართალია, უარს ვიყავი
წედან, თქვენს ძმასთან მომეთხოვა განმარტება, მაგრამ მი-
ვმართავ მაინც დიდად პატივცემულს დედა თქვენსა და ვთხოვ
ამიხსნას. თქვენმა შვილმა, — მიჰმართა პულხერია ალექსანდრო-
ვნასა, — რაზუდკინთან (თუ... აგრეა, ვგონებ? უკაცროდ,
თქვენი გვარი დამავიწყდა, დაუკრა თავაზიანად თავი რაზუ-
მიხინსა). შეურაცხმყო შინ იმითი, რომ ჩემი აზრი დაამა-
ხინჯა, რომელიც, გახსოვთ, მაშინ გამოვსთქვი თქვენსას კერძო
ლაპარაკში ყავის სმის დროსა, რომ ცოლ-ქმრობისათვის
ღარიბ ქალის შერთვა სჯობიან, რომელსაც მწარე ცხოვრება
უკვე ნაცადი აქვს, ვიდრე კმაყოფილისა-მეთქი, რადგანაც
ზნეობრივად ეს უფრო სასარგებლოა. თქვენმა შვილმა-კი გა-
აზვიადა ჩემი სიტყვები და რაღაცა ბოროტი განზრახვა მომა-
წერა, რის საბუთადაც, ჩემის აზრით, თქვენი საკუთარი წე-
რილი გამოიყენა. ბედნიერი ვიქმნები, პულხერია ალექსან-
დროვნა, თუ წინააღმდეგს დამიმტკიცებთ და დამამშვიდებთ.
მაცნობეთ, გეთაყვათ, რა სიტყვებით გადაეცით მაშინ რო-
დიონ რომანიჩს ეს ჩემი ნათქვამი?

— არ მახსოვს სწორედ, — დაიბნა პულხერია ალექსა-
ნდროვნა, — გადავეცი ისე, როგორც თვითონ გავიგევი. მა-
გრამ როგორ გადმოგცათ როდიონმა, ეგ აღარ ვიცი... იქ-
ნება გააზვიადა როგორმე.

— თუ არ თქვენის ჩაგონებით, ისე ვერ გააზვიადებდა.

— პეტრ პეტროვიჩ, — ჩამოართვა სიტყვა პულხერია ალექ-
სანდროვნამა, — თქვენი ნათქვამი რომ ცუდის აზრით არ აგვი-
ხსნია არც მე და არც დუნისა, ამას ხომ ისიც ამტკიცებს,
რომ აქა გვხვდავთ.

— კარგია, დედიჯან! — შეჭნიშნა მოწონების კილოთი დუნიაში.

— ეტყობა, მაშ, აქაც მე ვყოფილვარ დამნაშავე! იწყინა ლუჭინმა.

— ასეა, პეტრ პეტროვიჩ, თქვენ სულ როდიონს ამტყუვნებთ ყველაფერში და წედან-კი თვითონ თქვენვე მოიწერეთ იმის შესახებ ტყუილი, — დასძინა გამხნევებულმა პულხერია აღექსანდროვნამა.

— არ მახსოვს, რა მოვიწერე ისეთი.

— რა, და ისა, — დაიწყო რასკოლნიკოვმა, არ შეუხედნია-კი ლუჭინისათვის, — რომ მოგიწერიათ, ვითომ ფული გუშინ დაშავებულის ქვრივისათვის-კი არ მიმეცეს, როგორც ნამდვილად იყო, არამედ ქალისათვის (რომელიც გუშინდლამდე თვალით არც-კი მინახავს სადმე. მოსწერეთ ეს განგებ, რომ ერთმანერთში უსიამოვნება მოგვესვლოდა და ქალის ყოფაქცევაც საზიზღრად დაუხასიათეთ, თუმცა ცნობით სრულებით არ იცნობთ, ვიცო. ყოველივე ეს-კი ქორი და საძაგლობაა, ქვენა გრძნობებით გამოწვეული, სხვა არასფერი.

— უკაცრაოდ, ხელმწიფეო ჩემო, — უბასუხა სიბრაზისაგან მთლად აკანკალებულმა ლუჭინმა, — იმიტომ შევეხე მხოლოდ თქვენს მოქმედებასა და თვისებებს ისე ვრცლად წერილშია, რომ ნათხოვნი მქონდა დედი თქვენისაგანაცა და დისაგანაცა, მეცნობებინა, როგორს მდგომარეობაში განახვდით, ან რა შთაბეჭდილებას იქონიებდით ჩემზედა? რაც შეეხება წერილის შინაარსსა, ხომ არც ამაზე ვარ უარსა: მიზოვნეთ, აბა, თუნდ ერთი სტრიქონი, რომ მართალი არ იყოს. ტყუილია, განა, რომ ფული მთლად დახარჯევით? ან ის, რომ ოჯახობაში, რომელსაც უბედურება ეწვია, უღირსი ხალხი არ არის?

— ჩემის აზრით-კი, მთელის თქვენის ღირსებებით იმ უბედურ ქალის ფრჩხილადაც არა ჰღირხართ, რომელსაც აგრე ჰქოლოვთ შეუბრალებლად.

— სჩანს, მაშ, არ მოირიდებდით და თქვენის დისა და დედის საზოგადოებაშიაც გაჰრევდით?

— კიდევაცა ექმენ აგრე, თუ მართლა გულით გინდათ გაიგოთ. დღეს სწორედ გვერდით მოვეუსვი ერთსაცა და მეორესაცა.

— როდიონ! — შეჰყვირა პულხერია ალექსანდროვნამა.

გაწითლდა ღუნეჩაკაცა; რაზუმინინმაც წარბები მოიღულა. გასლიანად და მედიდურად ჩაიციხა ლუჟინმა.

— კარგია, თქვენვე ჰხედავთ, აედოტია რომანოვნა, — მიუგო ლუჟინმა, — შეიძლება შერიგება, თუ არა? იმედი მაქვს, ახლა-კი სამუდამოდ გამოირკვა და გადაწყდა საქმე. მე-კი წავალ, რომ ნათესავურ შეხვედრის სიამოვნებასა და საიდუმლოების გამჟღავნებას ხელი არ შეუვშალო (წამოდგა სკამიდან და ქული აიღო). მაგრამ მივდივარ იმ იმედით, რომ შემდგომში ასეთს მოულოდნელს სიამოვნებასა და შეხვედრას აღგილი აღარ ექმნება. განსაკუთრებით-კი თქვენა გთხოვთ, პულხერია ალექსანდროვნა, მით უფრო, რომ წერილი თქვენს სახელზედ იყო გამოგზავნილი და არა სხვისა ვისსამე სახელზედა.

ცოტა არ იყოს იწყინა პულხერია ალექსანდროვნამა.

— რატომ აგრე მბრძანებლობას გვიპირებთ, პეტრ პეტროვიჩ, — არ იყო გაიმბათ ღუნიამა, რატომ არ იქმნა თქვენი თხოვნა შესრულებული: კეთილი განზრახვა ჰქონდა, ვგონებ, ღუნისა. მართლაც-და, წერილთა ცხე მწერთ, თითქოს მიბრძანებდეთ. ნუ-თუ ყოველა თქვენი სიტყვა ბრძანებათ უნდა მივიღოთ? მე-კი, პირ-იქით, მოგახსენებთ, რომ ახლა უფრო მეტის თავაზიანობითა და ზრდილობით უნდა გვეპყრობოდეთ მგონი; იმიტომ, რომ ყველაფერს თავი დავანებეთ, გენდეთ და აქ ჩამოვედით. მაშასადამე, უამისოდაც თქვენს სურვილსა და ბრძანებას ვერსად წაუვალთ თითქმის.

— ვერ არის, პულხერია ალექსანდროვნა, მართალი ეგა, განსაკუთრებით-კი ახლა, როცა ნამდვილად იცით, რომ მართა პეტროვნამ სამი ათასი მანეთი გიანდერძათ, რაიცა, ჩემის აზრით, მალე შეეტყუო თქვენს კილოსა, — დასძინა გესლიანად.

— მართლაც რომ გამხელთ ვე თქვენნი შენიშვნა, რომ ჩვენის უსაღსრობისა და უმწეობის იმედი გქონიათ, -- შეპნიშნა გაჯავრებით ღუნიამა.

— ახლა ხომ მაინც აღარ შემოძლიან მაგ იმედით ვიყო, განსაკუთრებით-კი არ მსურს ხელი შევიშალოთ, გაიგოთ, რა საიდუმლო წინადადებას გაძლევეთ თქვენის ძმის პირით არკადი ივანოვიჩი სვიდრიგაილოვი; მით უფრო, რომ შეიძლება თქვენთვის დიდი და მეტად სასიამოვნო მნიშვნელობაცა ჰქონდეს.

— ოჰ, ღმერთო ჩემო! შეპყვირა პულხერია ალექსანდროვნამა.

რაზუმინიჩ თავს ძლივს-ღა იმაგრებდა.

— ახლაც აღარა გრცხვენიან, დაო?—დაეკითხა რასკოლნიკოვი.

— მრცხვენიან, როდიონ, მრცხვენიან!—მიუგო ღუნია-მა.—პეტრ პეტროვიჩი, გადით ახლავე აქედამა!—მიჰმართა ლუეინს ბრაზისაგან მთლად გაფითრებულმა.

არ მოელოდა, ვგონებ, პეტრ პეტროვიჩი ამასა. დიდი იმედი ჰქონდა მეტად თავისის თავისაცა და თავისის მსხვერპლის უმწეობისაცა. არ დაიჯერა ახლაც-კი, რომ საქმე ასე დაბოლოვდა. გაფითრდა, ტუჩები აუცახცახდა.

— ავდოტია რომანოვნა, იცოდეთ, თუ გავალ და მასთან ასე გზის დალოცვითა, — იფიქრეთ კარგად — აღარასოდეს უკან აღარ დავბრუნდები!.

— რა თავხედობა და საძაგლობაა! — შეპყვირა და საჩქაროდ ფეხზედ წამოდგა. — არც მინდა, რომ დაბრუნდეთ უკან.

— როგორ! ჰხედავთ, რო-გორ არ-რის საქმე! — შეპყვირა ლუეინმა, რომელსაც უკანასკნელ წამამდე ვერ დაეჯერებინა, თუ საქმე ასე დაბოლოვდებოდა; ამიტომაც მთლად დაიბნა და აირია თითქმის. — ჰხედავთ, მაშ, რო-გორ არ-რის საქმე! მაგრამ იცით, ნეტა, ავდოტია რომანოვნა, რომ წინააღმდეგობაც შემეძლო!

— რა უფლება და ნება გაქვთ, რომ აგრე არ ელაპარაკებით!— წაექომაგა ცხარედ პულხერია ალექსანდროვნა.— რა წინააღმდეგობა შეგიძლიანთ? ან რა უფლება გაქვთ? როგორ არა, მივართმევ-კია თქვენისთანას ჩემს დუნიასა?! მოგვშორდით, თავი დაგვანებეთ! ჩვენივე ბრალია, რომ უსამართლოდ მოვიქცეთ, განსაკუთრებით-კი ყველაზედ მეტად ჩემი...

— მაშ, რა იყო, პულხერია ალექსანდროვნა, — ცხარობდა ლუჩინი, — თქვენ არ იყავით, სიტყვა მომეცით, ხელ-ფეხი შემიკარით და ახლა-კი უარს ამბობთ... და მაგის გარდა... ხარჯიც გამაწვევინეთ?..

იქამდის დამახასიათებელი იყო ეს საყვედური პეტრ პეტროვიჩისა, რომ ბრაზისაგან მთლად ნაცრის ფრად გაფითრებულმა რასკოლნიკოვმა თავი ველარ შეიმაგრა და მწარედ გადინხარხარა. პულხერია ალექსანდროვნამაც მთლად დაპკარგა მოთმინება.

— ხარჯი გაგაწვევინევით? რა ხარჯი? იქნება სკივრსა ჰგულისხმობთ, რომელიც ვილაცა კონდუქტორს ჩამოატანიევით მუქთადა? ღმერთო ჩემო, როგორ? ხელ-ფეხიც ჩვენვე შეგვიკარით! გონს მოდით, პეტრ პეტროვიჩ, რას ამბობთ? თქვენ შეგვიკარით ხელ-ფეხი და არა ჩვენა!

— კმარა, გეთაყვა, დედიჯან! — შესთხოვა ავდოტია რომანოვნამ. — პეტრ პეტროვიჩ, გვიყავით წყალობა, გაგვშორდით!

— წავალ, მაგრამ ერთს კიდევ გეტყვით უკანასკნელადა! შესძახა თითქმის მთლად გადარეულმა. — დედა თქვენმა, ვგონებ, მთლად დაივიწყა, რომ თქვენი შერთვა გადავსწყვიტე მაშინ, როდესაც მთელი ქალაქი თქვენ შესახება განგაშებდა. არად ჩავაგდე საზოგადოების აზრი, თუმცა შემეძლო, რასაკვირელია, თქვენის ღირსების აღდგენისათანავე მომეთხოვა, რომ მაღლობა რითიმე გადაგებადათ... მაგრამ ეს არა ვქმენი... და აგერ, ახლა-ღა გავახილვე თვალები! თვითონვე ვხედავ, რომ წინდაუხედავად მოვიქცე მეტად, როდესაც საზოგადოების აზრი არად ჩავაგდე...

— თავი მოსძულეხე, თუ რა არის, ნეტა! — შეჰყვირა უცბად რაზუმინინმა და სკამიდან წამოხტა, რომ თავისებურად გაჰსწორებოდა.

— სულ-მდაბალი და ბორბოტი კაცი ყოფილხარო! — უთხრა დუნიამა.

— კრინტი, ხმა არ დასძრა! არ გაინძრე! — შეჰყვირა რასკოლნიკოვმა და რაზუმინინს გადაეღობა. მივიდა მერე თითქმის მთლად ლუჟინთანა და წყნარად, მაგრამ გარკვევით შესძახა: — გადით ახლავე აქედამა! და კრინტი, ხმა აღარ დასძრაო, თორემ...

რამდენსამე წამს სიბრაზისაგან მთლად დაღრეჯილი და გაფითრებული შეჰყურებდა რასკოლნიკოვს პეტრ პეტროვიჩი; მიბრუნდა მერე და წავიდა. მაგრამ იშვიათად ვისმე გაჰყოლია თან იმდენი ბორბოტება და სიძულვილი, რამოდენიც იმ ჟამად ლუჟინსა ჰქონდა გულში დამარხული რასკოლნიკოვზედა. მხოლოდ და მხოლოდ მას ამტყუვნებდა ყველაფერში. მაგრამ შესანიშნავია ის, რომ კიბეზედ რომ ჩამოდიოდა, კიდევა ჰქონდა იმედი, რომ შეიძლებოდა ქალების დახმარებით საქმე როგორმე გამოებრუნებინა ისევ.

III

უმთავრესი-კი ის იყო, რომ უკანასკნელ წამამდე სულ არ სჯეროდა, თუ საქმე ასე გათავდებოდა. თავს იღებდა, მედიდურობდა და არ ეგონა არაფრის გულისათვის, თუ ორი ყოვლად უმწეო და ლატაკი ქალი მისს ბატონობას თავს როგორმე დააღწევდა. ხელს უწყობდა ამას მეტის-მეტი დიდების მოყვარეობა და თავწასული იმედიანობა, რომ ვერავინ რას გაუბედავდა. არარაობიდან კაცად ქცეული პეტრ პეტროვიჩი სწეულგებრივად იყო მიჩვეული თავისს თავის ტრფობასა; დიდად აფასებდა თავისს ნიქსა და ქკუასა და ზოგჯერ, მარტობისას, თავისის შესახედავობითაც-კი ჰსიამოვნებდა და სტკბებოდა. მაგრამ ყველაზედ მეტად დედამიწის ზურგზედ

უყვარდა, ვინ იცის რა საშუალებით არ ნაშოვნე ფულები: მათის წყალობით იყო, რომ თავი ყველას ტოლათა და სწორათ მიაჩნდა, აღარავისზედ დაბლა დგომა აღარ უნდოდა.

ახლაც, რომ სიმწარით აგონებდა ღუნიას მასზედ დაუარილს ქორებსა, გულწრფელად ჰგრძნობდა, რომ ასეთის სიკეთისათვის „უმადურად მოეპყრნენ მეტად.“ თუმცა კარგად იცოდა ნიშნობის დროსვე, რომ სისულელე იყო და უაზრო ყველა ეს ქორები და მარტა პეტროვნამვე საჯაროდ უარ-ჰყო იგინი, ქალაქმაც დიდი ხანია დაივიწყა, ყველა ღუნიას ამართლებდა. თვითონაც უთუოდ უარს არ იტყოდა, ახლაც-კი, რომ ყველაფერი ეს მაშინვე იცოდა. მაგრამ დიდად აფასებდა მაინც, რომ ღუნიას შერთვა გარდასწყვიტა და ამ ზომად მისი ამაღლება მოისურვა. ასე გაამჟღავნა თავისი საიდუმლოდ ნალოლიავეები აზრი და ვერ მიმხედარიყო ვერას გზით, რატომ სხვებიც მასსავით არა ჰკვირობდნენ და აღიღებდნენ მისს საგმირო საქციელსა. მაშინაც, რასკოლნიკოვთან რომ შევიდა, ასრევე ჰქონდა წარმოდგენილი, რომ, როგორც კეთილის მყოფელი, მხოლოდ საამოსა და ტკიბის ქება-დიდებას მოისმენდა. აი, სწორედ ამიტომაც იყო, რომ ასე შეურაცხყოფილი და შერცხვენილი ჩადიოდა კიბეზედ.

ღუნია-კი მართლაც საჭირო იყო მისთვის; უარის თქმა და განშორება მისი შეუძლებელად მიაჩნდა. დიდი ხანია ოცნებობდა ტკიბლად ქორწინებაზედა, მაგრამ ჯერ სულ ფულებს აგროვებდა და უცდიდა. ღრმა საიდუმლოებით ოცნებობდა ხოლმე კეთილზნობიანსა და ღარიბს (უთუოდ ღარიბს), ახალგაზრდასა, მეტად ლამაზსა, კეთილშობილსა და განათლებულს ქალზედ, რომელსაც ბევრნაირი უბედურება უნდა ჰქონოდა უთუოდ ნაცადი, ყოფილიყო დამფრთხალი, შეშინებული და სავსებით მისი მორჩილი; მთელი სიცოცხლე თავისს მხსნელად ჰყოლოდა წარმოდგენილი და თვალსა და წარბში ეცქირა მუდამ. ვინ იცის, რამდენი საამო სურათი შეუქმნია მისს უქმს ოცნებასა, როდესაც-კი საქმისაგან მოცლილი ასე წასულა ტკიბის ფიქრებშია! და ჰა, მზად იყო

უკვე შესრულებულიყო მისი ოცნება: ავღოტია რომანოვნას
 სილამაზემა და განათლებამ უცბად მოჰხიზლეს; უმწეო, გა-
 კირვებულმა მდგომარეობამ ხომ ფრთები შეასხა უზომოდ.
 ნამდვილმა თითქმის გადააქარბა ნაოცნებაოსა: მის წინ წარსდ-
 გა ამაყი, მტკიცე ხასიათის, გულკეთილი ქალი, რომელიც
 განათლებითა და აღზრდით მასზედ ბევრად მაღლა იდგა
 (ჰგონებდა თვითონვე) და მზა იყო მთელი თავისი სიცოცხლე
 მასი მორჩილი მონა და უსაზღვროდ მადლობელი ყოფი-
 ლიყო!.. თითქოს განზრახო, საუბედუროდ, დიდის ფიქრისა
 და მოსაზრება-ლოდინის შემდეგ, ის-კი იყო გადასწყვიტა
 ბოლოს სხვა, უფრო საჩენ საქმისათვის მოეკიდნა ხელი და
 ნელ-ნელა მაღალს საზოგადოებაში გადასულიყო, რაზედაც
 დიდი ხანია სიამოვნებით ფიქრობდა მუდამ... ერთი სიტყვით,
 გარდასწყვიტა პეტერბურგში გადაეტანა თავისი მოღვაწეობა.
 იცოდა ისიც, რასაკერეღია, რომ ქალების დახმარებით „და-
 ლიან“ ბევრის გაკეთება შეიძლებოდა. ახალგაზრდა, განათ-
 ლებულ და მშვენიერ ქალის ზომიბლველობას შეეძლო განსაც-
 ვიფრებლად დაემშვენებინა მისთვის გზა, მიეზიდა საზოგადო-
 ება და განედიდებინა... ახლა-კი ყველა ეს უცბად ირღვეოდა!
 სამუდამოდ ქარწყლდებოდა! ეს საზიზღარი და მოულოდნელი
 გაყრა მებხვით მოველინა. რალაცა საზიზღარი დაცინვა და
 სისულელე იყო! მხოლოდ ოდნავ გაუტხარდა, ვერც-კი მოა-
 ხერხა პასუხი რიგზედ მიეცა; იხუმრა თითქოს და უცბად-კი
 ასე გათავდა საქმე! დასასრულ, უყვარდა კიდევ თავისებურად
 დუნია, ოცნებით თითქოს დაეუფლა კიდევცა—და უცბად!..
 არა! ხვალვე უთუოდ უნდა ისევ აღადგინოს როგორმე და
 გაასწოროს საქმე; უმთავრესად-კი მოჰსპოს ეს დიდგულა ბი-
 ქი, რომელსაც ჯერ რძე კიდევ არ შეჰპრობია ტუჩებზედა
 და რომელიც მისის შერცხვენის უმთავრეს მიზეზად შეიქმნა.
 სწეულებრივის გრძობით იგონებდა უნებურად აგრეთვე რაზუ-
 მიხინსა... მაგრამ მალე დამშვიდდა ამ მხრივა: „ის-ლა მაკლია,
 რომ დამეტოლოსო!“ მაგრამ ვისი ეშინოდა და ეფიქრებოდა
 ყველაზედ მეტად,—ეს ისევ სვიდრიგაილოვისა... ერთი სიტ-

ყვით, ბევრი რამ ჰქონდა საზრუნნი და თავსატეხი. . . .

— არა, არა, ყველაზედ მეტად მე ვარ დამნაშავე! — იმეორებდა დუნია და დედას ეხვეოდა, ჰკოცნიდა. — ფულებს დავეხარბე, მაგრამ გეფიცები, ძმაო, არ ვიცოდი, თუ ასეთი უღირსი კაცი იყო. მცოდნოდა წინათვე, გარწმუნებ, ვერა წამიტყუებდა. — რა! ნუ გამამტყუენებ, ძმაო!

— ღმერთმა გვიფარა! ღმერთმა! — ბუტბუტებდა როგორღაც უაზროდ პულხერია ალექსანდროვნა, თითქოს ჯერ კიდევ ვერ მიმხვდარა, რა გადაჰხდაო თავსა.

ყველას უხაროდა, ხუთის წამის შემდეგ იცინოდნენ კიდევცა. დრო-და-დრო მხოლოდ დუნეჩკა ფითრდებოდა და იღრუბლებოდა, წარსულს რომ მოიგონებდა. პულხერია ალექსანდროვნას-კი წარმოდგენაც არ შეეძლო, თუ საქმის ასე გათავებას გაიხარებდა: ლუეინთან საქმის გაწყვეტა ჯერ ისევ დილით საშინელ უბედურებათ მიაჩნდა. მაგრამ აღტაცებული იყო რაზუმინინი. არ შეეძლო ჯერ კიდევ სავსებით ამ თავის აღტაცების გამოხატვა, მაგრამ სიხარულისაგან მთლად ცახცახი გაჰქონდა და ჰგრძნობდა, რომ გულიდან მძიმე ლოდვიით რაღაცა მოეშვა. ახლა კი უფლება აქვს, მოელი თავისი სიცოცხლე იმათ შესწიროს, მათ ემსახუროს... რა ვუყოთ, რომ! მაინც, ახლა უფრო დამფრთხალი იგერიებდა აზრებსა, ეშინოდა ოცნებობისა. მარტოდ-მარტო რასკოლნიკოვი-ღა იჯდა თავისს ადგილას უძრავად, დაღვრემილი, დაბნეული, თითქოს ყველაზედ მეტად იმასა ჰსურდა ლუეინის განდევნა, ახლა-კი აღარავითარს ყურადღებას აღარ აქცევდა. დუნიას ეგონა, კიდევ გაჯავრებულია ჩემზედაო, პულხერია ალექსანდროვნა-კი, შეშინებული, თვალს არ აშორებდა.

— რაო, რა გითხრა სვიდრაიგილოვმა? — დაეკითხა დუნია და ახლოს მივიდა.

— ჰო, მართლა, მართლა! — შეჰყვირა პულხერია ალექსანდროვნამა.

რასკოლნიკოვმა თავი მალლა აიღო.

— უნდა უთუოდ ათასი თუმანი გაჩუქოს და თხოულობს ამასთანავე, რომ ჩემის თანადასწრებით ერთხელ უთუოდ გნახოს როგორმე.

— ნახოსო! არაფრის გულისათვის არ შეიძლება! — შეპყვირა პულხერია ალექსანდროვნამა. — არა, ან-კი როგორ უბედავს ფულის შეძლევას!

უამბო რასკოლნიკოვმა აგრეთვე სვიდრიგაილოვთან ნალაპარაკევიც, მაგრამ მოკლედ. გამოსტოვა მართა პეტროვნას შესახებ ყველაფერი, რადგანაც არ უნდოდა მეტად გაექიანურებინა და ეზიზღებოდა კიდევ, სხვაზედ რაზედმე ელაპარაკნა.

— მერე, რა პასუხი მიეცი? — დაეკითხა ღუნია.

— ვუთხარი ჯერ, რომ არ გადმოგცემდი იმის სიტყვებსა. მაგრამ თვითონ დააპირა მაშინ შენი როგორმე ნახვა. ირწმუნება, ვითომ მაშინდელი შენდამი ვნება ჟინი იყო მხოლოდ და ახლა აღარასა ჰგრძნობს... არ უნდა მხოლოდ, რომ ლუჟინს გაჰყვე ცოლათა... საზოგადოდ-კი როგორღაც დაულაგებლად ლაპარაკობდა.

— თვითონ შენ როგორა გგონია, რითი ჰხსნი იმისსიტყვებსა, ჰა, როდიონ? როგორ გეჩვენა?

— გამოგიტყდები, რიგზედ ვერა გავიგე-რა. ათასს თუმანსა გთავაზობს და თან-კი იძახის, მდიდარი არა ვარო. ამბობს, მოგზაურობას ვაპირებო და ათის წამის შემდეგ-კი აღარა ახსოვს-რა. უცბად ის მითხრა ახლა, ცოლს ვირთავ და საცოლევ აჩენილი მყავსო... რასაკვრელია, ცუდი რამ განზრახვა ექნება. მაგრამ ისიც ძნელი დასაჯერებელია მეტად, ასე სულელურად დაეწყოს საქმე, მართლა რომ ცუდი რამ განზრახვა ჰქონდეს შენ შესახებ... მე, რასაკვრელია, საბოლოოდ უარი ვუთხარი ფულის შესახებ შენ მაგივრად. მაინც უცნაურად მეჩვენა მეტად, და... თითქმის... შეშლილიადაცა. მაგრამ შეიძლება ხომ მოვტყუებულიყავი კიდევცა. იქნება მოტყუება უნდოდეს. მართა პეტროვნას სიკვდილს, ვგონებ, საკმაოდ უმოქმედნია...

— ღმერთო, უღბინე! — შეჰყვირა პულხერია ალექსანდროვნამა. — ღმერთს სულ იმისთვის ვილოცავ! არა, რა მოგვივიდოდა, ღუნია, რომ ის სამი ათასი მანეთი არ გაგვჩენოდა! ღმერთო ჩემო! თითქოს ზეციდან მოგვევლინაო! იცი, როდიონ, რომ დღეს დილით სამი მანეთის მეტი კაპიკი აღარა გვქონდა და მე და ღუნეჩკა საათის დაგირავებას ვაპირებდით, რომ იმ იუდასათვის არ გვეთხოვა, ვინემ თვითონვე არ მიჰხვდებოდა?

ელდასავით ეცა როგორღაც სვიდრიგაილოვის წინადადება ღუნისა. იდგა ერთს ადგილასა და ფიქრობდა ისევ.

— საზარელი რამა აქვს უთუოდ განზრახული! — ჩაილაპარაკა თავისთვის ჩურჩულითა და გააცახცახა თითქოს.

შეჰნიშნა რასკოლნიკოვმა, რომ ძლიერ იყო შეშინებული ღუნია.

— მგონია, თავს ვერ დავაღწევ და ბევრჯელო ვნახავთ კიდევ ერთმანეთსა, — უთხრა ღუნისა.

— თვალი ვადევნოთ მაშა, მოვძებნი უთუოდა! — შესძახა ომახიანად რაზუმიხინმა. — თვალს აღარ მავაშორებ! როდიონმა ნება დამართო უკვე. თვითონვე მითხრა წელანა: „დას უფრთხილდიო.“ თქვენა, ავლოტია რომანოვნა, თქვენც მადღევთ ნებასა?

გაიღიმა ღუნიამა და ხელი გაუწოდა, მაგრამ ფიქრი და ზრუნვა მაინც არ სცილდებოდა სახიდან. პულხერია ალექსანდროვნაც მოკრძალებითა და შიშით შეჰყურებდა. მაგრამ სამასმა თუმანმა მაინც დაამშვიდა თითქოს.

თხუთმეტის წამის შემდეგ უკვე მხიარული და ცოცხალი ლაპარაკი გაჩაღდა. რასკოლნიკოვაცი რამდენსამე ხანს ყურადღებით უსმენდა ყველას, თუმცა თვითონ არ ლაპარაკობდა. ყველაზედ მეტს რაზუმიხინი მკვერმეტყველობდა.

— ან-კი რისათვის უნდა წახვიდეთ, ნეტა! — ეკითხებოდა აღტაცებული. — პაწია ქალაქში რა უნდა გააკეთოთ? მაშინ, როდესაც აქ ყველანი ერთი მეორეს უნდინართ; — რომ იცოდეთ, როგორ უნდინართ ერთმანერთსა! რამდენსამე ხანს მა-

ინც... მეც მეგობრათ ამიყვანეთ, შემთხვევით და ვა-
წმუნებთ, ისეთი საქმე დავიწყეთ, რომა... ყური დამიგდეთ,
აბა, ყველაფერს დაწვრილებით გიამბობთ, —მთელს ჩემს პრო-
ექტს გაგაცნობთ! დილასვე მომივიდა ფიქრათა, ჯერ რომ
არა გადაწყვეტილიყო-რა... მოგახსენებო, საქმე რაშია: ერთი
ბიძა (მყავს საუცხოვო ხასიათისა და პატიოსანი ბერი კაცია),
რომელსაც ასიოდე თუმანი ფული აქვს მოგროვილი; თვი-
თონ პენსიას იღებს, იმითი სცხოვრობს, არა უჭირს-რა. მეორე
წელიწადია აგერა, ჩამციებია ეს ფული გამოვართვა და ექვს-
ექვსი პროცენტი სარგებელი ვაძლიო. ვიცი, რათაცა შვრება
ასე: უნდა, ვითომ დამეხმაროს როგორმე. შარშან, მართალია,
არ მინდოდა, არ გამოვართვი, მაგრამ წრეულ-კი იმის ჩამო-
სვლას ველოდი. გადავწყვიტე გამოვართვა. თქვენც ას თუმანს
ჩამოხვალთ სამასიღამა და შევევრთდებით; პირველ ხნობით
მეტი არ გვინდა. მერე, რაო, რა უნდა ვაკეთოთ?

და დაიწყო რაზუმინინმა თავისის პროექტის განმარ-
ტება, რომ თითქმის ყველა წიგნების გამომცემლები და წიგ-
ნებით მოვაჭრენი უცოდინარნი არიან და ამიტომაც ცუდი
გამომცემლები მეტად, რადგანაც ნამდვილი ფასი თავისის
საქონლისა არ იციან. კარგი გამოცემები-კი მშვენივრად ის-
ყიდება და სარგებელსაც საკმაოდ დიდს იძლევა. აი, სწორედ
გამომცემლობაზედ ოცნებობდა რაზუმინინი, რომელიც ორი
წელიწადი იყო უკვე, სხვებისათვის მუშაობდა ამ საქმეშია და
რომელმაც სამი უცხო ენა (ევროპიული) მშვენივრად იცო-
და. თუმცა, მართალია, სამის დღის წინ რასკოლნიკოვს შეს-
ჩიოდა, ნემეცურში არა ვიცი-რაო, რომ, რა არის, ამითი
რასკოლნიკოვისათვის ნახევარი სამუშაო და სამი მანეთი ბე-
აეღებინებინა. იტყუა მაშინ რაზუმინინმა, მაგრამ რასკოლ-
ნიკოვმაც იცოდა კარგად, რომ სტყუოდა.

— რატომ არ უნდა ვისარგებლოთ ჩვენის ცოდნითა და
უნარით, როდესაც უმთავრესი საშუალება—ფულიც—გაგვი-
ჩნდა საკუთარი? —ცხარობდა რაზუმინინი. —რასაკვრელია, შრო-
მა დიღია საქირო, მაგრამ ვიწრომებთ კიდევ: თქვენ, ავლო-

ტია რომანოვნა, მე და როლიონი... ზოგიერთა გამოცემა მშვენიერს სარგებელს იძლევა! უმთავრესი-კი ის არის აქა, რომ გვეცოდინება, რა უნდა ვსთარკვნოთ. ვთარკვნით კიდევცა, გამოვცემთ კიდევცა და ვისწავლით კიდევცა! შემძლიან ახლა გამოგადგეთ რაშიმე, იმიტომ, რომ გამოცდილი ვარ. აგერ არის, ორი წელიწადია, გამოცემლებში დავძრწივარ სულა და ყველა მათი საიდუმლო და საქმე ვიცი: მერწმუნეთ, სასწაულს როდი ახდენენ! არა, გემრიელი ლუკმა ხელიდამ რისთვის გაეუშვათ? მე თვითონ ვიცი ახლა ორიოდ-სამი ისეთი თხზულება, რომლის დასახელებისათვის მარტო ას-ასს მანეთს სიამოვნებით გაიღებდა ყველა, რომ გადასთარკვნონ და გამოსცენ; ერთში-კი ხუთასსაც არ დავთანხმდებოდი. მერე რა გგონიათ, რომ ვუთხრა ვისმე, იქნება არც-კი დაიჯერონ და საექვოდ გაჰხადონ, იმიტომ რომ ბრიყვები არიან, სხვა არასფერი! რაც შეეხება ბექდვისა, სტამბისა, ქალაღდისა და გასყიდვის საქმეს, ეს-კი მე მომანდევით, თავს მიღვია! ყველა ადგილები და გზები ხუთი თითივით ვიცი, ვერავინ რას გამომაპარებს. ცოტათი დავიწყოთ, დიდი გახდება; ყოველს შემთხვევაში, ცხოვრების საღსარი ხომ გავგიჩნდება და ჩვენსასაც დავიბრუნებთ.

დუნიას მთლად თვალები გაუბრწყინდა.

— ძალიან მომწონს, რასაც ამბობთ, დიმიტრი პროკოფვიჩი, — მიუგო დუნიამა.

— მე, რასაკვრელია, არა გამეგება-რა, — ჩაერია პულხერია ალექსანდროვნა, — იქნება მართლა კარგიც იყოს, მაგრამ ღმერთმა იცის. ახალი და უცნობი საქმეა. რასაკვრელია, დროებით მაინც აქ დარჩენა საქირო არის...

და როლიონს გადაჰხედა.

— შენ რაღას ფიქრობ, ძმაო? — დაეკითხა დუნია.

— ჩემის ფიქრით, აზრი მშვენიერია, — მიუგო როლიონმა. — ფირმის დაარსებაზედ ფიქრი ჯერ, რასაკვრელია, ადრეულია, მაგრამ ხუთიოდ-ექვსი წიგნი შეიძლებოდა მართლაც სახეიროდ გამოცემულიყო. თვითონ მეც ვიცი ერთი თხზუ-

ლება, რომელიც უქვევლად გავრცელდებოდა და გაიყიდებოდა უცხად. რაც შეეხება საქმეს რიგზედ წაყვანას, მაგას ხომ ჩემი მეგობარი, ეჭვი არ არის, მშვენივრად მოახერხებს, რადგანაც საქმე უკვე შესწავლილ აქვს... მაგრამ დრო ჯერ ბევრი გაქვთ, მორიდდებით...

— ურა! შეჰყვირა რაზუმინინმა.— მოიცათ, რა გითხრათ: აქვე, ამ სახლში, ამავე სახლის პატრონს ცალკე ბინა აქვს. ამ ნომრებთან საერთო არა აქვს-რა; შესავალიც ცალკე აქვს. სამი ოთახია მოწყობილი, ფასიც ზომიერი აქვს. მოდით და პირველად ის იქირავეთ. საათს ხვალვე დაგივირავებთ და ფულს მოგიტანთ; მერე-კი ყველაფერი თავისს თავად მოეწყობა. უმთავრესი-კი ის არის, რომ სამთავენი ერთად იცხოვრებთ, როდიონიც თქვენთან იქნება. რაო, რა იყო, საით გაემზადე, როდიონ?

— როგორ, წასვლას აპირებ, როდიონ? ჩაეკითხა შეშინებული დედა.

— და ისიც ამ დროსა!— შეჰპლრიალა რაზუმინინმა.

დუნიაც უნდობლად შეჰყურებდა განცვიფრებული ქმასა. როდიონს ხელში ქუდი ეჭირა, წასასვლელად ემზადებოდა.

— რაო, რა იყო, მმარხავთ, თუ სამუდამოდ მემშვიდობებთ,— ჩაილაპარაკა როგორღაც უცნაურად.

თითქოს გაიღიმა კიდეცა, მაგრამ არც ღიმილი იყო თითქოს ესა.

— მაგრამ, ვინ იცის, იქნება უკანასკნელათაცა ვხედავდეთ ერთმანეთსა,— დასძინა მოულოდნელად. გულში უნდოდა გაეველო ეს ფიქრათა, მაგრამ როგორღაც უნებურად წამოსცდა.

— რას ამბობ, შვილო, რასა?— შეჰყვირა დედამ.

— რაო, სად მიხვალ, როდიონ?— დაეკითხა დუნია.

— ისე, საჭიროა ჩემთვის,— მიუგო როგორღაც ბუნდად, თითქოს ყოყმანობს და ვერ გაუბედნია, რა უნდა სთქვასო; მაგრამ გაფითრებულ სახეზედ ნათლად ეტყობოდა, რომ მტკიცედა ჰქონდა რაღაცა გარდაწყვეტილი.

— მინდოდა მეთქვა... აქ რომ მოვდიოდი... მინდოდა მეთქვა, დედიჯან თქვენთვისა... და შენთვისაც, ღუნია, რომ უმჯობესი იქნებოდა, თუ რამდენსამე ხანს ერთმანეთს არ ვინახულვდით. იმიტომ, რომ ცუდად ვგრძნობ თავსა, მოუსვენრად ვარ... მეგრე მოვალ, თვითონ მოვალ, როდესაც შესაძლებელი იქნება... მახსოვხართ და მიყვარხართ... თავი დამანებეთ! დამანებეთ მარტოს! ასე გარდავსწყვიტე წინაღვე... ნამდვილად გარდავსწყვიტე... რაც მაივია, დავიღუპები თუ არა, სულ ერთია, მინდა მარტოკა ვიყო. დამივიწყეთ სრულიად. უკეთესია... ნურც რისსამე შეტყობას მოისურვებთ ჩემ შესახებ... როცა საჭირო იქნება, თვითონ მომალ, ან... მოგინმობთ. იქნება ყველაფერი ხელ-ახლა აღსდგეს!.. ახლაკი, თუ გიყვარვართ, თავი დამანებეთ, დამივიწყეთ... თუ არა-და, ვიცი, შემძულდებით... მშვიდობით!

— ღმერთო! — შეჰყვირა პულხერია ალექსანდროვნამ.

დედასაც და დასაც ორთავეს შიშის ელდა ეცათ; შეეშინდა რაზუმინინსაც.

— როდიონ, როდიონ! შეგვირიგდი, წინანდებურად ვიცხოვროთ! — შესძახა საცოდავმა დედამ.

მძიმედ მიიბრუნა კარებისაკენ პირი რასკოლნიკოვმა და ოთახიდან გასვლა დააპირა. მაგრამ ღუნია წამოეწია.

— ძმაო, რათ სტანჯავ დედასა! — შესძახა მრისხანედ გამომეტყველის სახით.

ძმამ მძიმედ გადაჰხედა.

— არა უშავს-რა, მოვალ, ვივლი ხოლმე! — ჩაიდუღუნა დაბალის ხმით, თითქოს სრულიად არ ესმის, რას ამბობსო და ოთახიდან გავიდა.

— უგრძნობელო, ბოროტო თავმოყვარევ! შეჰყვირა ღუნია.

— გადარეულია და არა უგრძნობელი! ნუ-თუ ვერ ჰხედავთ? თქვენ თვითონა ხართ უგრძნობელი ამის შემდეგ!.. ჩასჩურჩიულა რაზუმინინმა თითქმის შიგ ყურში და ხელი მაგრა მოუჭირა ხელზედა.

— ახლავე მოვალ! — მიაძახა მიმკვდარებულს პულხერია ალექსანდროვნასა და ოთახიდან გავარდა.

რასკოლნიკოვი გარეთ, კარადორის ბოლოში, უცდიდა.

— გიცოდი, რომ გამოიქცეოდი უთუოდ, — უთხრა რაზუმინსა. — დაბრუნდი და ნულარ მოჰშორდები... ხვალაც მაგათთან იყავ... სამუდამოდ, მე... იქნება მოვიდე... თუ შესაძლებელი იქნება. მშვიდობით!

და ხელ-გაუწვდენლად გაჰშორდა.

— მაინც სად მიხვალ? რა იყო? რამოკვიდა? განა ეს შესაძლებელია!.. ბუტბუტებდა თავ-გზა დაბნეული რაზუმინი.

შედგა კიდეც რასკოლნიკოვი.

— ერთხელ და სამუდამოდ გეუბნები, ნურასა მკითხავ. სათქმელი არა მაქვს. რა... ნულარც ჩემსას მოხვალ. იქნება ისევ მე მოვიდე აქა... თავი დამანებე... მაგათ-კი ნუ მაჰშორდებია. გესმის?

კარადორში ბნელოდა; ლამფის გვერდით იდგნენ. ერთს წამს ერთმანეთს გაჩუმებულები უყურებდნენ. მთელს სიცოცხლეში აღარ დაჰვიწყებია რაზუმინს ეს წუთი. ცეცხლივით მგზნებარე თვალები რასკოლნიკოვისა თან-და-თან უფრო ენთებოდა თითქოს და სულსა და გულში ჩაჰყურებდა რაზუმინსა. შეერთა უცბად რაზუმინი. რალაცა რამ უცნაური აზრი... თუ ექვი ელვასავით ჩაისახა მათ შუა და საზარელი, საზიზღარი გრძნობა ორთავეს ერთს ღრეს დაებადა. რაზუმინს მკედრის ფერი დაედო.

— ახლა ხომ გესმის! — დაეკითხა უცბად სწეულბრივის დაღრეჯით რასკოლნიკოვი. — წადი, მიჰხედე, — დასძინა საჩქაროდ, მიბრუნდა და ისრევე საჩქაროდ გასწია გარეთ.

აღარ ავწერ, რა ამბავი იყო იმ ღამეს პულხერია ალექსანდროვნასას; როგორ დაბრუნდა რაზუმინი და ამშვიდებდა დედასა და დასა; როგორ ეფიცებოდა, რომ როდიონი ავად იყო და მოსვენება იყო მისთვის საჭირო. როგორ აიმედებდა, რომ უთუოდ ყოველ დღე ინახულვებდა როდიონი, რომ საუკეთესო ექიმს უშოვიდა, კონსილიუმს დაანიშნინებდა, ყველაფერში ყურს უგდებდა... ერთი სიტყვით, იმ ღამიდან რაზუმინი მათი ნამდვილი შვილი და ძმა შეიქმნა,

ინ-ანი.

(გავრძელება იქნება)

ვილჰელმ ტელლი

დრამა 4 მოქმ., შილლერისა

მომქმედნი პირნი:

ჰერმან გესლერ—ავსტრიელი მთავარმმართველი შვიცში და ურში.

ვერნერ—ბარონი ატტინგჰაუზენი.

ულრიხ ფონ რუდენც—მისი ძმისწული.

ვერნერ შტაუფახერი

კონრად ჰუნნ

იტელ რედინგ

ჰანს მაუერ

იერგ ჰოფი

ულრიხ შმიდ

იოსტ ვეილერ

შვიცელი მცხოვრებნი.

ვალტერ ფიურსტ

რესსელმანნ—მღვდელი

პეტერმანნ—დიაკვანი

კუონი—მწყემსი

ვერნი—მონადირე

რუოდი—მებაღური

ურელი მცხოვრებნი.

არნოლდ მელზტალი

კონრად ბაუმგარტენ

მეიერ სარნელი

სტრუთ ვინკლერიდ

კლაუს ფლიელი

ბურკჰარტ ბიჰელილი

არნოლდ სეველი

უნტერვალდენის მცხოვრებნი.

ფეიფერ—ლუკერნელი.

კუნც გერზაუელი.

ჯენი—მებაღურის ბიჭი.

სეპი—მწყემსის ბიჭი.

გერტრუდა—შტუფახერის ცოლი.

ჰედვიგ—ვილჰელმ ტელის ცოლი და ქალი ფიურტისა.

ბერტა ბრუნეკ—მდიდარი მემკვიდრე—ქალიშვილი.

არმგარდ

მენტოდ

ელსბედ

ჰილდეგარდ

გლეხი ქალები.

ვალტერ

ვილჰელმ

ტელის შვილები.

ლეიტჰოლდ

ფრისჰარდ

სალდათები.

რუდოლფ ჰარახს—შტალმეისტერი გესლერისა.

იოანე პარრიციდა—შვაბიის ჰერცოგი.

შტისხი—შვილდოსანი.

შტიირ ურვლი.

სამეფო შიკრიკი.

ზედამხედველი.

კალატოზი, თანაშემწენი და მუშები.

განმცხადებელი.

ძმანი მოწყალებისა.

ვესლერისა და ლანდენბერგერის ცხენოსანი ჩაფრები.

მრავალი ქალი და კაცი ტყის კანტონებიდან.

პირველი მოქმედება

სცენა პირველი

მაღალი კლდიანი ნაპირი ფირვალდშტეტის ტბისა, შვიცის პირდაპირ. ტბა ხმელეთში შემოჭრილ ყურეს წარმოადგენს. ნაპირის აალოს სდგას ქოხი. მებადურის ბიჭი ნავით მიტურავს. ტბის გაღმა მოჩანან მწვანე მინდვრები და სოფლები შვიცისა, მზის შუქით მოფენილნი. მაყურებელთა მარცხნივ მოჩანან კლდეთა მწვერვალნი, ღრუბლებით მოსილი,—მარჯვნივ კი თოვლიანი მთები. ფარდის ახდამდისვე მოისმის დუდუკი და შეწყობილი ქლარუნი საქონლის ზარებისა, რომელიც ფარდის ახდის შემდეგაც კარგა ხანს გრძელდება.

მებადურა ბაჭა (მდეკის ნავში).

ტბა საბანაოდ გვიწვევს ღიმილით,
 ნაპირზე სძინავს ბავშვს ტკბილი ძილით.
 ძილში ესმის იმას ხმები
 ტკბილი ვითა სალამური,
 ვით ზეციდან ანგელოზთა
 გალობა რამ საამური!
 როცა იღვიძებს ბავშვი ნეტარი
 ხედავს—მის გვერდში თამაშობს წყალი.
 და მოესმა ტბის ძირიდან
 „შენ ჩემი ხარ პატარაო,—
 ჩემს ჩარდახში მოგიტყუებ,
 მოგიტაცებ მძინარაო“.—

მწვეკმა (სერზე. ღუდუკის ჭანგი იცვლება).
 მშვიდობით მწვანეთ მოსილნო
 მინდორნო, ველნო მზიანო!
 ზაფხული გაიპარა-და

მწყემსებიც გზორდებიანო.
 კვლავ ამოვალთ, დაებრუნდებით
 ისევ მოემართაეთ მთასაო,
 როს სიმღერებს გავიგონებთ
 და გუგულისა ხმასაო,
 როცა ვნახავთ დედა-მიწას
 ყვავილებით მოკაზმულსო
 და საყვარელ მაისშია
 გარდმომჩქეფარ ნაკადულსო.
 მშვიდობით მწვანეთ მოსილნო
 მინდორნო—ველნო მზიანო!
 ზაფხული გაიპარა და
 მწყემსებიც გზორდებიანო.

მთის მონადირე (გამოჩნდება ზირდაზირ კლდის თავზე. ღუდუკის
 ჭანგი იცვლება).

მთათა მწვერვალნი გრგვინავენ,
 ირყევა ბილიკებია,
 მაგრამ მშვილდოსანს ვერ აკრთობს
 თავბრუ-დამსხმელი გზებია.
 ყინვით დაფარულ სერებზე
 თამამად დაიარება,
 სადც გაზაფხული არ იცის
 და არც ჯეჯილი მწვანდება.
 იმის ფერხთ ქვეშე გაშლილა
 ნისლის ზღვა ცივი, ცვრიანი,
 დაფარულია სოფლები,
 არსად ჩანს ადამიანი.
 მხოლოდ კი ზოგან ღრუბელი
 გაგლეჯილ-გაპობილია;—
 მუნით გამოსქვერს ტყე ველი
 ათასტრათ შემკობილია.

(სურათი იცვლება. მთებში კაისმის ერთ კრიალი, დრუ-
 ბელთა ჩრდილი გადაიბრუნს მიდამოზე. რუფდი—შეპაღური

კამოდის ქოხიდან, ვერნი—მონადირე კლდიდან ჩამოდის. შე-
მოდის კუანი—მწვემის ბეჭზე ხურჯინ-კადაკიდებული, თან
მოჭყუება მას სეპში).

- რუადა.** აბა, უჩქარე ჯენნი, მარჯვეთ! აკრიფე ბადე!
ხევის ქალარა მბრძანებელი გვიახლოვდება.
მყინვარი ღმუის; თავზე იხვევს თავისს ლეჩაქსა
მითენშტეინიც; ცივთ ჰბერავს ლელეებიდან
და ქარიშხალიც, ფიქრობ, მალე ამოვარდება.
- კუანი.** წვიმა იქნება, მეზობელო. ცხვარი ბალახსა
სიხარბითა სძოვს და მურიაც მიწასა ფხოკნის.
- ვერნი.** თევზები ხტიან, ზღვის ქათამიც ყურყუმელაობს:
ეს ნიშანია ქარიშხლის მოახლოვების.
- კუანი (ბიჭუნას).** მიხედე, სეპში, საქონელი არსად გაიბნეს.
სეპში. ღვინია ღიზას ზარის ხმაზე ვცნობილობ კარგათ.
- კუანი.** მაშ არ გვაკლია; ყველაზე შორს ის მიდის ხოლმე.
- რუადა.** სწორედ ზარები, მეგობარო, კარგი გქონია.
- ვერნი.** საქონელიც ჩინებული. ეს ჯოგი შენი
საკუთრებაა, მეზობელო?
- კუანი.** მაგრე მდიდარი
მე არ გახლავარ. ის ეკუთვნის ჩემს კეთილ ბატონს,
ატტინგაუზენს და ისე კი ჩემზე ითვლება.
- რუადა.** როგორა შენის ბანტი ყელზე აი იმ ძროხას!
- კუანი.** თვითონაც იცის, რომ ის ჯოგის წინამძღოლია
და ახლა რომ მას ბანტი მოვხსნა, ძოვას შესწყვეტავს.
- რუადა.** რა სათქმელია! უგუნური პირუტყვი აბა...
- ვერნი.** მაგას ნუ იტყვიოთ! ნადირსაც აქვს სწორედ გონება;
ეს კარგათ ვიცით ჩვენ, რომელნიც შვლებზე ვნადირობთ.
როდესაც შვლები საძოვარში გადიან ხოლმე,
სიფრთხილისათვის აყენებენ ისინი დარაჯს;
იგი ყურებს ცქვეტს და აცნობებს ხმოვანი სტვენით
თავისს ამხანაგთ მონადირის მოახლოვებას.
- რუადა.** სახლში მიდიხარ?
- კუანი.** დიახ, სახლში. ალბი გაძოვდა.

- გერნა. ბედნიერი გზა მოგცეს ღმერთმა, ჩემო ძმობილო.
- კუანა. მასვე გისურვებთ. მონადირე ხომ სულყოველთვის ვერ ბრუნდება შინ.
- რუადა. ვილაც მოდის ჩქარი სირბილით.
- გერნა. მე ვიცნობ იმას: ალცელელი ბაუმგარტია.
- კონრად ბაუმგარტენ (ქშინვით შემოვარდება). თუ ღმერთი გწამდეს მებადურო, მოიტა ნავი...
- რუადა. აბა რა მოხდა მაგისთანა?
- ბაუმგარტენ. მოხსენი ნავი! გადამიყვანე გალმა ნაპირს! სიკვდილისაგან დამიხსნი ამით!
- კუანა. მეზობელო, რა მოგივიდა?
- გერნა. ვინ მოგდევს უკან?
- ბაუმგარტენა. დაუჩქარე. კვალ-კვალ მომდევნე მთავარ-მმართველის ცხენოსნები და სიკვდილს ველარ გადავურჩები, მტარვალებმა თუ დამიჭირეს.
- რუადა. რისთვის მოგდევნე ცხენოსნები?
- ბაუმგარტენა. ჯერ მიშველეთ და მერე გაიმბობთ.
- გერნა. სისხლითა ხარ ძმაო, გასვრილი, რა ამბავია?
- ბაუმგარტენა. როსბერგს მჯდომი ბურგფოგტი მეფის...
- კუანა. ვოლფენშისენი? მდევარნი მან გამოგისია?
- ბაუმგარტენ. ველარ-რას მაწყენს, —მე მოვკალი ვოლფენშისენი.
- ფეკლანა (შეშინებით). ღმერთო გვიშველე! რა გიქნია!
- ბაუმგარტენ. რასაც იზამდა ჩემს ადგილზედა ყველა კაცი თავისუფალი! მე მოვიხმარე ოჯახური უფლება ჩემი და მოვკალ ვინაც შეურაცხყო ჩემი მეუღლე.
- კუანა. განა ბურგფოგტმა შეურაცხყო თქვენი მეუღლე?
- ბაუმგარტენ. თუ მან თავისი ცული ნდომა ვერ შეისრულა, ამის მიზეზი ღმერთი იყო და ჩემი ცული.
- გერნა. ცულით გაუბე იმას თავი?
- კუანა. ო, მოგვიყვივი
 სულ ყველაფერი დაწვრილებით, დრო კიდევ არი,
 სანამ მენავე ნავს მოხსნიდეს ტბის ნაპირიდან.

ბაუმგარტენ. ტყეში ვიყავი, შეშას ვკრიდი. ამ დროს მოიპრა შეშინებული ჩემი ცოლი და მითხრა: „ჩვენსას ბურგფოგტი წევსო და მიბრძანა საბანებელის მომზადებო“. მერე თურმე მან მოინდომა შეურაცხყოფა დედა-კაცის. იგი გაუსხლტა და გამოიქცა ჩემსა საძებრად. მე გავეშურე და ნაჯახითა ვუკუროთხე მას იგი აბანო.

ვერნა. კარგათ გიქნია და მაგისტვის ვერვინ გაგკიცხავს.

კუონა. ახ, ის მტარვალი! ხომ მიიღო თავისი ჯილდო! დიდი ხანია ეს მან ჩვენგან დაიმსახურა.

ბაუმგარტენ. ყველამ გაიგო ეს ამბავი... უკან მომდევნენ... სანამ აქ ვლაცობთ... ღმერთო ჩემო... დრო იკარ-
(ისმის ქუხილი) [გება...

კუონა. ჩქარა, მენავე! გაიყვანე გაღმა ეს კაცი!

რუადი. არ შემიძლია. საცა არი მძლავრი გრიგალი ამოვარდება. მოიცადე.

ბაუმგარტენ. ღმერთო წმინდაო!

რა დროს ცდა არი! ყოველი წუთი სიკვდილს მიქადის!

კუონა. (მეზადურს). ღვთით გაჰკარ ხელი! რიგი არის მოყვასის შველა, შეიძლება რომ ყოველ ჩვენგანს იგივე შეემ-
(ქარი და ქუხილი). [თხვეს.

რუადი. პირი გაიხსნა ქვესკნელმა და თვითონაც ხედავთ, როგორ ღელავს ტბა; ზვირთთ პირდაპირ ნიჩბის ხმარება არ შემიძლია.

ბუმგარტენი. (მუხღებზე მოეხვევა).

შემიბრალეთ ღმერთი გიშველის!

ვერნა. სიკვდილ-სიცოცხლის კითხვა სწყდება, ადამიანო!

გაჯავრებული შეიბრალე, უშველე დევნილს,

კუონა. ოჯახის მამა და ცოლშვილის პატრონი არი.

(რამდენჯერმე მუხი გავარდება).

რუადი. რას მეუბნებით? საფრთხეშია ჩემი სიცოცხლეც, და როგორც-მეგას, მეც მყავან შინ ცოლი და შვილი. ერთი შეხედვით, როგორ ბერავს, როგორა ღელავს,

ზვირთს ზვირთზე ახეთქს და სიღრმე წყლის შფო-
 თავს, ტრიალებს.

სიამოვნებით ვუშველიდი პატიოსან კაცს,
 მაგრამ ხომ ხედავთ, რომ არას გზით არ შეიძლება.

ბაუშგარტენი (ჯერ კიდე დაჩქილი).

მაშ ხელში უნდა ჩავუვარდე უღმობელ მტერსა.
 როცა მხსნელს ნაპირს ასე ახლოს ჩემს თვალწინ
 ვხედავ?

შველა იქ არი! თვალით ვხედავ და ხმითაც ვსწვდები, —
 ნაფიც აქ არი, შეგიძლია გადამიყვანო
 და მე კი მაინც უმწეოდა აქ უნდა ვეგდო?
 აბა შეხედეთ ეს ვინ მოდის?

კუჩანი.
ვერნი.

ბერგლეილი ტელლი.

ტელლი (შემოდის მშვილდ-ისრით).

ვინ არის, შველას რომ თხოულობს?

კუჩანი.

აღცელელია.

იგი იცავდა თვისს სახელს, პატიოსნებას
 და ვოლფენშისენ, როსბერგელი ბურგფოგტი მეფის,
 გამოასაღმა წუთი სოფელს. უკან მოსდევენ
 მას ლანდფოგტის ცხენოსნები. მებაღურსა სთხოვს
 გაღმა გაყვანას. ის ვერ ბედავს, რადგან ღელვაა.
რუფაღი. ტელლმა სთქვას თვითონ, წყალზე ისიც გამოცდილია,
 გასაბედია ტბაში გასვლა?

ტელლი.

როცა მოითხოვს

საქიროება, მეზობელო, სულყველაფერი
 უნდა გაბედო. (საწინელი მუხის ხმა. ტბა დრიალით
 ადი-ჩამოდის).

რუფაღი.

პირ-დაღებულ უფსკრულს ჩავვარდე?
 ასე არაფინ მოიქცევა შემლილის გარდა.

ტელლი.

ვინც ვაჟკაცია თავისს თავზე სულ ბოლოს ჰფიქრობს.
 მიენდე უფალს და უშველე გაჭირვებულსა.

რუფაღი.

რჩევების ძლევა ადვილია მშვიდ ნავთ-სადგურში.
 აი, აქ ნაფი და აგერ ტბა! თვითონა სცადე!

ტელე. ტბამ იცის ხოლმე შებრალება, ლანდფოვტმა არა!
სცადე, ძმობილო!

მწყემსება და მონადირე. გთხოვთ, უშველეთ! უშველეთ ჩქარა!

რუფადა. თუნდ იგი იყოს ღვიძლი შვილი ანუ ძმა მკვიდრი,
მე მაშინაც კი ვერ გავბედავ. დღეს იუდასი და სიმო-
დღეობა არი. ტბაც მიტომ უფოთავს [ნასი
და მსხვერპლს თხოულობს.

ტელე. მეტი სიტყვა რა საჭიროა.

დრო ცოტა არი, კაცი უნდა გადავარჩინოთ.
მენავე, მითხარ, ვერ გავბედავ?

რუფადა. მე ვერ გავბედავ.

ტელე. ღვთის დახმარებით მე გავბედავ სუსტის ძალითა.
მომეცი ნავი!

კუონა. გაუმარჯოს ჩვენს მამაც ტელოსსა!

გერნა. აი, ეს მესმის! ვაჟკაცობაც ამასა ჰქვია!

ბაუმგარტენ. ტელო, შენა ხარ ჩემი მხსნელი და ანგელოზი!

ტელე. ფოგტის ხელიდან მე დაგიხსნი, ზვირთებიდან კი
სხვა არი მხსნელი. სჯობს რომ ხელში ღმერთს ჩაუ-
და არა კაცსა. (მწყემსს). [ვარდეთ

მეზობელო, გებარებოდეს

ჩემი ცოლშვილი, ანუგეშე, უბედურება

თუ რამ შემემთხვეს. მე ვასრულებ მოვალეობას.

(ჩახტება ნავში)

კუონა. (შეზღუდეს).

შენ გამოცდილი მენავე ხარ,—თუ მან გავბედა

შენ რა გიქირდა?

რუფადა.

უკეთესი ვაჟკაცებიც-კი

არა წაბაძვენ ტელოსს. ჩვენს მთებში მას ბადალი

[არ ჰყავს.

გერნა. (ადის კლდეზე).

აი, შორდება უკვე ნაპირს... მოშორდა კიდევ.

ღმერთმა გიშველოს მხნე მცურავო! ერთი შეხედვით
როგორ ქანაობს ზვირთებ შორის პატარა ნავი!

- კუონი. (ნაზირზე). თავს ევლებიან მას ტაღლები... ველარა ვხე-
[დავ...
მოიცა! ისევ დავინახე... რა მედგრათ ებრძვის
ტაღლების ტრიალს და იკვლევს გზას ის დალოც-
[ვილი!
- სეზში. ლანდფოგტის კაცნი გულგახეთქით მოიჩქარიან.
- კუონი. მართლაც ღეთის მადღმა, ისინია! დროზე გადარჩა!
(შემოდის მთელი რაზმი ჯანდენბერგერის ცხენოსან ჩაფართა).
- ზირგელი ჩაფარია. მოგვეცი თქველი, რომელიც თქვენ გყავთ
[აქ დამალული!
- მეორე. ამ გზით მოვიდა და ამაოდ გვიმაღავთ იმას.
- კუონი და რუადი. ვიხედა ბრძანებთ?
პირველი ჩაფარი (შეაშხნევს ნახს).
ჰა! რას ვხედავ! გაუწყრა ღმერთი!
- გერნი. (მადლიდან). ვისაც თქვენ ეძებთ, იმ ნავშია? დაედევნეთ
და თუ დააჩქარებთ, დაეწვიეთ.
- მეორე ჩაფარია. წყეულიმც იყოს!
დაგვირა ხელიდან!
- ზირგელი ჩაფარია. (მწუქმს და მებაღურს).
თქვენ უშველეთ და გააპარეთ!
თქვენვე გვიზღვევით! აბა ჩქარა, დაეცი თათს
ჯოგს, დაშალეთ ქოხი, ყველაფერი გადასწვით, ჰკა-
(საჩქაროთ გადიან). [ლით!
- სეზში. (უკან დაეკუნება).
ვაიმე, ცხვრებო!
- კუონი (თან გაჭყეება). ჩემო ფარავ! ვაიმე ბედკრულს!
- გერნი. ოჰ, მტარვალებო!
- რუადი. (ხელებს ისრებს). ჰოი, ზეცავ სამართლიანო!
როდის მოუვლენ ჩვენს ქვეყანას მტრისაგან დამ-
(გაჭყეება დანარჩენებს) [ხსნელს?

სენა მორა

შეიცში. ცაცხვის ხე შტაუფახერის სახლის წინ, სასოფლო გზის პირზე, ხედის ახლას. შემოდინან ბაასით ვერნერ შტაუფახერი და ლუცერნელი ფეიფერი.

ფეიფერი. ასე, ბატონო, შტაუფახერ, როგორც გითხარი. თუ შეგიძლია ნუ შეჰფიცავ ავსტრიასა და კვლავ მტკიცეთ შერჩით იმპერიას, როგორც აქამდის. ღმერთი ფარვიდეს თქვენს ძველებურ თავისუფლებას. (ხელს ჩამოართმევს გრძნობით და უნდა გასვლა).

შტაუფახერი. დარჩი სანამდის მოვიდოდეს დიასახლისი: შვაცში ხარ შენა უეჭველათ ჩემი წვეული, და ლუცერნში კი მე ვიქნები შენი სტუმარი.

ფეიფერი. მადლობელი ვარ. გზას ვადგივარ. დღეს უნდა ვიქნე მიუცილებლად გერზაუში. იყავ მშვიდობით! რაც უნდა მძიმე გახდეს ტვირთი უცხო მმართველთა თავგასულობის და სიხარბის,—ზიდე მორჩილად! იქნება მალე ყველაფერი გამოიცვალოს, შეიძლება, რომ სხვა ხელმწიფე ავიდეს ტახტზე. მაგრამ ავსტრიას ერთხელავე თუ დამორჩილდით, დაღუპულია თქვენი საქმე: თავს ველარ იხსნით!

(გადის. შტაუფახერი მწუხარებით ჩამოჯდება სკამზე ცაცხვებ ქვეშ. შემოდის მისი ცოლი გერტრუდ. მის გვერდით გაჩერდება და რამდენიმე ხანს სმს ამოუღებლავ უცქერს).

გერტრუდა. რამ დაგაფიქრა მეგობარო? ველარ გცნობილობ. დიდი ხანია თვალს გადავინებ გაჩუმებული და ვამჩნევ, როგორ გიღარავს შუბლს რალაცა ფიქრი. შენს გულს ამძიმებს იღუმალი სევდა და დარდი. გამიზიარე შენი დარდი. მე ვარ ერთგული შენი მეუღლე და ვთხოვულობ შენი კაენის ნახევარ ნაწილს. მენდე, მითხარ, სულყველაფერი. (შტაუფახერი ხელს გაუწვდის და ხმას არ იღებს).

მითხარ რისთვის ხარ მაგრე მძიმეთ დალონებულო?
 დალოცვილია შენი მარჯვენა, ბედნიერი ხარ,
 ბელლები შენი ქირნახულით გატენილია,
 და საქონელიც მრავალი გყავს — ხარი და ძროხა.
 თავლებში გყავან მშვენიერი ჯიშის ცხენები
 მთებიდან უკვე საზამთროთა ჩამორეკილი.
 შენი სახლია აგებული ისე მდიდრულათ
 როგორც სასახლე თავადისა, ის მშვენიერი
 ფიცრებისაგან არი მტკიცეთ აშენებული,
 ფარგლით და ლარით გეგმაზეა გამოყვანილი.
 მრავალრიცხოვან ფანჯრებიდან გამოსქვერს ნათლათ,
 რომ შიგ ცხოვრობენ სიამით და კმაყოფილებით.
 კედლები მისი მშვენიერად მოხატულია,
 მგზავრი ჩერდება და კითხულობს ზედ ბრძნულ
 [წარწერებს
 და მათს ღრმა აზრსა მოჰყავს იგი განცვიფრებაში.

შტაუფახერ. მართალი არი, ჩვენი სახლი ჩინებულია
 მოფიცრული და მშვენიერათ გამოყვანილი,
 მაგრამ ირყევა ნიადაგი, რომელზეც ის დგას.

გერტრუდა. ჩემო ვერნერო, ამისხენი რა გსურს სთქვა მაგით?

შტაუფახერ. ამ ცაცხეების ქვეშ ამას წინეთ ვიჯექი მარტო
 და სიხარულით შევეყურებდი ახლად დადგმულ სახლს.
 ამ ღროს მოვიდა კისნახტიდან ფოგტი ამალით,
 გაკვირვებული ამ სახლის წინ გაჩერდა იგი.
 მე მაშინათვე წამოვდექი და მივეგებე,
 როგორც რიგია მორჩილებით, ვითარცა მეფის
 წარმომადგენელს ჩვენს მხარეში. — „ვისი სახლია?“
 ბოროტგანზრახვით იკითხა მან, რადგან იცოდა
 ძალიან კარგათ, ვისიც იყო. მე მოვიფიქრე
 ერთს წამშია და ვუპასუხე: ეს სახლი არი
 ჩემი ბატონის ხელმწიფის და თქვენი, ბატონო.
 მე კი მიქირავს იგი მხოლოდ როგორც ფეოდი.
 „მე აქ ხელმწიფის მმართველი ვარ და არ მოვითმენ,

რომ გლეხი კაცი საკუთარ სახლს იშენებდესო და იქ ცხოვრებდეს ვით ბატონი მთელი ქვეყნისო, მე ეს არ მომწონს და არ გაძლევთ მის უფლებასო“. მითხრა ფოგტმა და გამეცალა გაჯავრებული, მე კი აქ დავრჩი და ვფიქრობდი დაღონებული იმ სიტყვებზედა, რომელიც სთქვა იმ უკეთურმა.

გერტრუდა. ჩემო ძვირფასო ბატონო და ჩემო მეუღლე, შეგიძლია, რომ მოისმინო ცოლისგან სიტყვა? მე თავს ვიწონებ ხოლმე მითი, რომ გამოცდილი და ბევრის მნახველ იბერგისა ქალიშვილი ვარ, ჩვენ ყველა დები მატყლს ვართავდით ღამ-ღამობით, როცა მამასთან ხალხის თავნი იკრიბებოდნენ, ძველ ხელმწიფეთა სიგელთ ერთად კითხულობდნენ ჭ ქვეყნის სვე ბედზე ბაასობდნენ გულის დადებით. მე ყურს ვუგდებდი და მესმოდა ისეთი რამე, რასაცა ფიქრობს გონიერი, ნატრობს კეთილი, და ჩუმათ გულში ჩავიმარხე ეს ყველაფერი. ყური დამიგდე, გაიგონე ჩემი ნათქვამი, რადგან მე ვიცი, რაც გაწუხებს, დიდი ხანია. შენ გიჯავრდება ლანდფოგტი და ეცდება კიდევ, რომ გაზარალოს, რადგან შენ გთვლის მთავარ მიზეზ-რომ შვიცელები ახალ მეფეს თავს არ უხრიან. [ზად, და ძველებურად მტკიცეთ შერჩნენ იმპერიასა. ჩემო ვერწერ, ხომ ასე არი? მითხარ, თუ ვსტყუი!

შტაუფახერ. აგრეა სწორეთ. გამწყრალია ჩემზე გესსლერი.

გერტრუდა. იმას კლავს შური, როცა გხედავს აგრე ბედნიერს და თავისუფალს შენს სამკვიდრო საკუთრებაზე, რადგან მას არ აქვს საკუთრება. თვით ხელმწიფისგან და სამეფოსგან გაქვს ეს სახლი შენ ბოძებული, და შეგიძლია, ის თამამად აჩვენო ყველას, როგორც მთავარი თავის მამულს აჩვენებს ხოლმე. გესსლერსა სძულხარ, რადგან შენ ხარ თავისუფალი და არ ცნობილობ შენს ბატონად სრულიად არვის,

გარდა უმაღლეს ხელმწიფისა ქრისტიანობის.
 ვესსლერი არი სულ უმცროსი შვილი სახლისა
 და ერთად ერთი საკუთრება, რომელიც მას აქვს,
 არის იმისი სარაინლო წამოსასხმელი;
 ამიტომ არი, რომ გლეხების ბედნიერება
 თვალში ჩხვლეთს იმას და იწვევს მის შხამიან წყრომას.
 დიდი ხანია გარდაწყვიტა შენი დაღუპვა...
 ჯერ კიდევ დგახარ უვნებელი... გსურს ულოდინო,
 სანამ განზრახვას იგი ბოროტს შეისრულებდეს?
 ჭკვიანი კაცი წინდაწინვე ლებულობს ზომებს.

შტაუფახერ. აბა, მითხარი რა უნდა ვქნა?

გერტრუდა (მიდის უფრო ახლოს). ყური დამიგდე
 და მოისმინე ჩემი რჩევა. შენ კარგად იცი,
 რომ შვიცში ყველა სწყლის ლანდფოგტს სიხარბისა და
 მრისხანებისთვის. იცოდე რომ იქით, გადაღმა,
 უნტერვოლდენში და ურშიაც უცხოელების
 მძიმე უღელსა მცხოვრებლები ველარ ითმენენ,
 რადგან, როგორც აქ ჩვენი ვესსლერი, ისე გადაღმაც,
 ურცხვათ იქცევა ლანდენბერგერ, მათი ლანდფოგტი.
 არც ერთი ნავი გალმიდან აქ ისე არ მოდის
 რომ ახალი რამ არ გვაცნობოს მათი ფოგტების
 ძალადობაზე. ამიტომაც კარგი იქნება
 მეთაურები სადმე ჩუმად შეგროვდებოდეთ,
 ითათბირებდეთ და საერთოდ გამოარჩევდეთ,
 თუ როგორ უნდა დაამსხვრიოთ მძიმე უღელი,
 იმასაც ვიტყვი რომ უფალი არ დაგივიწყებსთ
 და ხელს მოუწყობს სამართლიან დაწყებულებას.
 არავინა გყავს კერძი კაცი, მითხარი, ურში,
 რომ შეგეძლოს მას შენი ფიქრი გაუზიარო?

შტაუფახერ. პატიოსანთა აღამიანთ იქ მე ბევრს ვიცნობ,
 ვიცნობ აგრეთვე პატივცემულ დიდ მემამულეთ;
 მათთან ყველასთან მეგობრულად განწყობილი ვარ.

(ადგება)

ქალო, რამდენი საშიშარი ფიქრი აღძარი
 ჩემს მყუდრო გულში! ჩემს სულს აბრუნებ
 და სინათლეზე მაჩვენებ მე მის შიგნი მხარეს,
 და რის ფიქრსაც კი მე გულშიაც ვერა ვბედავდი,
 შენ ის თამამად და ადვილად გამოსთქვი ერთ.
 კარგად ასწონე და განსაჯე რასაც კი მიჩრევ?
 ამ მშვიდობიან ხევში იწვევ შენ ხმალთა წკრიალს
 და მხეცურ ბრძოლას ძმათა შორის, სისხლის ნაკადულთ!
 როგორ გავბედავთ ჩვენ მწყესები გავიდეთ ომში
 იმის პირდაპირ, ვინაც ქვეყნის მპყრობელი არი?
 მტრისთვის გახდება ეს საბაბად, რომელსაც იგი
 გულითა ნატრობს, რომ ჩვენს მხარეს შემოუსიოს
 გამხეცებულნი მეომარნი და გამარჯვებულთ
 დაუბრკოლებლათ ითარეშონ ჩვენს ქვეყანაში,
 და ვითომ ნიშნად ხალხის დასჯის წაგვართვან ჩვენი
 თავისუფლების განმამტკიცო ძველი სიგელნი. [იციოთ,—
გერტრუდა. თქვენც ვაჟკაცი ხართ და ნაჯახის ხმარებაც
 [იციოთ,—

მხნე აღამიანს, ცნობილია, თვით ღმერთი შველის.
შტაუფახერ. ო, ქალო! ომი საშინელი და საზარელი
 მოვლენა არი: იგა ხოცავს ჯოგსა და მწყესებს.
გერტრუდა. რაც ღვთის ნებაა მორჩილებით უნდა ვითმინოთ;
 ხოლო მტარვალთა უაღვირო თავგასულობას
 პატიოსანი კაცის გული როგორ მოითმენს!
შტაუფახერ. შენს გულს ახარებს სახლი ახლათ აშენებული;
 ომი საზარი ერთიანათ გადასწავს იმას.
გერტრუდა. რომ ვიცოდე, რომ დროებითი ავლადიდებით
 შებორკილია ჩემი გული, დაუყოვნებლივ
 ჩემსა სიმდიდრეს გადავსწავდი ჩემივე ხელით,
შტაუფახერ. შენ, გრწამს, გესტრუდა აღამიანთ ღმობიერება!
 აკენის ბავშვსაც კი არ დაინდობს ომიანობა.
გერტრუდა. ის უბრალოა და ცაში-ჰყავს თავის მფარველი!
 წინ-წინ იყურე, ჩემო ვერნერ, და არა უკან!

შტაუფახერ. ჩვენ, მამაკაცებს, შეგვიძლიან ვიბრძოლოთ მედ-
[გრათ

და გავსწყდეთ ომში. თქვენ ქალებს კი რა ხვედრი გელისთ?
ბერტრუდა. უკანასკნელი არჩევანი სუსტადაა შთენია,—
რომ არ დავენებდე მტერს, ხიდიდან გადავვარდები.

შტაუფახერ (გადაუხვევად ცოლს).

ვინც ასეთს გულს გულში იკრავს, მას შეუძლია
მამულისათვის და ოჯახისთვის მხნეთ იბრძოლოს, და
ვერ შეაშინებს მას ხელმწიფის მთელი ლაშქარი...
ასე, როგორც ვარ, ურისაკენ გავსწყევ ეზლავე;
იქ სცხოვრობს ჩემი კერძი—კაცი, ვალტერ ფიურსტი,
რომელიც ჩემებრ ფიქრობს ქვეყნის ავსა და კარგზე.
იქავ ვნახავ პატიოსან ატტინგჰაუზენს,

შთამომავლობით თუმცა იგი მაღალი არი

მას მაინც უყვარს ჩვენი ხალხი და პატივსა სცემს
მის ზნეს და ადათს. აი, მათთან ვითათბირებ მე.

თუ როგორ უნდა მოვავეროთ ქვეყანას მტერი.

მშვიდობით იყავ. სანამ შორს ვარ, მთელი ოჯახი
ებარებოდეს შენს ჭკუას და გამოცდილებას.

მგზავრსა, რომელიც ღვთის სახლისკენ მიემართება,
წყნარს ბერ-მონაზონს, რომელიც თვისს მონასტრისათვის
ფულებს აგროვებს, მიეც უხვათ, ნურას დაზოგავ,
და გაისტუმრე შინიდანა კარგათ მოვლილი.

შთაუფახერის სახლი ღია არი ყველასთვის.

გზის პირზედა სდგას და იზიდავს ყოველ გამვლელ
[მგზავრს.

(შადაიან სტენის სიღრმეში; შემოდიან ტელდი და ბუმგარტენი),
ტელდი. ჩემი თან ხლება აწ საქირო არ არი შენთვის
იმ სახლში შედი, იქა ცხოვრობს შტაუფახერი,
მამა ჩაგრულთა... მაგრამ თვითაც აქვე ყოფილა...
აბა, მომყევი და შევიდეთ ორივე მასთან.

(შადაიან მისკენ; სტენა იცვლება).

მანამ სენა.

სახალხო მოქანა ალტორთში.

მალღობზე ციხეს აშენებენ. შენობა იმ ზომაზეა მიყვანილი, რომ უკვე ციხის სახე აქვს. უკანა კედელი გათავებულია და წინა კედელს აშენებენ. კიბეები და ხარაჩოები ჯერ კიდე დგანან და მუშები აღი-ჩამოდინან. მალლა სახურავზე დგას გადამხურავი. ყველანი მოძრაობენ და მუშაობენ.. ზედამხედველი. კალატოზი, მისი თანაშემწე და ტვირთის მზიდველი.

ჭედამხედველი (ჯოხით ერეკება მუშებს).

კმარა მაგდენი მოსვენება! ჩქარა! ნუ გძინავთ!
 მოზიდეთ ქვები კედლებისთვის, კირი და ქვიშა!
 როცა ლანდფოგტი მობრძანდება, მან უნდა ნახოს
 რომ მუშაობა წინ-წინ მიდის... მეტათ გრძელდება
 ციხის შენება! (ორ მუშას, რომელთაც ტვირთი შიაქვთ.)
 ეს ტვირთი? გააორკეცეთ!

შარგელი თანაშემწე. უღმერთობაა, რომ თვითონ ჩვენ გვაზი-
 [დვინებენ

ქვასა და კირსა ისევ ჩვენის საპრობილისთვის.

ჭედამხედველი. რას ბუტბუტებთ მანდ? საძაგელი ხალხია
 [სწორედ!

არაფრისათვის ის არ ვარგა, გარდა ძროხების
 მოწველისა და უსაქმურათ ხეტილისა.

ერთი მოხუცი (ისვენებს) მე მეტი აღარ შემიძლია.

ჭედამხედველი (შეანძრევს მას). ადექ, ბებერო!

ნუ ჰკარგავ დროსა! იმუშავე! ადეგი მეთქი!

შარგელი თანაშემწე.

ღმერთი არა გწამთ, რომ ამ ბერ-კაცს ღონე გა-
 ძალას აყენებთ ასე მძიმე მუშაობაზე? [მოკლილს,

კალატოზი და თანაშემწენა. უღმერთობაა!

ჭედამხედველი. თქვენ თქვენს თავზედ იზრუნეთ მხოლოდ;
 მე ამას ვშვრები, სამსახური რასაც მოითხოვს.

მეორე თანაშემწე. ზედამხედველო, რა ერქმევა ციხეს სახელად? **ზედამხედველი.** ამ ციხეს სწორედ დაერქმევა „ურის უღელი“ რადგან ამ უღლით გიპირობენ დამორჩილებას.

თანაშემწენი. ურის უღელი!

ზედამხედველი. სასაცილო, აბა, რა არი?

მეორე თანაშემწე. ამ სახლუკათი ფიქრობთ ურის დამორჩილებას? **ზირველი თანაშემწე.**

ვნახოთ რამდენი დაგვირდებათ ასეთი სახლი რომ ააშენოთ ერთმანერთზე, სანამ სიმალლით ურის მთებისა უმდაბლესთან გასწორდებოდეს!

(ზედამხედველი შიდას სცენის სიღრმეში). [ღღემლის კალატოზი. ტბაში გარდვისგრი ამ ჩემს წერაქვს, რომელიც ამ წყეულ ციხის შენებაზე მეხმარებოდა. (შემოდან ტელე და შტაუფახერი).

შტაუფახერი. ნეტამც სიცოცხლე მოძსპობოდეს და არ მენახოს ეს სანახავი!

ტელე. აქ ნუ ვდგავართ. იქით წავიდეთ.

შტაუფახერი. ნეტავ სადა ვარ? რასა ვხედავ? ნუ თუ ეს არი თავისუფლების მხარე ური?

კალატოზი. ბატონო ჩემო, ნეტავ განახვათ ამ კოშკებ ქვეშ ღრმა სარდაფები! ვინც იქ იცხოვრებს, მამლის ყივილს ველარ მოისმენს.

შტაუფახერი. ო, ღმერთო ჩემო!

კალატოზი. აბა ნახეთ ეს საძირკვლები და ეს ბოძები! საუკუნოდ არიან თითქო აშენებულნი.

ტელე. ხელით შექმნილს ხელივე დაშლის. (მთებისკენ შიდას).

თავისუფლების სახლი ღმერთმა თვით აგვიშენა. (ისმის დაფის ხმა. შემოდის ხალხი, თან შემოაქვთ ქუდი გრძელ ჯოხზე ჩამოკიდებული; უკან მოჭეკება გზიანი და მთელი გროვა ქალთა და ბავშვთა).

ზირველი თანაშემწე. რას ნიშნავს ეს ხმა? ყური უგდეთ!

კალატოზი. რა ამბავია?

თითქო სალხინოთ ესწრაფება ამდენი ხალხი!

ან ეს ქული რალას ნიშნავს?

გზარი. მეფის სახელით გიბრძანებთ მე თქვენ ყური დამიგლოთ!
თანაშემწენი. ჩუმათ! ვუსმინოთ!

გზარი. ხალხნო ურისავ! ხომ ხედავთ ქულს?- შუა ალტორფზე უმაღლეს ადგილს მაღალ ბოძზე მას ჩამოვკიდებთ, და ასეთია ლანდფოგტისა ნება და აზრი:

ქულს უნდა ისე პატივი სცეთ, როგორც თვით ლანდფოგტს, თავშიშველი და მუხლმოდრეკით. ამნაირათ სურს მეფეს შეიტყოს, თუ ვინ არის მისი მორჩილი. ვინც ამ ბრძანებას გარდაუვა, ის პასუხს აგებს მეფის წინაშე როგორც თავით, ისე ქონებით.

(ხალხი იცინის, დაფს უკრავენ, ხალხი გადის).

პირველი თანაშემწე. ფოგტმა ეს რალა უცნაური გამოიგონა!

ქულს თაყვანი ვსცეთ? აბა ერთი მითხარით ვინმე, გაგონილა რამ ამის მსგავსი ოდესმე სხვაგან?

კალატაზი. ჩვენ მუხლი უნდა მოვიდრიკოთ ქულის წინაშე? ეს რაებს ნიშნავს? ღირსეულ ხალხს დასცინის ფოგტი!

პირველი თანაშემწე. იმპერატორის გვირგვინი რომ იყოს ეს, რა გაეწყობა! ეს ქულია ავსტრიისა და [კიდევ მინახავს იგი ტახტის ზემოდ დაკიდებული, სადაცა მეფე თავისს ვასსალთ ფეოდეებს აძლევს.

ასტატა. ავსტრიის ქული! ეს მახეა ჩვენთვის დადგმული, ფრთხილად იყავით!

თანაშემწენი. პატიოსანი კაცი ასეთ სირცხვილს ველარ მოითმენს.

ასტატა. წამოდით სხვებთან და სულყველამ ერთად ვიფიქროთ.
(შიდაან სცენის სიღრმეში)

ტელა (შტაუფასკერ). ახლა შენ იცი პასუხი და მშვიდობით, ვერნერ!

შტაუფასკერ. საით მიდიხარ? ბატონო ტელა, ნუ მიგვატოვებ.

ტელა. ოჯახი ჩემი ელის მამას. მშვიდობით იყავ!

შტაუფასკერ. სავსეა გული ჩემი შენთან სალაპარაკოთ.

ტელ. ტვირთმძიმე გული სიტყვებით არ შემსუბუქდება.
შტაუფახერ. მაგრამ სიტყვები მიგვიყვანენ მოქმედებად!

ტელ. ჯერ ერთად ერთი ჩვენი საქმე მოთმინება და სიჩუმე არი.

შტაუფახერ. უნდა ვითმინოთ მოუთმენელი?

ტელ. ჩქარი ბატონი, ცნობილია, დიდ ხანს ვერ მართავს. როცა გრიგალი თვისს ხერელიდან ამოვარდება, ცეცხლს ვაქრობთ ხოლმე და ხომალდნიცნავთსად-ეშურებიან და ძლიერი იგი გრიგალი |გურისკენ უკვალოთ ხოლმე გადაუვლის მიწას და ქრება. ყველამ თავისთვის თავისს სახლში წყნარათ იცხოვროს, ვისაც მშვიდობა სურს, მშვიდობას ვერვინ დაურღვევს.

შტაუფახერ. აგრე გგონია?

ტელ. გველი არ გვიკბენს, თუ არ გაცხარდა. მტერი თვითონაც დამშვიდდება, როს დაინახავს რომ ჩვენი მხარე მშვიდათ არი.

შტაუფახერ. ერთად რომ ვიყოთ, ბევრს შევიძლებდით.

ტელ. როცა გემი ილუპვის ზღვაზე მაშინ ცალ-ცალკე თავის შევლა უფრო ხერხდება.

შტაუფახერ. ასე გულგრილათ განშორდებით საერთო საქმეს?

ტელ. ყოველ კაცს უნდა ჰქონდეს მხოლოდ თავის იმედი.

შტაუფახერ. შეერთებულნი უღონონიც მძლავრი არიან.

ტელ. მძლავრი კი უფრო ძლიერია, თუ მარტო არი.

შტაუფახერ. მაშ მამულს ჩვენსას ნუ ექნება შენი იმედი, თუ მან ოდესმე ხელი მიჰყო მხსნელ იარაღს თავგასულ მტრისა საბოლოო მოსაშორებლად?

ტელ. (აძლევეს ხელს). ტელლი კრავსაც-კი გზა-დაბნეულს, [უფსკრულის პირზე დალუპვისაგან იხსნის ხოლმე და თვისს მეგობართ გაქირვების დროს აბა როგორ გამოაკლდება! მაგრამ მიხსენით ბკობისაგან! თქვენ გადასწყვიტეთ! რჩევა და ზომვა დიდიხანი მე მეზარება.

ვალტელმ ტელლა

თუ განსაზღვრული რამ საქმისთვის დაგვირდესთ ტელლი, დაუძახეთ და იგი მყისვე თქვენთან გაჩნდება.

(გადიან სხვა და სხვა მხრით. უცნაო ხალხი აიკრევა შენობასთან).

კალატოზი (შირბის). რა ამბავია?

ზირგელა თანაშემწე (შემოდის ძახილით).

ერთი ხურო ჩამოვარდა ძირს.

(ბერტა შემოვარდება ამაღითურთ)

ბერტა. დაიმტვრა? მოკვდა? ჩქარა, გასწით, უშველეთ საწყალს, თუა საშველი, აი ოქრო, გადაარჩინეთ...

(სამკაულებს გარდაისჯრის ხალხში)

კალატოზი. თქვენი ოქროთი!.. თქვენ ყველაფერს ოქროთი [ზომავთ;

მამები შვილებს დააშორეთ, ქმრები მათ ცოლებს, მთელსა ქვეყანას მოუტანეთ წყევლა და (კრემლი და ამ სიმწარის გატკბილებას ფიქრობთ ოქროთი? წადით, მოგვშორდით! მხიარული ვიყავით ყველა თქვენსა მოსვლამდის. თქვენმა მოსვლამ თან მოგვიტანა [უსასოობაც.

ბერტა. ცოცხალია? (ზედამხედველი წინააღმდეგ ნიშანს აძლევს). ბედშავო ციხეც!

წყველით შენდები და წყეული იქნები მარად! (გადის)

სცენა მმთხე

ვალტერ ფიურსტის სახლი.

ვალტერ ფიურსტი და არნოლდ მელხტალი შემოდიან სხვა მხრიდ.ნ.

მელხტალ. ბატონო ვალტერ...

ვალტერ ფაურსტი. არ მოგვისწრონ! მანდვე დადქი. ჩვენ გარშემო გვახვევია მტრის ჯაშუშები.

მელხტალ. აბა, რას მეტყვიით? რა ამბავია უნტერვალდენში? მამიჩემისას რას მიბრძანებ? მე ველარ ვითმენ, რომ აქ უსაქმოთ ვეგდო, როგორც დატყვევებული.

- ისეთი მძიმე ბოროტება რა ჩავიდინე,
რომ მკირდებოდეს თავის მალვა, როგორც კაცის მკვ-
[ლელს?
ფოგტის ერთ ხეპრ ბიქს ჯოხის დაკვრით თითო მოვსტეხე,
როდესაც იგი თავგასული, ფოგტის ბრძანებით,
ჩემსა მშვენიერს ერთს წყვილს ზარსა მართმევდა ურცხვათ.
- გაღტკრ ფაუხსტა:** ჩქარი ყოფილხარ. ბიქი იყო გამოგზავნილი
თქვენი ფოგტისგან. შენ სასჯელი გარდაგიწყვიტეს
და აქ ტყვეობა აიტანოთ უნდა მორჩილათ.
- მელხტალ:** უნდა მეთმინა უგუნური სიტყვები ურცხვის?
„თუ გლეხს უნდაო პურისქამა, მაშინ გუთანიც
თვითონ ზიდოსო!“ გული, სული მეწოდა, როცა
ის ბიქი ხარებს, ჩემს კარგ ხარებს, გუთნიდან ხსნიდა;
ყრუ ხმით ბლაოდნენ ის საწყლები, თითქო ესმოდათ
ეს ურიგობა და რქებითაც იგერებდნენ მტერს;
მაშინ სიბრაზემ ამიტაცა, ვერ მოვითმინე
და ვსცემე შიკრიკს.
- გაღტკრ ფაუხსტ.** თუ ჩვენ გვიკირს, ჩვენ მოხუცებულთ,
დამორჩილება ჩვენი გულის, ახალგაზღობა
როგორ შეიძლება თავის გრძნობის დამორჩილებას!
- მელხტალ** მე ვსწუხვარ მხოლოდ მამა ჩემზე. იმას სკირდება
შვილისგან მოვლა და შვილი-კი ასე შორს არი.
ფოგტს ეჯავრება მამაჩემი, რადგან ის მუდამ
მოსარჩლე იყო სიმართლის და თავისუფლების.
ამისთვის ახლა მტერნი მოხუცს შემიწუხებენ,
და არაინ ჰყავს, რომ დაიცვას ძალადობისგან.
რაც უნდა ცუდი დამემართოს, მე გავალ გაღმა.
- გაღტკრ ფაუხსტ.** ჯერ მოთმინებით ულოდინე იქაურ ამბებს.
ვილაც კარებზე არაკუნებს. იქნება ფოგტის
შიკრიკი არი. შედი შიგნით, ხომ იცი ურშიც
ლანდენბერგერის ხელისაგან არ ხარ ფარული,
რადგან მტარვალნი მხარს უჭერენ ერთი მეორეს.
- მელხტალ** ისინი თვითონ გვასწავლიან ჩვენ მოქმედებას.

ვალტერ ფაურსტა შედი და ისევ დაგიძახებ, თუ საშიშარი არა არის-რა (ქლესტაჟი გაღის). უბედური! ვერა ვბე-
[დავ

ჩემი ექვები გაუმხილო... ვინ არაკუნებს?
კარების ხმაზე სულყოველთვის ცუდს რასმე ველი.
ყველგან ლალატი და ჯაშუშნი კვალშია გვდევნენ
და ძალადობის მოციქულნიც ძალის ხმარებით
გვიცვივდებიან ოჯახებში; როგორცა ვხედავ
მალე სახლისთვის დაგვქირდება კლიტე-ბოქლომიც.

(აღებს კარებს და განცვიფრებული უკან დაიხევს; შე-
მოდის ვერნერ შტაუფახერ).

ამას რას ვხედავ? შენ ბრძანდები, ბატონო ვერნერ?
ღმერთს ვფიცავ, რომ შენ ხარ ძვირფასი ჩემი სტუმარი
და უკეთესი კაცი ჩემს სახლს არა სწევვია.

მოხარული ვარ სულით, გულით, რომ ჩემსას ვხედავ,
რამ მოგიყვანა, ან აქ, ურში, ნეტავ რას ეძებ?

შტაუფახერ (ხელს აძლევს). ვეძებ ძველ დროებს და ძველსავე
[შვეიცარიას.

ვალტერ ფაურსტ. ორივ საუნჯე შენთან მოგაქვს... შენს დანახ-
[ვაზე

გული სიამით იწყებს ტოკვას.—დაბრძანდი, ვერნერ..

როგორ დასტოვე შენი სათნო დიასახლისი,

ბრძენი იბერგის ქალიშვილი მქერგონიერი?

ყოველი მგზავრი, წამოსული გერმანიიდან,

რომელიც ამ გზით ეშურება იტალიისკენ,

აქებს-ადიდებს შენი სახლის უხვ მასპინძლობას...

თუ ფლიელიდან აქ მობრძანდი პირდაპირ ჩემთან,

შენ აქ მოსვლამდის გზაში რამე არ შეგინიშნავს?

შტაუფახერ (დაჟღავნა). დიახ, ვნახე რომ აშენებენ საკვირველ
ციხეს,

როს დანახვამაც დამიღონა სული და გული.

ვალტერ ფაურსტ. აი, შეხედე მეგობარო, სულ მრთელათ
მოჩანს.

შტაუფახერ. ასეთი რამე არასოდეს აქ არ ყოფილა...

არავის ახსოვს საპყრობილე ჩვენს ქვეყანაში;
 ჩვენი სახლები არაოდეს არ იკეტებოდნენ
 და კარდახშული იყო ჩვენში მხოლოდ სამარე.

ვალტერ ფაურსტ. თავისუფლების სამარეა სწორეთ ეს ციხე-
შტაუფახერ. ბატონო ვალტერ, ვერ დავფარავ, რომ აქ მოვედი
 დამძიმებული ათასგვარი მწარე ფიქრებით,
 და არა მარტო ახალ ამბის შესატყობელად.
 უბედურება დავსტოვე შინ და აქაც ვხედავ
 უბედურებას. ამდენს ვითმენთ, და ვიტანჯებით
 და გაჭირვების ბოლო მაინც ვერ არსად მოჩანს.
 თავისუფალი ვიყავით ჩვენ დასაბამიდან,
 მიჩვეულნი ვართ, რომ სულყველა კარვად მოგვექცეს.
 ასეთი ყოფა თავის დღეში ხალხს არ ჰქონია,
 მას აქეთ, რაც-კი მწყემსი მთაში აძოვებს ცხვარსა.

ვალტერ ფაურსტ. უმაგალითო არის სწორეთ მტარვალთა
 ჩვენი კეთილი, სულმაღალი ატტინგჰაუზენ, [ქცევა!
 ძველი ღროების მოწამე და ბევრის მნახველი,
 ფიქრობს აგრეთვე—მოთმინება აღარ ვარგაო,
შტაუფახერ. არეულია საქმეები უნტერვალდენშიც,
 სისხლიც იღვრება; აი, ერთი ამის ნიმუშიც.
 ვოლფენშისენი, მეფის ფოგტი, როსბერგში რომ ზის,
 შეიპყრო თურმე აღკრძალული ნაყოფის ნდომამ
 და თვისი ნდომის შესრულება მან მოინდომა
 ბაუმგარტენის მეუღლეზე ძალის მიტანით;
 ბაუმგარტენმა მას ნაჯახით გაუპო თავი.

ვალტერ ფაურსტ. ო, ღვთის სამსჯავრო სწორათა სჯის! ბაუმ-
 [გარტენი?

სათნო კაცია! ხომ გადარჩა? ხომ გადამაღეს?

შტაუფახერ. ის შენმა სიძემ ჩვენს ნაპირზე გამოიყვანა,
 და ახლა ჩემსას საიმედოთ დამალულია.

მან უარესი რამ მიაშპო სარნენს მომხდარი,—

პატიოსან კაცს სისხლი უნდა გადმოსკდეს გულით!

ვალტერ ფაურსტ (ურაღდებით). რა ამბავია?

შტაუფახერ. მელხტალში, იქ, სადაცა კერნში
შესავალია, სცხოვრობს ერთი მართალი კაცი,
რომელსაც იქა ეძახიან ჰენრი ფონ ჰალდენს,
რომლის ხმაც ხალხის ყრილობაზე მცირე არ არის.

ვალტერ ფაუნსტ. მას ვინ არ იცნობს? გაათავე, რა დაემართა?

შტაუფახერ. ლანდენბერგერი რაღაც მცირე შეცდომისათვის
იმის შვილს თურმე გასწყრომია და წყვილი ხარი
საუკეთესო, გუთნიდანა მოახსნევინა.

ყმაწვილმა იმ ბიჭს სცემა რიგზე და გაიპარა.

ვალტერ ფაუნსტ (ფრიად აღელვებული).

მერე მამა კი? სთქვი მის მამას რა დაემართა.

შტაუფახერ. ლანდენბერგერმა მამამისი მოაყვანინა,
წარმოადგინე სწრაფათ ჩემს წინ შენი შვილიო,
როცა მოხუცმა წრფელის გულით დაიწყო ფიცი,
თვითონ არ ვიცი ჩემი შვილის არაფერიო,
ფოგტმა მოყვანა მაშინათვე ბრძანა ჯალათის...

ვალტერ ფაუნსტ. (წამოგარდება და ცდილობს შტაუფახერს
შეორე კუთხეში მიაუყვანოს).

კმარა, გაჩუმდი!

შტაუფახერ. (ამაღლებული ხმით) „შენი შვილი გამექცა მაგრამ
შენ ხომ დამრჩიო!“ წააქციეს ბებერი კაცი
და გაუხვრიტეს მას თვალები მახვილის წვერით...

ვალტერ ფაუნსტ. მოწყალე ზეცავ!

მელხტალ (შემოგარდება). თვალებიო, ბრძანეთ თქვენ, არა?

შტაუფახერ (გაოცებული ეუბნება ვალტერ ფაუნსტს.)

აბა, ვინ არის ეს ყმაწვილი?

მელხტალ (ხელს სტატუსს მდეღვარე სიჩქარით).

თქვენ თქვით თვალები გაუხვრიტესო?

ვალტერ ფაუნსტ. ოჰ, საბრალოვ!

შტაუფახერ. ვინ არის, ბრძანე.

(ვალტერ ფაუნსტი ანიშნებს).

მისი შვილია? ღმერთო, ყოვლად სამართლიანო!

მელხტალ. და მე კი უნდა აქ, შორს ვიყო! ორივე თვალი?

ვალტერ ფოურსტ. უბედურება აიტანეთ, როგორც ვაჟაკმა!
მელსტალე ჩემი შეცდომის გამო შეხვდა მამას ეს ტანჯვა!

მაშ ის ბრმა არი? ორივე თვალით? სულ უსინათლო?

შტაფასერ. სწორეთ აგრეა. მხედველობის წყარო აღმოშრა,
 და მზის სინათლეს თავის ღღეში ველარ იხილავს.

ვალტერ ფოურსტ. ნუ ჰტანჯავ აგრე!

მელსტალე. თავის ღღეში ველარ იხილავს!

(თვალებზე ხელს მიიფარებს და ცოტა ხანს გახუშებულია. შერე
 მიუბრუნდება ხან ერთს, ხან მეორეს და ამბობს წუნარის ცრემლიან
 ხმით).

ციო ბოძებული ნიჭი არი თვალთა სინათლე...

ყოველი არსი ცოცხალია სინათლის ძალით,

და სულყოველი ბედნიერი ქმნილება ღვთისა—

თვით მცენარეც კი სიხარულით სინათლისაკენ

იბრუნებს პირსა... ის კი უნდა ბნელაში იჯდეს!

ველარ დასტკებება მწვანე მინდვრის ნაზი ღელვითა,

ყვავილთა კრთომით და ოქროს ფრათ განათებული

თოვლიან მთების საუცხოვო მწვერვალებითა

რაა სიკვდილი და არ-ყოფნა! სულ არაფერი...

ძნელი ის არი, თუ ცოცხალი ვერაფერს ხედავს!

აგრე მწუხარეთ რათ მიყურებთ? ორი თვალი მაქვს

და ვერცერთ მათგანს დაბრმავებულ მამას ვერ მივსცემ,

და ვერც ერთს შუქსა ამ უსაზღვრო სინათლის ზღვისას,

რომელიც ასე ბრწყინვალეობით მეფრქვევა თვალში.

შტაუფასერ. არ შემიძლია რომ განვკურნო შენი ტკივილი,
 პირიქით, უნდა სხვა ამბებით გავაძლიერო.

სხვაც რამ სკირდება მამა შენსა სინათლის გარდა,

რადგან ლანდფოვტმა ყველაფერი წაართვა იმას

და არაფერი დაუტოვა გარდა ჯოხისა

კარიდან კარზე სამათხოვროდ სიარულისთვის.

მელსტალე. აღარასფერი ჯოხის გარდა უთვალო მოხუცს!

სულ ყველაფერი მოსტაცეს მას, თვალთ სინათლეს კი,

ეს საზოგადო განძი ყველა ღვთის ქმნილებათა!

ახლა, ნურავინ ნულარ მეტყვის უნდა დარჩეო!

ხომ საპყარი ვარ, მშიშარა და უსინიდილო,
რომ მე ვზრუნავდი ჩემს თავზე და შენ დაგივიწყე!..
შენი ძვირფასი თავი ხელში მივეცი მტარვალს
თითქო საწინდრად! სიმხდალეთა, სხვა არაფერი!
სხვას აღარასფერს აღარ ვფიქრობ, გარდა სისხლისა,
შურისძიება არის ერთად ერთი სურვილი!
უნდა წავიდე... ნუ მაკავებთ! მამის თვალები
უნდა მოვსთხოვო მეფის ლანდფოგტს... მას გამოვსძებნი
მის ცხენოსნებში... ქვეყანაზე აღარ-რა მინდა,
თუ კი ტკივილი, საწინელი საბრალო მამას
ლანდფოგტის სისხლით გავუგრილო (უნდა წასვლა).

გაღვიძრული ფიურსტ. ნუ მიხვალ, დარჩი!
შენ აბა, ლანდფოგტს რას დააკლებ? იგი სარნენში
თავისს სამთავრო კოშკში ზის და იმ სიმაგრიდან
დასცინის ჩვენი უღონობის გულისწყრომასა.

შეჯიბრება. თუნდ ის ცხოვრებდეს თვით ბარეკჰორნის ყინვის
[ჩარდახში,

თუნდა უფრო მაღლა, სადაც ჩადრით პირდაფარული
ზის იუნგფრაუ, მე იმისკენ გზას გავიკავავ!
ოცი ქაბუკი ისე ფიქრობს და გრძნობს, რთგორც მე,
და ყველამ ერთად ფოგტის ციხე უნდა დავშალოთ!
თუ კი ვერაფერ ვერ გაბედავს გამოაჰყვეს ჩემს კვალს,
თუ თქვენ სულყველას გეშინიათ ქონებისათვის
და მტარვალთ უღლის მორჩილებით ზიდვასა არჩევთ,
მთაში წავალ და შემოვიკრებ გარშემო მწყესებს,
იმ თავისუფალ ცის ქვეშ, სადაც გრძნობა წმინდაა
და გული მრთელი, მათ ვუამბობ საზარელ ამბავს.

შეჯიბრება. (გაღვიძრული ფიურსტს).

ტანჯვის ფიალა სავსე არი... უნდა ვუცადოთ
უკიდურესს, რომ...

შეჯიბრება. რაღა დარჩა უკიდურესი,

როცა თვალთაც-კი მათს ბუდეში არ აყენებენ?
უიარაღო ხომ არა ვართ? რისთვის ვსწავლობდით

მშვილდის ხმარებას და საომარ ნაჯახის ქნევას?
 ყველა ქმნილებათ თავთავისი იარაღი აქვთ
 გაქირვების დროს. დაქანცული ირემი დგება
 და თვისი რქებით ემუქრება მოსეულ ძაღლებს.
 შველი იტყუებს მონადირეს და კლდებზე ავდებს...

თვით გუთნის ხარი, ამხანაგი ადამიანის,
 როცა კრსერზე დააწვება მეტი სიმძიმე,
 გახელებული ავარდება, აქნევს მძლავრ რქებსა
 და თავისს მტანჯველს ღრუბლებისკენ აავდებს ხოლმე.

ვალტერ ფაუნსკ. ჩვენ სამის მსგავსათ რომ ფიქრობდეს სამივე
 იქნება რასმე შევიძლებდით. [ხარე,

შტაუფახერ. აქაურები

თუ დაიწყებენ და თუ იმათ უნტერვალდენიც
 დაეხმარება, მაშინ შვილიც არ უღალატებს
 ძველ მოკავშირეთ.

ქელსტად. მეგობრები მე ურიცხვი მყავს

უნტერვალდენში. სიხარულით თავს გასწირავენ
 ყველა ისინი ქვეყნისათვის, თუ ზურგი ექნათ
 გამაგრებული სხვებისაგან. მშვიდნო მამანო
 ჩვენი ქვეყნისა! თქვენ წინა დგას ერთი ქაბუკი,
 რომლის ხმაც ხალხში, სადაც თქვენ ხართ, არ უნდა ჩან-
 [დეს.

თუმც ყმაწვილი ვარ, მაგრამ მაინც ვთხოვეთ ჩემს რჩევასა
 ყურს ნუ აავლებთ! არა ფუჭი სისხლის დუღილი
 მალაპარაკებს! ენას მიდგამს დიადი ძალა
 მწარე ტანჯვისა, რაც ქვებსაც კი მოარბილებდნენ.
 თქვენ თვითონა ხართ პატრონი და მამა ოჯახის
 და ნატრობთ სათნო და კეთილი შვილების აღზრდას,
 რომელნიც უნდა თქვენს წმიდა თმას პატრესა სცემდენ
 და თქვენს თვალებსა სიყვარულით, ზრუნვით იკავდენ.
 თუმც თქვენა სხეულს და თქვენს ქონებას ჯერ არაფერი
 არ დაჰკლებია და თვალებიც თავიანთ წრეში
 დაუბრკოლებლათ მოძრაობენ, მაგრამ თქვენ მიერ

უყურადღებოთ ჩვენი კენესაც არ უნდა დარჩეს.
იგივე ხმალი მტარვალისა კრთის თქვენ თავზედაც!
თქვენ მთელი მხარე მოაშორეთ ავსტრიის მეფეს,—
მამაჩემიც ხომ დამნაშავე მაგაში იყო,
მონაწილე ხართ და თქვენც გელისთ იგივე ბოლო.

შტაუფახერ (ვალტერ ფიურსტს).

შენ გადასწყვიტე! მე მზათა ვარ შენს კვალს გამოვყვე.
ვალტერ ფიურსტ. ვნახოთ რას იტყვის სილოინი და ატტინგ-
[ჰაუზენ...

მათი სახელი გაგვიმრავლებს, ვფაქრობ, მეგობრებს.

ქელხტალ. ბრძანეთ, ამ მთებში სხვა რომელი სახელი არი
პატავცემული ისე, როგორც თქვენი სახელი?
თქვენს სახელებში ხალხი ხედავს თავის იმედსა,
ამ ქვეყანაში ისინია გაფრცელებული.
თქვენ მიგიღიათ სათნოება წინაპართაგან
და თქვენი ცდითაც იგი უფრო განმტკიცებულა.
რა საჭიროა აზნაურნი? ჩვენ შევასრულოთ!
მარტო რომ ვიყოთ უიმათოთ? მაშინ ხომ თვითონ
მოვახერხებდით თავის შევლას გაჭირვებაში?

შტაუფახერ. თავად-აზნაურთ გაჭირვება არ მისდგომია.

იგი გრიგალი დაბლობში აქცევს ყველაფერს,
მწვერვალებამდის ჯერ-ჯერობით არ აღწეულა.
მაგრამ როდესაც დაინახვენ მთელს ხალხს აღჭურვილს,
შემწეობასა აზნაურნიც არ მოგვაკლებენ.

ვალტერ ფიურსტ. ახლა რომ იყოს ავსტრიის და ჩვენ ვინმე
უფლებებითა აღჭურვილი უფროსი კაცი,
ის გადასწყვეტდა სამართლით და კანონიერათ.
მაგრამ მტარვალი მეფე არის და მოსამართლევ
იგივე არის... მაშ აწ ღმერთმა უნდა გვიშველოს
და ჩვენმა მკლავმა... შვიცის მცხოვრებთ თქვენ გამოჰ-
[კითხეთ,
და მე კი ურში ამ საქმისთვის მოვსძებნი მომხრეთ,
მაგრამ მითხარით, ვინ გავგზავნოთ უნტერვალდენში?

მელხტალ. მე გამაგზავნეთ... ჩემზე უფრო ვის შეეხება..
გალტერ ფაუსტ. ვერ დავთანხმდები, რადგან თქვენ ხართ ჩემი
 [სტუმარი,

და თქვენზე ზრუნვა-მფარველობა მე მაწევს ვალად!

მელხტალ. მე გამაგზავნეთ, კარგათ ვიცი ყველა ზილიგნი,
 დასამალავი ადგილები, კლდე და ღრეები;
 აგრეთვე მე იქ მეგობრები საკმაოთ მყვანან,
 რომელნიც ბინას სიხარულით მითავაზებენ
 და დამალავენ, რომ მტერს ხელში არ ჩავუვარდე.

შტაუფასკერ. გაუშვით მართლაც. იქ გადაღმა არავინ გასცემს.
 მტარვალი ისე ეზიზღება ყველას, რომ იგი
 ვერცკი შოვილობს ამდენ ხალხში თავისს ჯაშუშებს,
 ბაუმგარტენიც მოგვიძებნის ტყის ძირს უბნებში
 მეგობრებს და ხალხს ააჯანყებს ჩვენდა საშველად.

მელხტალ. ერთმანერთს როგორ მივაწოდოთ რამე ცნობები,
 რომ ჩვენი ქცევით არ აღუძრათ მტარვალებს იქვი?

შტაუფასკერ. ჩვენ შეგვიძლია შევიკრიბოთ ბრუნნს ანტრეებში,
 სადაც ტბის ნაპირს ადგებიან ვაქართა გემნი.

გალტერ ფაუსტ. საფრთხილო არის ასე ცხადათ საქმის კეთება.
 ყური დამიგდეთ, მოგახსენოთ. ტბის მარცხენა მხრით,
 როცა მიდიხართ ბრუნნისაკენ, მითენშტინის
 გასწვრივ, გადაღმა, შუა ტყეში სულ დაფარული
 მინდორი არი. სახელათ მას ჰქვია „ნაკაფი“.

მას ამ სახელსა ეძახიან მწყემსნი იმიტომ,
 რომ იმ ადგილზე ტყე იყო და გამოუკაფავთ.

ამ ადგილზედა იყრებიან (მელხტალს) ჩვენი საზღვრები,
 და შევიციდანაც (შტაუფასკერს) მჩატე ნავით იმ ადგილამდის
 ორ წუთში მოხვალთ. ჩვენ კი ღამით მყუდრო ბილიკით
 იქვე მოვალთ და ვარჩიოთ ერთათ ეს საქმე.

თვითეულ ჩვენგანს შეუძლია თან მოიყვანოს
 ათ-ათი კაცი, სანდო, ჩვენი თანამოაზრე,

ასე საერთოთ განესჯით საქმეს საზოგადოსა

და ღვთის წყალობით დავადგებთ გარდაწყვეტილ გზას.

მტკუნაშვილი. ეგ აგრე იყოს. მომეცი აქ შენი მარჯვენა პატიოსანი, შენი ხელიც მომეცი, მეღებულ.
როგორც ჩვენ სამი ვაკავშირებთ აქ ხელებს მტკიცეთ და პატიოსნათ, და სიყალბეს არ აქვს ადგილი, ისე თვით ჩვენი სამი მხარე დაკავშირდენ და სიკვდილ-სიცოცხლე იქნეს მათთვის მარად საერთო.

ვახტანგ ფიჭინაძე. სიკვდილ-სიცოცხლე იქნეს მათთვის მარად [საერთო.

(სამივე ერთხანს ხელი-ხელ ჩაკიდებული დგანან და ხმას არ იღებენ).

მეღებულ. ბრძოლა, მოხუცო, მამაჩემო! ველარ იხილავ თავისუფლების აღდგენის დღეს; გაიგონებ კი... როდესაც მთებზე აღინთება ცეცხლის ნიშნები და დაინგრევა მტარვლების ციხე-კოშკები, მაშინ შემოვლენ შენს ქოხშია შვეიცარლები, რომ გახარონ შენ აღდგენილი თავისუფლება, და ამ ამბითა ბრძოლის წყვილია გაგინათლდება!

(გახშორდებათ ერთმანეთს).

მოქმედება მეორე.

სასახლე ბარონის ატტინგჰაუსენისა.

გოტიური დარბაზი გერბებით და მუზარადებით კედლებდამშვენებული. ბარონი მანის წლის მოხუცია, წამოსადეგისა და კეთილშობილ შეხედულებისა; ხელში უჭირავს ირმის რქის თავიანი ყავარჯენი და მოკლე ქურჭი აცვია. კუნინი და ექვსი სხვა მუშა მის წინ დგანან, ხელში უჭირავთ ცელები და ფოჩხები. შემოდის ულრიხ ფონ რუდენცი, რაინდის ტანისამოსით.

რუდენცი. მე გიხელოთ, ბიძა ჩემო... ბრძანეთ, რა გნებავთ? **ატტინგჰაუსენი.** ნება მიბოძეთ, ჯერ მუშებთან, ჩვენი ოჯახის ძველ წესისამებრ, სასაუზმო დავინო დავლიო.

(სვამს ღვინოს თასიდან, რომელიც უკვლავ რიგ-რიგად შემოჰყვება).

ერთ დროს მეც მათთან დავდიოდი ტყე და მინდორში;
 თვალს ვადევნებდი ხოლმე იმათს გულმოდგინებას,
 როცა ისინი ჩემს დროშასა მიჰყავდა ომში.
 ახლა კი რა ვქნა? მერიქიფეთ ვვარგვივარ მხოლოდ.
 თბილი მზის სხივი თუ არ მოდის ზევიდან ჩემთან,
 თვითონ არ ძალ-მიძს, რომ მოესძებნო იგი მთებზეა.
 და ამნაირად იზღუდება ჩემი სიცოცხლე
 უფრო და უფრო, და თან-და-თან უახლოვდება
 იგი სულ ვიწრო, უკანასკნელ განსასვენებელს.
 მე ახლა მისი ჩრდილი-და ვარ, რაც წინად ვიყავ,
 და მალე ჩემგან სახელი-და დარჩება მხოლოდ.

კუჩხი (შეაძლევს რუდენს ღვინიან თასს).

მიირთვით ღვინო (რუდენი ეოქმანობს) ნუ ყოყმანობთ!
 ნიშანი არის ერთი გულის. [ეს ერთი თასი

ატტინგაუსენ.

აბა, შეიღებო,
 თავ-თავის საქმეს შეუდეგით. საღამოზე კი
 როდესაც მორჩეთ მუშაობას, ისევ მოდით და
 კვლავ ერთად ქვეყნის საქმეებზე ვილაპარაკოთ.

(მუშები გადაიან).

ატტინგაუსენი და რუდენი.

ატტინგაუსენ. ალჟურვილსა და განმზადებულს გხედავ სამ-
 [გზავროდ,

ისევ ალტორფის სასახლეში აპირობ წასვლას?

რუდენ. დიახ, მივდივარ ბიძა-ჩემო, და ვჩქარობ კიდევ...

ატტინგაუსენ. (დაჟდება).

აგრე ძალიან გეჩქარება? ნუ თუ, რუდენც, დრო

აგრე ძუნწად აქვს მიზომილი შენს სიჭაბუკეს,

რომ ვერ ახერხებ ორი წუთი შენს მოხუც ბიძას გაუ-
 [ზიარო.

რუდენ. ვხედავ, რომ თქვენ ჩემში სრულებით
 არ საჭიროებთ და ამ სახლში უცხო პირი ვარ.

ატტინგაუზენ. (დიდხანს თვალში თვაღგაურით უეუერებს).
 ეს, სამწუხაროთ, მართალია. საუბედუროთ,
 შენი სამშობლო სულ უცხოდა გამხდარა შენთვის!
 ვეღარ გცნობილობ, ულრიხ! ულრიხ... აბრეშუმით ხარ
 შენ შემოსილი, სიამაყით ფარშავანგის ფრთას
 ატარებ ქუდზე და პორფირის წამოსასხმელი
 ბეჭებს გიმშვენებს. გეზიზღება გლეხი კაცი და
 მისი გულწრფელი სალამისა გრცხვენია კიდევ.

რუდენც. იმდენ პატივს ვსცემ, რავდენიც მას შეეფერება,
 არ ვაკუთნებ კი იმ უფლებას, რასაც ითვისებს.

ატტინგაუზენ. მთელს ჩვენს ქვეყანას მოველინა ხელმწიფის
 [რისხვა,
 ყოველ ჩვენგანის გული არის სევდით აღვსილი
 იმის გამო, რომ მტარვალების უღელს ვატარებთ...
 მხოლოდ შენა ხარ ერთათ ერთი ადამიანი,
 რომელსაც ქვეყნის გაქირვება სულ არ აწუხებს.
 მტრის მომხრედ გთვლიან და ამბობენ: ის დავგციინისო!
 ის ეძებს მხოლოდ უნაყოფო მხიარულებას,
 მთავრის მოწყალე ღიმილისთვის იღწვის, იბრძვისო
 მაშინ როდესაც მისს ბედკრულ მამულს სულ სისხლი
 [სდისო.

რუდენცა. სამშობლო ჩვენი სხვის უღელქვეშ იტანჯებაო...
 რათ იტანჯება, ბიძა-ჩემო, ერთი მითხარით?
 ვინ ჩააგდო ის გაქირვებულ მდგომარებაში?
 საკმაო არი, ერთი სიტყვა წარმოსთქვას ხალხმა,
 და მოედება ბოლო იმის ყოველგვარ ტანჯვას,
 და ქვეყანასაც ეყოლება მოწყალე მეფე.
 ვაი იმათ, ვინც ხალხს თვალს უხვევს და არ აჩვენებს,
 რა არის მისთვის სასარგებლო და საწადელი.
 ვინაც სცდილობს, რომ ტყის თემები
 გაჯიუტდნ და სხვა თემების მიუხედავათ, არ შეპფიცონ
 [ავსტრიის მეფეს,
 მათ ამოქმედებს მხოლოდ კერძო ინტერესები.

ის ბატონები რას ჰკარგავენ ამ მოქმედებით?!
 ისინი კარგათ გრძნობენ თავსა თავიანთ სახლში...
 ბატონადა სურთ მათ ხელმწიფე, მაგრამ ისე კი,
 რომ კვლავაც დარჩენ უბატონოდ, თავისუფალი.

ატტანგაუზენ. ნუ თუ, რუდენცო, ეს სიტყვები მე შენგან
 [მესმის?

რუდენკი. სალაპარაკოდ თვითონ თქვენვე გამომიწვიეთ,
 და დამანებეთ ლაპარაკი. თქვენ, ბიძა ჩემო,
 თვითონ თქვენ-კი აქ, ამ მხარეში, რა როლს თამაშობთ?
 ნუ თუ თქვენ არ გაქვთ უფრო მეტი თავმოყვარება,
 რომ ამ ხალხშია უფროსობთ და მწყყესებთან ერთათ
 ქვეყანას მართავენ? ნუ თუ ამით კმაყოფილდებით?
 როგორ? ის არ სჯობს ვემსახუროთ ჩვენს ხელმწიფეს და
 დრო გავატაროთ სასახლეში მხიარულებით,
 ვიდრე ჩვენივე ყმების სწორნი ვიყოთ სოფელში
 და გლეხკაცებთან ერთათ ვისხდეთ ჩვენ სამსჯავროში?

ატტანგაუზენ. ახ, ულრიხ, ულრიხ! კარგად მესმის ეგ მაც-
 გადაბირების! მან შეიპყრო შენი სმენა და [დური ხმა
 მან მოგიწამლა სალი გული.

რუდენკი. მე არა ვფარავ...
 ვიტანჯები, რომ დამცინიან უცხოელები...
 არ შემძლია, ველარ ვითმენ მე ასეთს ყოფას.
 მაშინ როდესაც ჩემს გარშემო კეთილ შობილი
 ახალგაზდობა ჰაბსბურბების დროშების ქვეშე
 სახელს იხვეჭავს, მაშინ მეთქი მე აქ, მამულში,
 მყუდროთ, უსაქმოთ უნდა ვეგდო და ყოველდღიურ
 წვრილმან, მოსაწყენ ინტერესთა მისწრაფებაში
 ჩემი სიცოცხლის გაზაფხული უნდა განვლიო.
 სხვაგან საგმირო საქმეებით სახელს ითქვამენ:
 იქ მთის გადაღმა დიდებისა მთელი მსოფლიო
 მოძრაობს, ბრწყინავს... აი, ამ დროს ჩემი ფარი და
 მუზარადი კი უხმარად ღებება.
 ამ ხეობამდის ვერ აღწევს ვერც გამხნევებული

ბრძოლის დაფის ხმა, ვერც ჰეროდის გამოძახილი,
რომელიც რაინდთა სასახელოდ იწვევს ტურნირზე.
აქ მესმის მხოლოდ სალამურის ხმა და საქონლის
ერთფეროვანი მოსაწყენი ზართა ქლარუნი. [ვალებით
ატტანგაუზენ. დაბრმავებულაო, შეცდენილო ცრუ ბრწყინ-
გძულდეს სამშობლო და გრცხვენოდეს მამა-პაპათა
ზნე-ჩვეულების! დადგება დრო, როს ცხარე ცრემლით
ინატრებ ისევ დაბრუნებას სამშობლო მთებში
და უცხოეთში მოგონება ამ ზართა ხმების,
რომელთაც ახლა იხსენიებ აგრე დაცინვით,
შენს სულს შეიპყრობს მწარე სევდით და დაღონდები.
ძლიერი არი უჩინარი მიდრეკილება
მამულისადმი. უცხო, ყალბი ფუქვი ცხოვრება
ხელმწიფის კარზე, დამერწმუნე, შენთვის არ ვარგა:
შენ გულწრფელი ხარ და მათ შორის უცხო იქნები!
ის სხვა წრე არის, სხვა თვისებებს თხოულობს შენგან,
და ღირსებანი, რომელნიც აქ შეგიძენია,
იქ, სასახლეში, გარწმუნებ, არ გამოგადგება...
წადი ისევ იქ, სასახლეში, გაჰყიდე სული
თავისუფალი, უცხო მთავარს გაუხდი მონად
მაშინ, როდესაც შეგიძლია გახდე ბატონად
შენივე თავის და მთავარად შენს სამკვიდროში.
ახ უღრიხ! უღრიხ! ნუ მიღიხარ, დარჩი შენებთან!
ნუ წახვალ ალტორფს... წმიდა მიზანს შენის ქვეყნისას
ნუ დაივიწყებ!.. გვარში მე ვარ უკანასკნელი...
და ჩემი გვარი გათავდება ჩემი სიკვდილით.
აგერ ჰკიღია მუხარადი და ფარი ჩემი,
და ეს ორივე სამარეში თან ჩამყვებიან...
ნუ თუ იმ წამში, როს სიკვდილი სულს შემინუთავს,
უნდა ვფიქრობდე, რომ შენ ელი მხოლოდ ჩემს სიკვდილს,
რომ გაეშურო სასახლისკენ და მამულები,
რომელნიც ღვთისგან თავისუფლად მაქვს მიღებული,
შენ ავსტრიისგან ჩაიბარო, როგორც ვასსალმა!

რუდანტ. ამაოთ ვებრძვით მეფის სურვილს. მთელი ქვეყანა იმის ხელშია. რა გამოვა, რომ გავჯიუტდეთ? ვითომ გავწყვეტავთ იმ ქვეყნების მტკიცე რგოლსა, რომელიც მეფეს ჩვენს გარშემო შემოუვლია? მისნი არიან ბაზრები და სავაჭროები, და თვით ცხენების მეჯოგენიც ვოტპარდის მთაზე მას აძლევენ ხარკს. მისს ქვეყნებში მომწყვედეული ვართ, როგორც ბადეში. დაგვიფარავს კი სახელმწიფო? ან სახელმწიფოს შეუძლიან ავსტრიისაგან დაიცვას თავი? ასრე გვიშველის, გვიშველის ღმერთი, და ხელმწიფე კი ვერას გვარგებს, რას ვაქნევთ სიტყვას მეფეებისას, თუ რომ ისინი გაჭირვების დროს, ქალაქებს, ქვეყნებს, მიღებულათ მფარველობის ქვეშ, მტერს უთმობენ და აშორებენ სახელმწიფოსა. ძნელი დრო დადგა, ბიძა ჩემო! — დას-დასობაა და გვირჩევნია მივეკედლოთ ძლიერს მეთაურს. ჩვენი ხალხისთვის საკეთილო იქნება ესა, და საზოგადოთ გონიერი წინმხედველობა. იმპერატორის გვირგვინი ხომ ერთი გვარიდან გარდაცემა მეორე გვარს არჩევისამებრ; ახალს ხელმწიფეს აღარ ახსოვს ტახტის ერთგულნი. დამსახურება მადლობისა მძლავრ მეფესთან-კი, რომლის ტახტიც უვილთ გარდევება მემკვიდრეობით, არის საბუთი მომავალი სარგებლობისა.

ატტინგაუზენ. გონიერი ხარ! გინდა საქმე განსჯვრიტო უკეთ შენს წინაპრებზე, — მათზე უკეთ, ვინც თავგანწირულ გმირულ ბრძოლაში სისხლსა ღვრიდა თავისუფლების განსამტკიცებლად. ლიუცერნში გაბძანდი, ვალმა, და იქ იკითხე ჩვენს ქვეყანას რა მძიმეთ აწევს ავსტრიელების ბატონობა! ყური დამიგდე! ისინი მოვლენ, დაგვითვლიან ცხვარსა და ძროხას, ალპებს გაზომვენ, განდვენნიან მთის ტყეებიდან ნადირს და ფრინველს; ჩვენს ქიშკრებში და ჩვენს ხილებზე

გახსნიან მტერნი საბაჟოებს, მრავალ ქვეყნების
შესასყიდელად გამოსწოვენ ფულებს საწყალ ხალხს,
და ომის ზარალს ჩვენის სისხლით დაიფარავენ.
არა და არა! ეს არ ვარგა! თუ ვღვაროთ სისხლი,
ისა სჯობია ჩვენთვის ვღვაროთ და მონობაზე
უფრო იაფათ დაგვიჯდება თავისუფლება!

რუდენკო. რა შეუძლია მწყემსთა გროვას ალბერტის ჯართან!

ატტინგაუსენი. ყმაწვილო, დროა ეს მწყემსები გაიცილო ახლოს!

მე ვიცნობ იმათ, რადგან ხშირათ მყოლიან ომში,
და მინახავან შავენცაში მედგრათ მებრძოლნი!
მტარვალნი მოდის და უღელი უნდა დაგვადგას,
რასაც არას-გზით არ ვატარებთ, უეჭველია!
იგრძენ, გაიგე ვინ ხარ შენ და რა ერის შვილი!
ნამდვილ მარგალიტს საკუთარსა ნუ გარდაავდებ—
ნუ გასცვლი იმას სხვის ამაო ბრწყინვალებაში.
რა სჯობს იმას, რომ გეძახოდენ თავისუფალი
ხალხის მეთაურს, იმ ხალხისა, რომელიც წრფელი
სიყვარულით შენ გარს გეველება, რომელიც მარად
განუშორებლად შენთან არი ბრძოლა და ომში,—
აი, ამითი თავი უნდა მოგწონდეს, შვილო...

აწ განამტკიცე კავშირები თან-დაყოლილი
და მიეკედლე საუკუნოთ ძვირფას სამშობლოს.

აქ, აქ არიან შენთა ძალთა მტკიცე ფესვები.

იქ, იმათთან კი, სხვის მხარეში, უცხოთა შორის
შენ სულ მარტო ხარ. შენ იქ გაეხარ სუსტსა ლერწამსა,
რომელსაც ამსხვრევს ერთიანათ ყოველი ქარი.

ამდენი ხანი არ გინახავს შენიანები... [დარჩი,—

დარჩი ერთი დღე... გესმის შვილო? მხოლოდ დღეს
ნუ წახვალ ალტორფს... გვიწყალობე ერთი დღე მაინც!

(ხელს გამოაჩთმევს).

რუდენკო. სიტყვა მივეცი... ნუ მაკავებთ... მე შეკრული ვარ.

ატტინგაუსენი. (გაუშვებს ხელს და დინჯათ).

შენ შეკრული ხარ... უბედურო! მარადი არი.

მაგრამ არც სიტყვით და არც ფიცით არ ხარ შეკრუ-
 ლი,—

შენ ხარ შეკრული სიყვარულის მტკიცე ჯაჭვებით!
 (რუდენტი მიიბრუნებს ჰინს).

რაც უნდა კარგად დაიმალო, მაინცა ვხედავ,
 რომ სასახლისკენ შენ გიზიდავს ბერტა ფონ ბრუნეკ.
 მეფის სამსახურს ის გაყვარებს, ის ქალიშვილი.
 შენ სამშობლოზე უარის თქმით ფიქრობ მის შოვნას.
 ნუ მოტყუვდები; მტერი იმ ქალს მისაბირებლად
 გიჩვენებს მხოლოდ, თორემ იგი შენთვის არ არი.

რუდენტი. რაც მოვისმინე, ისიც კმარა. ახლა მშვიდობით.
 (გადას).

ატტინგაჟენი. გიჟო, სად მიხვალ! მოიცადე!—არა, წავიდა!

არ შემძლია დავაკავო, ვუშველო რამე...

ასე გაუდგა თავისს მამულს ვოლფენშისენიც...

იმათ მაგალითს სხვაც მიჰყვება. უცხოელების
 მძლავრი გავლენა თანდათანა ვრცელდება მთებში.

და ჩვენს სამშობლოს ართმევს იგი ბევრ ახალგაზრდას.

წყველიმც იყოს ის საათი, როს უცხოელნი
 აქ შემოვიდნენ, ამ ბედნიერ წყნარ ხეობებში,
 რათა მოგვისპონ მშვიდი წყნარი ზნე-ჩვეულება!

ახალი დრონი ძლიერებით მეუფდებიან,

ძველი დროება ღირსეული მათ უთმობს ადგილს,

სხვა დრონი დადგნენ, სხვაებრ ფიქრობს ახალი მოდგმა!

მე აქ რა მინდა? ისინი ხომ, დიდი ხანია,

საფლაოში წევან, რომლებთანაც მე მიცხოვრია!

ჩემი დროება ამ მიწის ქვეშ დამარხულია;

ნეტარ არს იგი, ვინც არ ცხოვრობს ახალ მოდგმასთან.

(გადას).

სცენა მხორა.

ერთი მინდორი ტყითა და კლდეებით შემოზღუდული. კლდეებზე მოჩანან საფეხურები მოაჯირითურთ, აგრეთვე კიბეები, რომლებითაც შემდეგ ძირს ჩამოდიან სოფელენი. სცენის ბოლოში მოჩანს ტბა და იმის ზევით მთვარის ცისარტყელა. ტბას იქით მოჩანან მაღალი მთები და მათ უკან კიდევ უფრო მაღალი თოვლიანი ქედები. სცენაზე სრული სიბნელეა. მხოლოდ ტბა და თოვლიანი მწვერვალი კრთიან მთვარის შუქზე.

მელხტალ, ბაჰმგარტენ, ვინკელრიდ, შეიერ სარნელი, ბურკჰარტ ბუდელი, არნოლდ სეველი, კლაუს ფელიელი და კიდე ოთხი სხვა სოფელი; უკლა შეარადებულა.

მელხტალი. (ჯერ კიდე სცენის უკან).

აი გზაც აგერ მოჩანს ჩვენს წინ. მომყევით მხოლოდ! ამ კლდეს ვცნობილობ... იმის თავზე ვარჩევ მე ჯვარსაც... დანიშნულს ადგილს მივალწიეთ: ეს „ნაკაფია.“
(შემოდან სანათურებით).

ვინკელრიდ, ჩუ, ყური უგდეთ!

სეველი. სიჩუმეა.—

შეიერ. არავინ არი.

ყველაზე ადრე ჩვენ მოვედით.

მელხტალ. რა დრო იქნება?

ბაჰმგარტენ. სელისბერგიდან დაიძახა დარაჯმა ორი.

(ისმის შორიდან ზარის ხმა).

შეიერ. ყური დაუგდეთ!

ბუდელი. ეს ზარის ხმა შვიციდან მოდის.

ცისკრისას რეკენ საჯვარეში.

ფელიელი. ლამის ჰაერი

წმინდა არის და ამიტომ ხმაც ასე შორს მოდის.

მელხტალ. იქნება ვინმემ მოიტანოს ხმელი შეშა, რომ

სინათლე იქნეს, მეზობლები როცა მოვლიან.

(ორი სოფელი გადის).

სეგელი. მშვენიერი და მთვარიანი ღამე დაგვიდგა.
ტბა სარკესავით წყნარი არი.

ბუღელი. კარგი გზა შეგხვდათ.

ვინკლერი. აბა შეხედეთ! აი, იქით! ვერაფერს ხედავთ?

მეიერ. აბა რა არი? იმე, ბიქოს, მართლაც! ცისარტყელა!
ამ შუალამეს ცისარტყელა როგორ-ღა გაჩნდა!

მელხტალ. მაგ ცისარტყელას მთვარის შუქი ავლებს ცას ხოლმე.

ფლიუელი. იშვიათი, საკვირველი ნიშანი არი!

ბევრნი არიან ცოცხალი, რომ ეს არ უნახავთ!

სეგელი. ორკეცი არი. ზევით უფრო ფერ-მიმკრთალია.

ბაუმგარტენ. აქეთკენ მოდის ერთი ნავი.

მელხტალი. ეს ნავია შტაუფახერის!

იმ დალოცვილმა დიდი ხანი არ გვაცდევინა.

(ბაუმგარტენთან ერთად მიდის ნაზირისკენ).

მეიერ. ყველაზე უფრო ურელები იგვიანებენ.

ბუღელი. მათ შორი გზა აქვთ მთების უკან შემოსავლელი,
რათა ლანდფოგტის მეთვალყურე მით მოატყუონ.

(ამასობაში ორმა გლეხმა სტენის შუაგულში ო ცხლი აანთა).

მელხტალი (ნაზირს). ვინა ხართ მანდა? ხმა გაგვეცით!

შტაუფახერ (ქვედან). ქვეყნის ერთგულნი.

(ყველანი სტენის ბოლოში მიდიან მასულთა შესახვედრად.
ნავიდან გადმოდის შტაუფახერი, იტელ როდინგი, ჰანს მან-
ერი, იერკ ჰოფი, კონრად ჰუნნი, უდრის შმიდი, იოსტ ჰეიდ-
ერი, და კიდე სამი სხვა გლეხი, სულუელა შეიარაღებულნი.)

ყველანი (ძახიან). ქვეყნის ერთგულებს გაუმარჯოს! სალამი
[ძმებო!

(სანამ სტენის ბოლოში დანარჩენები ერთმანეთს მიესალმებიან,
წინ გამოდის მელხტალი და შტაუფახერი).

მელხტალ. დიახ, ბატონო შტაუფახერ! მე ვნახე იგი,
რომელსაც ჩემი კვლავ დანახვა აღარ შეეძლო!
თვალზე დავადე მამას ხელი და მისი ხედვის
აღმომქრალ მზიდან ამოვსწოვე შურისძიების
მგზნებარე გრძნობა.

შტუფახერ.

ნუ ახსენებ შურისძიებას!

ჩვენ შურს არ ვაგებთ მომხდარისთვის. ჩვენ გვინდა მხოლოდ რომ ავიცილოთ მომავალი უბედურება.

ახლა მიაშვებ, რას შვრებოდნი უნტერვალდენში, ვინ შეიძინე მომხრეებად ჩვენნი საქმისა, რას ფიქრობს ხალხი, ან შენ თვითონ როგორ ვადურჩი ლალატის მახეს? ყველაფერი მიაშვებ ჩქარა.

მელტალ.

მე ვადავლახე საშინელი სარნენის ქედი, ვადავიარე ფართე, მწირი ყინვის მინდვრები, სადაც მოისმის მხოლოდ ორბთა ხრინწიანი ხმა, და ამნაირათ მივაწიე მთის საჯოგემდის, სადაც მწყემსები ურელნი და ენგილბერგელნი ერთი მეორეს ვაძახილით უძღენიან სალამს და საერთოთა აძოვებენ თავიანთ ფარას.

წყურვილს ვიკლავდი მყინვარის რძით, რომელიც ქვეით ჩამოდინარებს მყვირალა და აღქაფებული.

მიტოვებულსა მწყემსის ქობში ვუხვევდი ხოლმე და იქ ვიყავი მე სტუმარიც და მასპინძელიც, სანამ არ მიველ მშვიდი, სათნო ხალხის სოფლებში.

ათურმე წინათვე ამ სოფლებში ხმა ვავარდნილა, რომ ხელახლავე საშინელი საქმე მოხდაო, და სადაც მიველ, ყველგან ჩემმა უბედურებამ მე დამახვედრა ხალხის წრფელი პატივისცემა.

ზარდაცემული და მწუხარე ვნახე ეს ხალხი ახალის, მძაფრის ძალმომრევის მთავრობის გამო.

როგორც აღპები ყოველწლობით ასაზრდოებენ ერთს და იმავე მცენარესა, როგორც ნაკადნი მიმდინარებენ შეუცვლელად არჩეულს გზაზე, როგორც თვით ქარნი და ღრუბელნი ერთს განსაზღვრულ-გზას მიჰყვებიან, აგრეთვე აქ ძველი ზნეობა, [სა ძველი ადათი, მამათაგან გარდმონაცემი,

შვილთა-შვილებზე ვადადიან გამოუცვლელად. უეცარს თამამ ცვლილებასა ვერ ათანხმებენ

თავიანთ მშვიდს და ერთფეროვან ცხოვრების სვლასთან.
ეს ხალხი ძმურად მიწვდიდა ხელს მაგარ კანიანს,
კედლებიდანა იწყეს ღება დაჯანგულ ხმალოთა,
და მათს თვალეში ელვასებრ აღინთო გრძობა
ძალღონისა და მამაცობის, როცა ვახსენე
ორი სახელი დიახ წმიდა გლეხთათვის მთებში:
შენი სახელი და სახელი ვალტერ ფიურსტის.
თქვენც მიხვდებით, რომ მაშინათვე მათ დასდევს ფიცი,
თქვენ ორს გამოგყვენ სიკვდილამდის ყოველ საქმეში...
ასე, ამ გვარად შემოსილი სტუმრის უფლებით,
ერთი სახლიდან მივდიოდი მეორე სახლში.
როცა მივედი ჩემს სამშობლო ხეობაშია,
სადც ნათესავნი ბლომად მყავან... როდესაც ვნახე
ჩემი მშობელი გაძარცვული და უსინათლო,
სხვის ჩალაზედა დაწოლილი, სამადლოდ სხვისგან
საზრდოებული...

შტაუფახერ. ჰოი ზეცავ! მაღალო!

მელხტალ. არ მიტირია! ალი ჩემის გულის ტკივილის
უძლოური ცრემლით მე მაშინ არ ჩამიშრეტია,—
გულის სიდრმეში, ვით საუნჯე რამე ძვირფასი
ჩაემარხე იგი და ვფიქრობდი მოქმედებაზე.
მე შევისწავლე ჩვენი მთების ყველა ბილიკი,
მოსახვევები, მინდორში და კლდე-ღელეები.
თვით მყინვარების მწირ კალთებზე ავედი ფეხით
და ვინახულე მცხოვრებლებით სავსე ქოხები.
სადაც მივედი, ყველგან ვპოვე მე სიძულვილი
მტარვალისადმი, რადგან აქაც, ამ უდაბურში,
სადაც თავდება სამფლობელო ცოცხალ ქმნილების,
რის ზევით მიწა მოსავალსა აღარ იძლევა,
სწორეთ აქაც კი მეფის ფოგტნი ხალხსა ძარცვავენ.
იმ პატიოსან ხალხის გული მე ავადელვე
ჩემი სიტყვების ნესტარითა, და დღეს ისინი
ჩვენი არიან სულყველანი სიტყვით და გულით.—

შტაუფახერ. ამ მოკლე ხანში მოგისწრია დიადი საქმე.

მელხტალ. მე მოვასწარი კიდე მეტი. გლესს ეშინია
ორი სიმაგრის: როსბერგის და სარნენის ციხის.

რადგან მათ ზღუდეთ გარს ავლია კლდისა კედლები,
და იმათ შიგნით დამალული მტარვალი ურცხვათ
ხალხს აწიოკებს. მოვინდომე ამ ციხეების
ადგილზე ნახვა და გასინჯვა ჩემივე თვალით.
შეველ სარნენში და გავსინჯე ციხე-სიმაგრე.

შტაუფახერ. თვით ვეფხს მის ხვრელში ჩასწდომიხარ! როგორ
[გაბედე?

მელხტალ. მე ტანთ მემოსა სამოსელი პილიგრიმისა.

ენახე იქ, როგორ ქეიფობდა ქვეყნის მმართველი...
თვითონ განსაჯეთ, ჩემი გულის დამორჩილება
ძალმიძს თუ არა: მტერს ვხედავდი და არ მოვკალი.

შტაუფახერ. შენს სითამამეს, სწორედ გითხრა, ბედი ჰქონია.
(ამასობაში დანახჩენებიც წინ წამოვლიან და მოუხლავდუ-
ბიან ამათ).

ახლა მითხარი, ვინ არიან ის მეგობრები,
ან ეს ვაჟკაცი, შენ რომ მოგყვენ? გამაცნე ყველა,
რომ მეტის ნდობით გადევშალოთ გული ერთმანერთს.

მეიერ. ჩვენს სამს მხარეში ვინ არ გიცნობს, ჩემო ბატონო?
მე კი გახლავარ ძეიერი, სარნენს მცხოვრები;
ეს არის სტრუთი ვინკელიდი, ჩემი დისწული.

შტაუფახერ. ჩემთვის უცნობი ეგ სახელი სულაც არ არი:
ოდესღაც ერთმა ვინკელიდმა ვეშაპი მოკლა
ვეილერს ახლოს ქაობში და თვისი სიცოცხლეც
იქ დაუტევა.

განკელრად. წინაპარი იყო ის ჩემი,
ბატონო ვერნერ.

მელხტალ (უთითებს ორ გლეხზე). ესენია მონასტრის კაცი
და ტყის გადაღმა მოსახლობენ. მართალი არი,
ეს ორი გლეხი სხვას ეკუთვნის და მათ არა აქვთ
თავისუფალი საკუთრება, როგორც ჩენა გვაქვს,

მაგრამ მამული კი ამათაც სხვებსავით უყვართ,
 მათ იცნობს ხალხი პატიოსნად და ნურც თქვენ ჰკრავთ
 ხელს.

შტაუფასკ. მომეცით ხელი. კარგი არის თავისუფლება,
 კარგია თუ ვართ ჩვენი თავის გამგე-უფალი,
 და არავისი ყმა არა ვართ,—მაგრამ კი მაინც
 შეიძლება, რომ წოდებისა განურჩევლად
 პატიოსნება ყველას ჰქონდეს მინიჭებული.

კონრად ჭუნსა. ეს რედინგია, ჩვენი სოფლის მამასახლისი.—

მეიერ. მე კარვად ვიცნობ. იგი არის ჩემი მეტოქე,
 ერთი ყანისთვის ერთმანერთში გვაქვს საჩივარი.
 ბატონო რედინგ! ჩვენ მტრები ვართ სასამართლოში,
 აქ მეგობარნი. (ხელს ჩამოაჩთმევს).

შტაუფასკ. სწორეთ რიგზე ნათქვამი არი.

გინკელრად. გესმისთ? მოდიან. გეყურებათ ბუკი ურისა?
 (მარჯვნივ და მარცხნივ გამჩნდებიან შეიარაღებული კაცნი,
 რომელნიც სანათურებით ხელში კლდეებიდან ჩამოდიან.).

მაუერ. შეხედეთ! თვითონ ღვთისმოსავი მსახური უფლის
 აქ მობძანდება. ის არ უფროხის არც გზის სიძნელეს,
 არცა ბნელ ღამესა და მოდის აქ, რათა იზრუნოს
 თავის ხალხისთვის, როგორც სამწყსოს ერთგულმა მწყემსმა.

კონრად ჭუნსი. უკან მოჰყვება დიაკვანი და ვალტერ ფირსტი.
 მაგრამ მათ შორის ვერა ვხედავ მე ვილჰელმ ტელლსა.
 (ვალტერ ფირსტი, რესსელმანი—მღუდელი, ჰეტერმანი — დიაკ-
 ვანი, კუთნი—მწვემსი, ჰერნი—მონადირე, რუოდი—მება-
 დური და სუთი სხვა გლეხი. სულეველა ერთათ, რიცხვით
 ოცდაათეტი, წინ წამოდგებიან და ცეცხლთან დადგებიან.)

ვალტერ ფირსტი. ჩვენთა წინაპართ ნიადაგზე, ჩვენს სამკვი-
 ისე დავძვრებით ნამალევით, როგორც ქურდები [დროზე
 და კაცის მკვლელნი! უტყუარი ჩვენი უფლება,
 უფლება ცხადი, ვით სინათლე, უხვით გაშლილი,
 უნდა ვეძიოთ დაფარულათ ღამის წყვილიადში,
 რომელიც არის ბოროტების და ღალატისა
 შავი მანტია.

მელხტალ. რაც ღამეში გაიჩარხება,

ის სინათლეზე საუცხოვოთ გამობრწყინდება.

რესსელჴან. შეფიცებულნო! მოისმინეთ, რას მამცნევს ღმერთი!

ჩვენ აქა ვდგავართ მოადგილეთ ხალხის ყრილობის
 და ამისათვის ჩვენი ნება ხალხის ნებაა.

რაკი ასეა, ძველებურათ განვსაჯოთ საქმე,
 როგორც მშვიდს დროში ჩვეულება გვქონია ხოლმე.

თუ ჩვენს კრებაში გამოჩნდება რაძ უკანონო,
 გვებატიება, გაჭირვება რადგან კარს გვადგას.

ღმერთი ყველგან არს, სამართალი სადაც კი მეფობს.

და ჩვენც მის ცის ქვეშ შევკრებილვართ სამართლისათვის.

შტაუფახკ. ძალიან კარგი, ძველებურათ ვბჭოთ და განვსაჯოთ!

თუმც ღამე არი, მაგრამ საქმე ჩვენი ანათებს.

მელხტალ. თუ რიცხვით ჩვენ აქ ცოტანი ვართ, სამაგიეროთ

გული ხალხისა ხომ აქ არის: უკეთესები

ჩვენთან არიან.

კონრად ჴუნნი. თუ წიგნები ჩვენ ხელთ არა გვაქვს,

ისინი გულში ყოველ ჩვენგანს აქვს ჩაწერილი.

რესსელჴან. აბა დადევით ასე ირგვლივ და თქვენი ხმლები

დაასვით მიწას.

მეაქა. დაიჭიროს მამასახლისმა

თავის ადგილი და სხვაც ყველა მასთან დადგება!

რესსელჴან. აქ სამი ხალხის წევრებია შემოკრებილი,

რომელი ხალხის წარმომადგენი ითავმჯდომარებს?

მეაქა. ამ საპატიო ადგილისთვის შეიცმა და ურმა

ერთმანერთშორის იკამათონ, —ჩვენ კი ხელს ვიღებთ.

მელხტალ. ჩვენ ვართ მთხოვნელი და კრებაზე მეთაურობა

ჩვენ არ შეგვშვენის. შევლასა ვსთხოვთ ძლიერს მეგობ-

[რებს.

შტაუფახკ. სათავმჯდომარო ხმალი ურმა უნდა აიღოს,

მისი დროშები წინ მიგვიძღვის რომაელებთან

გალაშქრების დროს.

- გალტკერ ფიანსტი.** ეს პატივი შევიცვლოთ ერგება.
 ხმალი აიღოს ისევ შევიცმა, რადგან ჩვენ ყველა
 შთამომავლობით, როგორც ვიცით, იქიდანა ვართ.
- რესესკლმან.** ნება მომეცით ეგ კამათი პატიოსანი
 ასე დავასკვნა: სჯა-თათბირში მეთაურობა
 შევიცვლოთ იკისრონ, ბრძოლის ველზე კი ურელებმა.
- გალტკერ ფიანსტი** (შტაუფასკერს ხმალს აძლევს).
 ინებე ხმალი.
- შტაუფასკერ.** ვერ მივიღებ: ეგ პატივი
 ეკუთვნის მოხუცთ.
- ჰაფი.** აქ ყველაზე უფრო ხნიერი
 ულორის შმიდტია.
- შეიკერ.** ჩინებული კაცია შმიდტი,
 მაგრამ წოდებით არ არის ის თავისუფალი:
 ვინც სხვისი ყმაა, არ ივარგებს შევიცში მსაჯულად.
- შტაუფასკერ.** აგერ არ არი ლანდამმანი, ბატონი რედინგ?
 რაღათ დავეძებთ იქით-აქეთ უფრო ღირსეულს?
- გალტკერ ფიანსტი.** ძალიან კარგი. თავმჯდომარედ დღეის კრე-
 რედინგი იყოს. ვინც თანახმა ხართ, ასწიეთ ხელი! [ბისა
 (ყველანი მარჯვენა ხელს მადლა ასწევენ).
- რედინგ** (შუაში გამოდის).
 არ შემოძლია, რომ წიგნებზე დავადვა ხელი,
 მაგრამ ვიფიციავ ამ ვარსკვლავთა უკუნოებას,
 რომ არ გადუხვევ არასოდეს მე სიმართლის გზას.
 (მის წინ ორ ხმალს დასვამენ. მის გარეშე წრედ შემოეგ-
 ლებთან დანარჩენები. შუა ადგილი უჭირავს შეიცს, მარჯვნივ
 დგას ური და მარცხნივ კი უნტერვალდენი. რედინგი დგას
 თავის სამარ ხმალზე დაურდნობილი).
 ეს სამი ხალხი ამ ღამის ეამს, როდესაც მხოლოდ
 სულნი დადიან, ამ მწირ ადგილს, რამ მოიყვანა?
 რა უნდა იქნეს შინაარსი ახალ კავშირის,
 რომელსაც ჩვენ ვკრავთ აქ, ამაღამ ამ გაშლილ ცის ქვეშ?
შტაუფასკერ. ჩვენ დღეს არა ვკრავთ ახალ კავშირს, ჩვენ
 [დღეს ვანახლებთ

მხოლოდ ძველ ძმობას, რაც არსებობს დასაბამიდან.

შეფიცებულნო! იცოდეთ, რომ, თუმც მთა და ტბა გვ-
[ყოფს,

და სამივე ხალხს საკუთარი მმართველობა აქვს,
მაინც ჩვენ ყველა სამი ხალხი, ერთი ტომის ვართ
და სულყველაში ერთი სისხლი მიმოტრიალობს;
ერთი სამშობლო გვქონდა ყველას, ყველა იქიდან
გამოესულვართ და აქ ცალცალკე დავსახლებულვართ.

განკვლად. მაშ მართალია, სიმღერებში რომ ვამბობთ ხოლმე,
ვითომ შორიდან მოესულიყოთ ამ ქვეყანაში?

ო, გარდმოგვეცი, თუ რამ იცით ამის შესახებ,
რომ ახალ კავშირს გაუმტკიცოს მან საფუძველი.

შტაუფახერ. ყური დაუგდეთ, რას ამბობენ მოხუცი მწყემსნი.

ჩრდილოეთისკენ, მთის გადაღმა ყოფილა ძველათ
ძლიერი ხალხი. გაჩენილა იქ შიმშილობა
და გაჭირვების თავიდანა ასაცილებლად
ერის ყრილობას ერთხელ ასე გარდუწყვეტია:
ყოველ ათ კაცში თვითო კაცმა წილის ყრით უნდა
თვისი სამშობლო დასტოვოსო, — და ასეც მოხდა!
დასტოვეს მხარე მამაკაცთა და დედაკაცთა
ვაით, ტირილით და სულყველა გამოემართენ
სამხრეთისაკენ. გერმანეთში გამოიარეს

და ხმლით იკვლევდენ გზას, სანამდის არ მოაწიეს

ამ ტყიან მთების მალლობამდის, და მანემდისინ
არ მოისვენეს, სანამ ბოლოს არ იპოვნეს მათ
იგი ხეობა, სადაც მუოტა მწვანე ველთ შორის
მიმდინარეობს... კაცის კვალიც არსადა ჩანდა.
მხოლოდ კი ერთგან იდგა ქოხი განმარტოებით.

შიგი იჯდა კაცი და ელოდა ნავების მოსვლას.

მაგრამ ტბა მწყრალათ ღელავდა და შიგ ნავით შესვლა

არ იქნებოდა. ეს ადგილი გასინჯეს კარგათ,
ნახეს ტყე სავსე და მდიდარი, ნახეს წყარონი
და თავი ისევ სამშობლოში წარმოიდგინეს...

მათ გარდასწყვიტეს აქ დარჩენა და ააშენეს ქალაქი შვიცი. მერე ბევრი მწარე ღლეები გამოიარეს, როცა იწყეს ფესვებ-გადგმული ტყის ამოგდება... დრო გავიდა, გამრავლდა ხალხი, და ნიადაგი სულყველასა აღარ ყოფნიდა.

მაშინ ნაწილი ამ ხალხისა ისევ დაიძრა და გაემართა შავი მთისკენ ვეისლანდამდის, სადაც გაუმდნარ ყინვის კედელთ მოფარებული, სხვა ხალხი ცხოვრობს—სხვა ენაზე მოლაპარაკე. იმათ კერწვალში ააშენეს ქალაქი სტანცია ერთიც რეუსის ხეობაში დაბა ალტორფი და იქ დასახლდნენ. მაგრამ იმათ ახსოვდათ მარად თვისი ნამდვილი სამშობლო და შთამომავლობა. რაც შემდეგ მათში უცხო ტომნი ჩასახლებულან, სულყველა მათგან შვიცელები განირჩევიან,— სისხლით და გულით იცნობება შვიცელი სხვებში.

(მარჯვნივ და მარცხნივ გაუწვდის ხელს სეფს).

მაჟურ. მართალი არი, ერთი გული, ერთი სისხლი გვაქვს. ყველანი (ერთმანეთს სეფს ათმეკვენ).

ერთი ერი ვართ და საერთოთ ვსდიოთ ჩვენს მიზანს!

შტაუფახერ. სხვა ერნი ზიდვენ უცხო უღელს, დაემორჩილენ გამარჯვებულ მტერს. ჩვენი ერის საზღვართ შორისაც ბევრნი არიან ისეთები, რომელნიც ყმობენ უცხოელ ხალხსა, და მონობა იგი გადადის მამიდან შვილზე. მხოლოდ ჩვენ ჩვენ-ძველ შვეიცარელთ შთამომავლობამ, შევირჩინეთ თავისუფლება...

მთავრებისათვის თავი ჩვენი არ მოგვიხრია და იმპერატორს შევეფარეთ ჩვენივე ნებით.

რესკელმან. იმპერატორის მფარველობა ჩვენ თავისუფლათ აგვირჩევია ისე, როგორც ფრიდრიხ ხელმწიფის სიგელში არი აღნიშნული.

შტაუფახერ. ეგ მართალია.

სულ უბატონო, რა თქმა უნდა, არავინ არი.

ხალხს უნდა ჰყავდეს ერთი თავი, ერთი მსაჯული, რომელიც შექმნის სამართალსა უთანხმოების დროს. ამიტომ ჩვენსა წინაპრებსა სასტიკი შრომით გაკეთებული მიწისათვის მფარველად მეფე აურჩევიათ, რომელიც თავს სთვლის გერმანიის და იტალიის მბრძანებელად. მას შეეფარენ და აღუთქვეს მას სამსახური იარაღითა. ეს არის მხოლოდ ერთათ ერთი მოვალეობა თავისუფალი თავმოყვარე ადამიანის: მფარველი იყოს სახელმწიფოს, რომელიც მისი მფარველი არი.

მელტალ მაგ ზომას რაც აღემატება, ის ნიშანია მონობისა, სხვა არაფერი.

შტაუფახეჲ. ჩვენი მამები მეფის დროშებს უკან მისდევდნენ და მხნეთ იბრძოდნენ იმისათვის. გადაჰყვენ იმას იტალიაში და რომელთ მეფის გვირგვინი დაადგეს თავზე. შინ კი თვითონ უვლიდენ თავსა, კმაყოფილებით განაგებდენ თავისს საქმეებს თანახმათ ძველის ჩვეულების და საკუთარის კანონებისა. მხოლოდ სულ დიდს სასისხლსამართლო საქმეებსა კი განაგებდა იმპერატორი.

ამ მიზნით იმან დაგვინიშნა ჩვენ დიდი გრაფი, რომელსაც ჩვენში ბინა სულაც არა ჰქონია. თუ მოხდებოდა ხან-და-ხან აქ კაცის მკვლელობა, იწვევდენ გრაფსა; ისიც გარეთ, ცის ქვეშ უშიშრათ სამართალს ქმნიდა. სად არის აქ ყმობის ნიშანი? ვინც იცის რამე სხვანაირად, სთქვას ამ კრების წინ.

ჭოფა. არა, აგრეა ყველაფერი, როგორცა ბრძანე! ძალმოძრეობა აროდეს არ მოგვითმენია.

შტაუფახერ. თვითონ ხელმწიფეს დაეურღვიეთ ჩვენ მორჩილება, როცა სიმართლეს უღალატა მღვდელთ სასარგებლოთ. როცა ბერებმა დაიჩემეს ალპების მთები, სადაც ვაძოვებთ ჩვენ საქონელს დასაბამიდან,

ერთმა მათგანმა ამოიღო მეფის ბარათი, სადაც ეწერა: ესა და ეს უდაბნო მთანი გვიჩუქნიაო... თურმე ჩვენ რომ აქ ვასახლივართ მათთვის არ უთქვამსთ. ადგილები თავისუფალი ბევრი არის და დასახლდითო. მაშინ შევსძახეთ: „არ შეუძლია იმპერატორს გაასახუქროს ის, რაც ჩვენია! თუ სამართალს სახელმწიფოში ჩვენ ვერ ვიპოვნით, სახელმწიფოც არ გვინდა მაშინ და უმისოთაც ჩვენს მთებშია კარგათ ვიცხოვრებთ!“ ასე სთქვეს ჩვენმა წინაპრებმა. ნუ თუ ჩვენ უნდა მოვითმინოთ ეს სამარცხვინო უღელი მტრისა, უნდა ვითმინოთ სხვის ყმისგან ის, რასაც მეფენიც ვერ გვიბედავდენ! ჩვენის ოფლით შეგვიქნია ჩვენ ეს ნიადაგი; ის ძველი და გაუვალი ტყე, რომელიც წინეთ ბინა იყო მტაცებელ მხეცთა, ჩვენ ადამიანთ სამყოფელად გარდავაქციეთ; მოვსპეთ ვეშაპის საბუდარი, რომელიც ჰაერს სწამლავდა შხამით. ჩვენ გავგლიჯეთ ღრუბლის სუდარა მარად თეთრათა ამ მხარეზე გადაფარული; გავსტებეთ კლდენი და მგზავრთათვის უფსკრულთა პირზე მტკიცე ბილიქნი გავიყვანეთ... ეს ნიადაგი ათასი წელნი ჩვენი იყო... და დღეს სხვისი ყმა მოსულა ჩვენთან და ჩვენთვისვე ბორკილებს ქედავს და ჩვენს საკუთარ მიწა-წყალზე ჩვენ შეურაცხვეყოფს? ნუ თუ შეველა არსად არი გაქირვებისგან?

(კრებსს კმწნევა დიდი ადუღება).

არა, საზღვარი უნდა ჰქონდეს ძალმომრეობას. როცა ჩაგრული სამართალსა ვერსად ჰპოულობს, როცა უღელი შეიქნება აუტანელი... მაშინ იმედით მიმართავს ის მაღალსა ზეცას და იქიდანა ჩამოიკრებს თავისს უფლებებს, რომელნიც მარად შეუცვლელათ სუფევენ ზევით, ვით ვარსკვლავები... ძველი წესი, ბუნების, ვხედავ,

ისევ ბრუნდება. კაცი დგება კაცის პირდაპირ...

უკანასკნელი დაშენია საშუალება:

ეს არის ხმალი... ყველაფერზე უძვირფასესი,

საუნჯე უნდა დავიფაროთ ძალადობისგან...

ჩვენ ვიბრძვით ჩვენი მამულისთვის, ჩვენ ვიბრძვით ჩვენი
ქალებისათვის, ვიბრძვით ჩვენი შვილებისათვის!

გველანი (ხმალზე ხელს დაიღებენ).

ჩვენ ვიბრძვით ჩვენი ქალებისთვის და შვილებისთვის!

რუსსელმან (შეღის წრეში).

სანამდის თქვენ ხმალს მიმართავდეთ, დაფიქრდით კარგათ!

თქვენ შეგიძლიათ მორიგება იმპერატორთან

მშვიდობიანათ. საკმაოა, ერთი სიტყვა სთქვათ

და მტარვალები დაგიწყებენ პირმოთნეთ აღერსს...

მიიღეთ, რასაც არა ერთხელ თქვენ გაწოდებდნენ, —

ჩამოეცალეთ სახელმწიფოს, დამორჩილეთ

ავსტრიის ტახტსა და შეჭფიცეთ ავსტრიის მეფეს...

მაჟურ. რას ამბობს მღვდელი? ჩვენ ავსტრიას უნდა შეეფიცოთ?

ბუდელო. ყურს ნუ დაუგდებთ!

განკუდრიად. ამის რჩევა მხოლოდ ქვეყნის მტერს

და მოღალატეს შეუძლია.

რედანგ. დამშვიდდით, ძმებო!

სეგლი. ავსტრიას უნდა შეეფიცოთ იმ სირცხვილის შემდეგ!

ფლუელი. რაც ჩვენის ნებით არ მივეცი, ის ძალით უნდა
წავგვართვას იმან!

მეაერ. მაშინ მართლაც ყმები ვიქმნებით

და ღირსიცა ვართ მონობისა!

მაჟურ. ის განრისხული

იყოს მარადის შევიცარელთ სამრევლოსაგან,

ვინაც გვირჩიოს მორჩილება ავსტრიისადმი.

მამასახლისო, მე ვთხოულობ, ეს იყოს ჩვენი

კანონმდებლობის შეუცვლელი მუხლი პირველი.

მელხტალი. ეგ აგრე იყოს. ვინც გვირჩიოს დამორჩილება,

ყველა უფლება და პატივი აეხადოს მას,

არც ერთმა გლეხმა არ შეუშვას ის თავის სახლში.
 (უკუღანი მარჯვენა ხელსა სწევენ მადლა).

კანონად იყოს დადებული ეს ჩვენი ნება.

რედინგ (ტოტა ხანს უკან). ძალიან კარგი.

რესესელმან. მაგ კანონის ძალით თქვენა ხართ
 თავისუფალი. რაც ავსტრიელთ ნებაყოფლობით
 ვერ წაუღია, ვერ წაიღებს ძალადობითაც...

აოსტ გეაჯერ. საქმეს შეუდგეთ!

რედინგ. ჩემო ძმანო შეფიცებულნო!

სცადეთ კი ყველა სამშვიდობო საშუალება?
 იქნებ ხელმწიფემ არც იცოდეს, თუ აქ რა ხდება,
 და მისი ნება არ იყოს, რომ გვავეიწროვებენ.
 სანამდის ხმალსა მივმართავდეთ, იქნება სჯობდეს
 სულყოველადი დაწვრილებით ვაცნობოთ მეფეს.
 მართალს საქმეშიც ძალადობა საზარელია.
 ღმერთი კაცს შეველის, — როს საშველი სხვა აღარ არი. —

შტაუფახერ (განრადს).

ახლა თქვენ უნდა მოახსენოთ კრებას, რაც იცით. —

კანრად ჰუნ. მე ვიყავ ერთხელ რეინფელდში ხელმწიფის კარზე
 ფოგტთ თავხედობის მეფისათვის მოსახსენებლად
 და იმ ბარათის სათხოვნელად, რომლითაც ხოლმე
 ახალი მეფე გვიმტკიცებდა თავისუფლებას.
 მე იქა ვნახე ბევრ ქალაქთა მოციქულები
 რეინისდან და შვაბიიდან. ყველა მათგანმა
 თავისუფლების პერგამენტი მიიღო მაშინ
 და მხიარული დაბრუნდა კვლავ თვისს სამშობლოში.
 თქვენს მოციქულს კი მიმითითეს იქვე ბჭებისკენ,
 მათ კი ცალიერ ნუგეშითა გამომისტუმრეს:
 „ახლა ხელმწიფეს დრო არა აქვს თქვენი საქმისთვის,
 როცა იქნება, თქვენს თხოვნაზეც მოიფიქრებსო“. —
 როცა მწუხარეთ გავიარე მეფის დარბაზი,
 მაშინ კუთხეში დავინახე ატირებული
 ჰერცოგი ჰანსი. (?) იქვე იღვწენ მის გარემო

მებატონენი ვარტისა და ტიგერფელდისა.

მათ დამიძახეს და მითხრეს: „თავს თვითონ უშველეთ

„და სამართალსა მეფისაგან ნუ მოელითო!

„თვითონ განსაჯეთ, მან გაძარცვა თვისი ძმისწული

„და არ უბრუნებს, რაც ერგება მემკვიდრეობით!

„ჰერცოგი მას თხოვს დაუბრუნოს დედის ქონება,

„რადგანაც იგი არის უკვე სრულიწლოვანი

„და ღროც არის, რომ თვითონ მართოს თვისი მამული.

„მერე ხელმწიფემ იცით ჰერცოგს რა უბასუხა?

„თავზე დადგა სათამაშო რაღაც გვირგვინი

„და უთხრა: „ეს არს სამკაული ყმაწვილობისო.“

მაკურ. ხომ გაიგონეთ: უფლებას და სამართალსაო

ხელმწიფისაგან ნუ მოელით, თვით ეცადეთო!

რედინგ. სხვა რა გეშთენია! ახლა ბრძანეთ, როგორ მოვიქცეთ,

რომ სასურველად მივადწიოთ სანატრელ მიზანს.

გალტერ ფინსტი (წრეში შედის).

ჩვენ გვსურს უღელი საზარელი რომ ჩამოვიგდოთ,

და უფლებანი წინაპართაგან გარდმონაცემი

გვსურს შევირჩინოთ და ახლებს კი სულაც არ ვეძებთ.

ხელმწიფეს დარჩეს ყველაფერი, რაც მისი არი,

ყოველი კაცი ემსახუროს თავისს ბატონსა

ისე, როგორაც მას მოითხოვს მოვალეობა.

შეიკერ. ავსტრიისგან მაქვს აღებული მიწა იჯარით.

გალტერ ფინსტი. უნდა განაგრძოთ შესრულება მოვალეობის.

გეილერ. რაპბელვეილის მებატონეთ ვაძლევ მე ხარჯსა.

გალტერ ფინსტი. როგორც ახლამდის, შემდეგ შიაც, განაგ-

[რძეთ ძლევა.

რესსელმან. მე ვარ მსახური ციურბიხის ღვთისმშობელისა.

გალტერ ფინსტი. მონასტერსაც ის უნდა მისცეთ, რაც მას

[ერგება.

შტაუფახერ. მოიჯარადრე ვარ მე მხოლოდ სახელმწიფოსი.

გალტერ ფინსტი. რაც საჭიროა, უნდა მოხდეს, მეტი კი არა;

ჩვენ სამშობლოდან მმართველები უნდა გავდევნოთ

და იმ მმართველთა გავატანოთ თან მათი ყმანი, —

და დავაქციოთ მათი ციხე-სიმაგრეები.

თუ შეიძლება, ყველაფერი სისხლის უღვრელად

უნდა შესრულდეს. დაინახოს დეე, ხელმწიფემ

რა გაქირვებამ დაგვაფიწყა ჩვენ მორჩილება და როს ნახავს, რომ ჩვენ საზღვარსა არა ვსცილდებით, იქნება კეთილ-გონიერათ დაიწყნაროს მან თვის გულის-წყრომა.

რედინგ. ახლა იმაზეც მოვიფიქროთ, თუ როგორ უნდა შევასრულოთ ჩვენ მამულის ხსნის დიდი განზრახვა? მტერს ხელთ უჭირავს იარაღი და ქვეშაობით იგი უსისხლოთ არ დაგვითმობს ჩვენ ბრძოლის ველსა.

შტაუფასკრ. დაგვითმობს, როცა დაგვინახავს იარაღ-ასხმულს. მოულოდნელათ თავს დავესხმით და გაიბნევა.

მეაერ. ადვილი არი მაგისი თქმა, შესრულება კი გაგვიძნელდება. ორი ციხე ორი საფრთხილო. თუ კი ხელმწიფე ჩვენს ქვეყანას შემოესია, როსბერგის ციხე და სარნენის მტერს მხარს მისცემენ. და ჩვენგან კარგათ დაიფარვენ შემოსეულ ჯარს. ჯერ ის საშიშო ციხეები უნდა ავიღოთ, სანამ საბრძოლათ მივმართავდეთ ერთბაშად ხმალსა.—

შტაუფასკრ. დაგვიანებით, მე მგონია, საქმეს წავახდენთ— მტერი გაგვიგებს, — ბევრმა იცის ჩვენი განზრახვა.

მეაერ. ტყის კანტონებში მოლალატე არ იბოვება.

რესსელმან. უკიდურესი გატაცებაც საქმეს ამჟღავნებს.

გალტერ ფანსტ. თუ გადავსდევით, ალტორფის ციხეს დაამ- და გამაგრდება შიგნით ფოგტი. [თავრებენ]

მეაერ. თქვენ თავზე ფიქრობთ.

ფანკგანა. უსამართლო ხართ.

მეაერ (გაცხარებით). ური გვწამებს უსამართლობას!

რედინგ. გახსოვდეთ ფიცი და დამშვიდდით.

მეაერ. თუ კი შვიცელნიც

ურელებს უმხრობთ, სიჩუმე-ლა დაგვშთენია ჩვენ!

რედინგ. ამ ყრილობაში უნდა გითხრათ, რომ გაცხარებით თქვენ არღვევთ კრების მშვიდობიან განწყობილებას! ჩვენ ხომ სულყველა ერთს საქმესა ვემსახურებით?

განკელაიდ. რომ გადავსდებდეთ ამ საქმესა ქრისტიულობადის, მაშინ ხომ ლანდოფოგტს ყველამ უნდა მივართვათ ძღვენი, როგორც მოითხოვს ჩვეულება ჩვენი ქვეყნისა. ათი ჩვენგანი ან თორმეტი იქ თავისუფლათ შეიკრიბება. თვითეულმა თან იქონიოს

ფარულად შუბი და უეცრათ, დანიშნულ წუთში ის შუბი ჯოხზე წამოაცვას. ასე უნდა ვქნათ, რადგან შიგ შესვლა საქურველითურთ არ მოხერხდება. იქვე, ტყეში, ხალხი ბლომათ შეიკრიბება, და როცა ქიშკარს დაიფლობენ შიგნით შესულნი, ტყეში შეგროვილთ აცნობებენ მაშინვე ბუკით და ამავე დროს დაამხვრევენ შიგნიდან ქიშკარებს და იმნაირათ აიღებენ ადვილათ ციხეს.

მელხტ. როსბერგში შესვლას მე ვკისრულობ; რადგან იქამყავს ერთი გამბიო მწყალობელი. მე შემიძლია, რომ სულ ადვილათ მოვატყუო, შენთან მოვალთქო, და ვსთხოვო კიბის ჩამოშვება. ჯერ მე ავალ და მერე ავიყვან მეგობრებსაც იმავე კიბით.

რედანგ. სულ ყველასა გსურთ, რომ გადიდვას საქმე თუ არა?
(უმეტესობა ხელს სწევს მაღლა).

შტაუფახკ (ხმებს თვლის).

ოცი მომხრეა გადადების, თორმეტი არა.

ვალტერ ფინსტ. თუ დანიშნულ დროს ციხეები დანგრეულ მაშინ მთებზეა ამის ნიშნათ ავანთოთ ცეცხლი [იქნენ, და სამივე ქვეყნის ქალაქებში ერთს და იმავ დროს უნდა გაემართოთ აჯანყება. როცა ფოგტები დაგვინახავენ იარაღში, დამერწმუნეთ, რომ მშვიდობის გზასა აირჩევენ, ხმაღს გადისვრიან და დაჩქარებით დასტოვებენ ჩვენ ქვეყნის საზღვარს.

შტაუფახკ. მხოლოდ გესლერის მეშინია, ის გაძალდება, რადგან დარაჯი მუდამ ბლომათ გარს ახვევია. ის, მე მგონია, არ დაგვითმობს უსისხლოთ ბრძოლას, და განდევნილიც საშიშარი იქნება ჩვენთვის. ამიტომ, ძმებო, საფრთხილოა მისი დაზოგვა.

ბაუმგარტენ. სადაც საფრთხეა, მეგობრებო, მე დამაყენეთ, მე ვილოჰელმ ტელლმა სიკვდილისგან გადამარჩინა და ჩემს სიცოცხლეს ჩემს სამშობლოს მივუძღვნი მსხვერ-რაკი მე ჩემი დავიცავი პატიოსნება, [პლად, და აღშფოთებულ გულსაც მივეც კმაყოფილება.

რედანგ. დრო გვასწავლის გზას. მოთმინებით უცადეთ იმას, ცოტათი დროსაც უნდა ვენდოთ. მაგრამ შეხედეთ! სანამ ჩვენ აქ ვბჭობთ ქვეყნის საქმეს, გათენდა კიდევ

მთების მწვერვალებს მზე სხივ-გაშლით უახლოვდება.
 სჯობს დავიშალოთ სანამდისინ დღე მოგვასწრებდეს.

გაღტ. ფაბსკ. ო. ფიქრი ნუ გაქვთ, ამ მთებშია გვიან თენდება.
 (უგელანი უნებურათ ქუდებს იხდიან და უუურებენ ცისკარს).

რუსსკლმან. ამ მნათობის წინ, რომელიც ჩვენ მოგვესალმება
 სხვა, ქვეით ვიწრო ქალაქებში მცხოვრებთა ადრე,
 აქ დავსდვით ფიცი და ახალი კავშირი შევკრათ.
 ყველა ძმები ვართ მტკიც კავშირით შეერთებული
 და განუყრელი სიხარულში და გასაქირში.

(უგელანი იმეორებენ ამ სიტყვებს საში თათის აწევით).

ჩვენ უნდა ვიყოთ სულყოველთვის თავისუფალი,
 ვით ჩვენი ძველნი. სიკვდილი სჯობს მონურ სიცოცხლეს:
 (იმეორებენ რაკარც ზეგით)

ჩვენ ჩვენსა იმედს აღვაშენებთ მძლეთა მძლე ღმერთზე,
 ვერ შეგვაშინებს ვერ-რა ძალა-აღამიანის.

(იმეორებენ რაკარც ზეგით. შერე ერთმანეთს გადაეხვევიან).

მტაუფასკრ. ახლა კი დროა დავიშალოთ, დავბრუნდეთ სახლში
 და გავერიოთ მეგობართ და ამხანაგებში.

მწყესმა მშვიდობით მოუაროს ზამთარში ფარას,
 ჩუმათ ეძიოს მეგობარნი კავშირისათვის.

რაც მანამდისინ გაგვიქირდეს, უნდა ვითმინოთ!

ვაცალოთ, სანამ მტარვალების ანგარიშები
 მოგროვდებოდეს. დადგება დრო, როცა ისინი
 გარდაიხდიან სულ ერთბაშათ თავიანთ ვალსა!
 სამართლიანი გულის წყრომა დაიმორჩილეთ,
 რომ შეინახოთ ის საერთოთ შურისსაგებად.

ის ქვეყნისათვის ხდება ხოლმე მტრად და მოცილებდ,
 ვინც თავის ძალას არ ინახავს ქვეყნისთვის მსხვერპლად.

(გადას სიჩუმათ საში მხრით. ამ დროს რაკესტრა უკრავს
 დიდებულ ადტაცებულ ჭანტებს. ერთ ხანს კიდევ მოსჩანს ცა-
 ლიერი სტენა და გამჩნდება საუცხოველ სანახავი თოვლიანი
 მთების უკანიდან აღმომავალი მზისა.)

ა. ბაქრაძე

(დასასრული იქნება)

მუშათა მოძრაობა საბრანგეთში

ნაწილი პირველი

(1789 წლამდე)

წინა სიტყვაობა

თანამედროვე მუშათა მოძრაობა ევროპაში და კერძოდ საფრანგეთში ახალი მოვლენა არ არის. მას თავის გრძელი ისტორია აქვს, თავისი ღრმა მიზეზები.

ქართველ მკითხველისათვის საინტერესო უნდა იყოს, ჩვენი ფიქრით, მუშათა მოძრაობისა და ორგანიზაციის ისტორია საფრანგეთში, იმ ქვეყანაში, რომელიც უკვე ერთ საუკუნეზედ მეტია მთელ განათლებულ კაცობრიობას მაგალითებს აძლევს, და განსაკუთრებით მედგარ და ვაჟკაცურ ბრძოლის მაგალითებს, იმ დიადი იდეალისაკენ მისწრაფებაში, რომელიც მთელი კაცობრიობის იდეალი უნდა იყოს;—და ეს განსაკუთრებით ეხლა, როდესაც მთელ საქართველოს ღრმა მოძრაობის ქარ-ცეცხლი მოსდებია და ჩვენი პატარა ქვეყანაც ჩაბმულა იმ საერთო ბრძოლაში, რომელსაც ერთი საუკუნეა ეწევა უკვე საერთა-შორისო პროლეტარიატი.

ქართულ ენაზედ რომ დაწერილი იყოს ვრცელი ისტორიები ხალხთა და მათ მოძრაობაზედ, ჩვენ მაშინ პირდაპირ შევეუდგებოდით მუშათა მოძრაობის თანამედროვე ხანის ისტორიისა და ხასიათის აღნუსხვას, მაგრამ, საუბედუროდ, აქამდის ჩვენს პრესასა და მთელი რუსეთის პრესას რკინის მუხრუჭი ჰქონდა მოჭერილი და ჩვენმა ხალხმა, ინტელიგენციის გარდა,

დარწმუნებული ვართ, სრულიადაც არა იცის-რა საფრანგეთის მუშათა მოძრაობაზედ, და ამიტომ ჩვენ განვიზრახეთ თავიდან მოვყვეთ ამ ფრიად საინტერესო ისტორიას. ჩვენი მოთხოვნა მოკლე იქნება, მას არ ექნება მეცხიერული ხასიათი, რადგანაც არც მეცნიერის პრეტენზია გვაქვს და ღმერთმა გვაშოროს ამ პრეტენზიას, არც დრო გვაძლევს ნებას, დაწვრილებითი და სრულიად დასაბუთებული ისტორია მივაწოდოთ ჩვენ მკითხველს საფრანგეთის მუშათა მოძრაობისა.

ორ დიდ ხანად იყოფა მთელი ისტორია საფრანგეთის მუშათა კლასისა. ხანა, რომელიც იწყება მე-XIII საუკუნის ბილოდან და თავდება დიდი რევოლიუციის დასაწყისით — 1789 წლით, და ხანა რევოლიუციიდან დაწყებული ჩვენ დრომდინ.

პირველ ხანაში მუშათა ორგანიზაციის მთელი შინაარსი იყო ეგრედ წოდებულ კომპანიანაყები, რომელიც მე-XIII საუკუნის ბოლოდან დაწყებული საშინლად იბრძოდა ყოველი ბატონობისა და ექსპლოატაციის წინააღმდეგ, და რომელმაც თითქმის 1850 წლამდის მოაღწია. მან ამ 1850 წელში დაპყარვა თავისი ისტორიული მნიშვნელობა, შემდეგ, 1864 წელში დაარსებულმა ინტერნაციონალმა სრულიად გამოუცვალა მიმართულება მუშათა მოძრაობას არა თუ საფრანგეთში, არამედ მთელ ქვეყანაზედაც და, ნამდვილად რომა ვსთქვათ, ამ 1864 წლიდან იწყება ნამდვილი თანამედროვე მუშათა მოძრაობა, ახალი იდეალით, ახალი თეორიული ხელმძღვანელობით, ახალი ორიენტაციით.

ჩვენ მიტომ დავსახეთ 1789 წელი საფრანგეთის მუშათა მოძრაობის პირველი ხანის ბოლოდ, რომ უფრო ადვილია ამგვარად ისტორიულ მოვლენათა განხილვა, რადგანაც დიდმა რევოლიუციამ დიადი ცვლილებები შემოიღო არა თუ მარტო საფრანგეთში, არამედ მთელ ქვეყანაზედაც, სადაც კი მისწვდა განმანათლებელი აზრები ამ დროის საფრანგეთის ფილოსოფოსთა და რევოლიუციონერთა დასადაც კი მისწვდა ხალხთა ცხოვრებას საფრანგეთის რევოლიუციის მძლავრი ტალღა,

განმანადგურებელი ძველი დაშორებული წყობილებისა და შემქმნელი ახალისა.

ამ სიჩქარით დაწერილ მცირე შრომის პირველ ნაწილში მხოლოდ კომპანიანაეზედ ვილაპარაკებთ.

”

I

შესავალი

კომპანიანაეი ერთი იმ დაწესებულებათაგანი იყო, რომელიც შედგება ხალხის თვითმოქმედებისა და მისი შემოქმედებითი ძალისა. თანამედროვე გამოკვლევანი საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა დარგთა და მისი განვითარების ყველა მომენტი ნათლად გვიმტკიცებენ, რომ ისტორიის სხვა და სხვა ხანებში ინდივიდთა ასოციაციები, თავისუფალი ასოციაციები, თითქოს თავისთავად, თავისუფლად სდგებოდეს,¹⁾ მიუხედავად ყოველივე დაბრკოლებისა, როგორც ოფიციალური ძალის მხრივ, რომელსაც პრეტენზია აქვს შეისვას თავის გაუმძღარ მუცელში ყოველივე ფუნქცია საზოგადოებისა, ისე დაკანონებული ზნეობის მხრივ, რომელიც ზიზღით იხსენიებს და სჯის ინდივიდის ყოველ მოქმედებას საზოგადოებაში,—ყოველ მოქმედებას, რომელიც მან ვერ დააკანონა და არ ეთანხმება მის პრინციპებს. ინდივიდუალურ ენერჯიათა კოორდინაცია, ვიმეორებთ, საურთიერთო დახმარება და კოოპერაცია წარმოადგენენ უმთავრეს პირობებს საზოგადოების ნორმალურ ფუნქციისას, — ეს თვით საზოგადოებრივობასა, აუცილებელი წესი არსებობისათვის ბრძოლისა, რომელიც კაცს არ მოუგონია, არამედ შემუშავდა სხვა, კაცზე დაბალ ცხოველთა მიერ, მათ ხანგრძლივ ევოლიუციაში. კაცი ერთი იმ ცხოველთაგანია, რომელმაც

1) იხილეთ „მოამბე“ 1904 წ. № XI ჩვენი წერილი: „არსებობისთვის ბრძოლა და პრინციპი საზოგადოებრივობისა“.

ყველაზე უკეთ შეიგნო ამ გვარი წესის მნიშვნელობა არსებობისათვის ბრძოლაში.

როდესაც იკვლევენ თანამედროვე მეცნიერები ველურთა ცხოვრებას, ბარბაროსთა ცხოვრებას, ანტიოკურს, საშუალო-საუკუნოებს, თუ თანამედროვეს, — ყოველთვის ერთსა და იგივე დიად მოვლენას ამჩნევენ, დიად ფაქტს, რომელიც ბოლოს და ბოლოს, როდესაც სოციოლოგია განვითარდება, ჩვენის ფიქრით, სრულიად შეაერთებს ბიოლოგიასა და სოციოლოგიას, ამ ორ ნათესავ მეცნიერებას, რომელთაც ურთიერთის სამსახური თან-და-თან უფრო და უფრო სჭირდებათ. ეს ფაქტი, ანუ უკეთ ვსთქვათ კანონი, არის შემდეგი: თანასწორ პიროვნებათა ასოციაცია, რომ თვითოეულს მიენიჭოს მაქსიმუმი მის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებისა მისი ენერჯიის მინიმუმის ხარჯის ნაცვლად, განსაზღვრულ პირობებში.

თვით ცხოვრება აიძულებს ადამიანს შეადგინოს ამგვარი ტენდენციის ჯგუფები და ურთიერთს დაეხმაროს და მფარველობა გაუწიოს. და შესაძლებელია, რომ ადამიანს შორეული წარსულიდან მემკვიდრეობით ეცემოდეს ეს ნიჭი ურთიერთ ძალათა ორგანიზაციისა, შეერთებისა, შესაძლებელია ადამიანის უკუნი შემოქმედებითი გენიოსობა ჩასჩურჩულებს მას ყურში, რომ ინდივიდუალურად ცხოვრება მავნებელია და ერთმანეთის დახვევა განმანადგურებელია მისი წინსვლითი ცხოვრებისათვის, და რომ მისი განვითარების აუცილებელი პირობა ძალთა შეერთებაა ბუნების გარეშე ძალთა წინააღმდეგ ბრძოლისათვის და მათი დაპყრობისათვის, სასარგებლოდ გამოყენებისათვის.

ველურთა თემები, ბარბაროსთა კლანები, საბერძნეთის პეტაირიები, რომის კოლლეგიები და სოდალიციები, საშუალო საუკუნის ნახევარ-კომმუნისტურად მოწყობილი ქალაქები და ძლიერ ბევრი სოფლები, კომპანიონაჟი, აღმოცენებული თანასწორობის ტენდენციაზე დამყარებულ კომუნათა დაშლის შემდეგ საშუალო საუკუნოებში, თანამე-

დროვე მუშათა მოძრაობა და მთელი თანამედროვე სოციალიზმი, როგორც გაგრძელება კაცობრიობის უკუნი მისწრაფებისა — დაამყარონ ადამიანებმა საზოგადოება ზემოხსენებულ სოლიდარობის პრინციპზე, ანუ გაარკვიონ ეს უკუნი საზოგადოებრივი გამოცანა — მინიმუმი ინდივიდუალურ ძალთა ხარჯვისა და მაქსიმუმი მის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებისა, — ბევრი სხვა მაგალითები კაცობრიობის ისტორიისა და მისი თანამედროვე ცხოვრებისა — ნათლად გვიმტკიცებენ, რომ ასსოციაცია დიადი ფაქტორია კაცობრიობის წინსვლითი ევოლიუციისა, რომ ის საზოგადო, ბუნების კანონია, რომლის მოქმედებასაც ვერ შეაჩერებს და ვერ მოსპობს ვერც ერთი ხელოვნური კანონი, თვითმპყრობელობის მიერ დადგენილი იქნება ეს უკანასკნელი, რესპუბლიკანური პარლამენტის მიერ თუ მომავალი (?) ცენტრალური სოციალ-დემოკრატიული სახელმწიფოს მიერ, — სულ ერთია.

როგორც არ უნდა გადაუხვიოს საზოგადოებამ განსაზღვრულ ისტორიულ მომენტში თავის ნორმალურ ფუნქციების შესრულებას, მრავალ-ფეროვან პირობათა გავლენით, — რადგანაც ყოველივე პატარა ძალასაც კი აქვს გავლენა საზოგადოების განვითარების მთელ პროცესსზედ, — რამდენჯერაც არ დათრგუნვილან საურთი-ერთო დახმარების დაწესებულებანი სხვა დესპოტიურ და ანტი-სოციალურ დაწესებულებათა მიერ ჟამთა ვითარებაში, — ეს საურთი-ერთო დახმარების დაწესებულებანი ყოველთვის ხელახლად ნახულობდნენ ნიადაგს და ხდებოდნენ პროგრესის აუცილებელ პირობად; მათი შექმნა ყოველთვის იყო ხალხთა უწმინდესი მისწრაფება — მისწრაფება თანასწორ ცხოვრებისადმი, თავისუფლებისადმი.

ზოგი დაწესებულებანი ინგრევოდნენ და ჰკარგავდნენ თავიანთ მნიშვნელობას განსაზღვრულ ისტორიულ ეპოქაში, მაგრამ სხვები სჩნდებოდნენ და იკავებდნენ ძველთა ალავს „ღროის თანახმად“, ესე იგი თანახმად ყველა იმ პირობათა, რომელთა წრეშიაც ხდებოდა მათი აღდგინება.

ერთი გამოჩენილი, ღრმა და მასთანავე ნათლად მოაზრე მკვლევარი ასსოციაციის კანონისა თავის წიგნში Mutual Aid

asa factor of Evolution²), შემდეგ ნაირ აზრს გამოსთქვამს შესახებ საურთი-ერთო დახმარების დაწესებულებათა შეუწყვეტლობისა: „როდესაც საურთი-ერთო დახმარების დაწესებულებანი,—თემი, სოფლის საზოგადოება, გილდია,—საშუალო საუკუნის ქალაქი,—ისტორიის ვითარებაში ჰკარგავენ თავიანთ პირვანდელ ხასიათს, როდესაც მათში შედის და იზრდება პარაზიტიული ელემენტები, და ამგვარად ეს დაწესებულებანი პროგრესის მსვლელობას წინ ეღობებიან, ამ დაწესებულებათა წინააღმდეგ პიროვნებათა აჯანყებას ყოველთვის ორი მხარე აქვს. ზოგიერთი ამხედრებულ პიროვნებათა შორის სცდილობს გასწმინდოს ძველი დაწესებულებანი, ან შეიმუშავოს საზოგადოებრივი ცხოვრების უმაღლესი ფორმები, აშენებული იმავე პრინციპზედ საურთი-ერთო დახმარებისა; ისინი სცდილობენ მაგალითად შემოიღოონ „კომპენსაცია“ „lex talionis“ მაგივრად, შემდეგ კი მოყენებული ზარალისა და ვნების სრული პატიებაც, ან და კიდევ უფრო უმაღლესი იდეალი თანასწორობისა ადამიანის სინდისის წინაშე,—კომპენსაციის მაგივრად“... „მაგრამ იმავე დროს მეორე ნაწილი იმავე აჯანყებულ პიროვნებათა სცდილობდა დაეთრგუნვა მფარველობითი დაწესებულებანი საურთი-ერთო დახმარებისა და მხოლოდ იმ მიზნით, რომ გაედიდებიათ თავიანთი საკუთარი სიმდიდრე და საკუთარი ძალა. ამ სამგზობით დავაში, ერთის მხრით აჯანყებულ პიროვნებათა ორი კლასის შორის, და მეორის მხრით, ძველის დამცველთა, სწარმოებს ისტორიის მთელი ტრაგედია“³)

ვისაც ისტორია შეუსწავლია, მისთვის ექვს გარეშე უნდა იყოს ამ შენიშვნის სიმართლე, და სრული სიმართლე. აგრეთვე, ვინც გადააბა და შეაერთა ადამიანის საზოგადოებრივი ცხოვრება დედა მიწაზედ არსებულ მთელ საზოგადოებრივ ცხოვრებასთან, ვინც გაითვალისწინა და აღმოაჩინა ფაქტი

²) იხ. „მომბე“, № V.

³) Mutual Aid, factor of Evolution, London, Heinemanu, 1904 cite „მომბე“ №.

საერთო-ერთო დახმარების დაწესებულებათა განუწყვეტლობისა აღამიანის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, მისთვის აუხსნელი და გაუგებარი აღარ იქმნება მუდმივი მისწრაფება კაცობრიობისა კომუნისმისაკენ და თავისუფლებისაკენ, მისთვის თანამედროვე მუშათა მოძრაობისა და თანამედროვე სოციალიზმის აღსნა კაპიტალიზმის იმანენტურ კანონებში კი აღარ იქმნება, მას ჰეგელის ტრიადა კი აღარ დაჰქირდება სოციალიზმის აუცილებლობისა და განხორციელების დასამტკიცებლათ, არამედ კავშირი ზოოლოგიისა და სოციოლოგიისა მას ყოველისფერს ეტყვის, დიადი კანონი ასოციაციისა ბუნებაში მის თვალის წინ გადაშლის მომავალი ბრწყინვალე ცხოვრების იმ სრულ ბუნებრივობას, რომელიც ვერ გაუგიათ ბურჟუა-მეცნიერებს და რომელთაც მარქსისტიული აღსნა სოციალიზმის აუცილებლობის საზოგადოების დიალექტიკური განვითარებითა და კაპიტალისტის იმანენტური კანონებით თავის ღღეში ვერ დააკმაყოფილებს.

ბერძნების ისტორიას როცა გადავაგლებთ თვალს, ვხედავთ მონათა მუდმივსა და მედგარ ბრძოლას ეგრედ წოდებულ „კეთილ-შობილთა“ წინააღმდეგ. ამ უკანასკნელთა ცხოვრებას როცა ვსწავლობთ, ცალკე აქაც თვალწინ გვგებათ ის საშინელი ბრძოლა, რომელსაც თავისუფალი მოქალაქენი ეწეოდნენ მტარვალთა წინააღმდეგ, ის საშინელი ზიზღი, რომლითაც ესენი იყენენ აღჭურვილნი მტარვალთადმი, მათი მუდმივი მისწრაფება თანასწორობისადმი, რომის ისტორიაც ამასვე ჰმოწმობს. დასაწყისში ჩვენა ვხედავთ ფართო იტალიურ ხალხთა ფედერაციებს, სადაც მონობა არ იყო გაბატონებული, რომელნიც სცხოვრობდნენ თავისუფალ, ნახევარ-კომუნისტიურ ცხოვრებით⁴⁾. რესპუბლიკის ეპოქაში ჩვენა ვხედავთ ხელოსანთა თავისუფალ კავშირებს ქალაქებში, რომელთაც სენატი ეჭვის თვალით უყურებს და სცდილობს მოსპოს იგინი⁵⁾. იული ცეზარმა მოსპო ეს კავშირები, მაგრამ ახალი

4) Guglieimo Ferrero: La graudezza e la decadenza di Roma.

5) იხილეთ: Levasseur, Histoire des classes ouvriers et de l'Industrie en France avant 1789, t. 1. l. 1. — M. St Léon: Les corporations d'Arts et Métiers, მომსენის შრომები და სხვა.

კავშირები და ასსოციაციები ისევ თავისუფლად იბადებიან, როგორც რესპუბლიკის ეპოქაში და კიდევ უფრო ადრე დაიბადენ კოლლექტივები და სოციალიზმები. იმპერია საშინელ ბრძოლას უცხადებს მათ, მაგრამ უძლურია ამ ბრძოლაში. პოლიტიკის წესები ვერ შლიან საზოგადოებრივობის ტენდენციას. მაშინ იმპერია იგონებს ახალს ზომას, რომ თავიდან მოიშოროს ეს მოუსვენარი კავშირები მწარმოებელთა: იმპერია მათ აკანონებს: ჯერ მფარველობას უწევს, შემდეგ აქცევს მათ საერთო სახელმწიფო მანქანის ცალკე ვინტეზად, შემდეგ წელში სწყვეტავს მათ გადასახადებით, ბეგარებით, აიძულებს მთელი ქალაქები, სოფლები (რასაკვირველია, დიდი კაცები და ბიუროკრატები!), ჯარი და მხედრობა არჩინოს ამ კავშირებში, მთლად იმონავებს მათ ბოლოს და ბოლოს, და ამგვარად მთელი შრომა დაქერილია, ჩამწყვდეულია ერთ დიდ საიმპერიო ციხეში, სადაც თავისუფალ ასსოციაციის პრინციპის გატარება შეუძლებელია, და ამგვარად თვით ასსოციაცია იშლება, კვდება, ხელიდან ეცლება ის მიზანი, რა მიზნითაც იგი შესდგა თავისუფლად, — მფარველობა გაეწია ინდივიდისათვის და ყოფილიყო მისი განვითარების თავდები.

რომის იმპერიის დაცემის შემდეგ და ბარბაროსთა შემოსევის დროს თითქმის მე-IX საუკუნემდე ვერ გამოიჩინა ევროპის ხალხმა თავისი მოქმედებითი გენიოსობა, ისე ამტვრევდა შემოსევა ძველ წყობილებას და ხალხი ვერ ასწობდა შეექმნა რაიმე ხანგრძლივი სხვა და სხვა არე-დარევის გამო. მაგრამ ეს დასაწყისი იყო ახალი ცივილიზაციისა. მე-IX საუკუნის დამლევებიდან უკვე მკრთალად მოსჩანს ევროპის ახალი ცივილიზაცია. ბარბაროსები იწყებენ თავიანთ ცივილიზაციას. შემოსევის შემდეგ ადამიანთა ხოცვით, ძალადობით, ვინ იცის კიდევ რამდენი სიმხეცით დამკვიდრებული ფეოდალიზმის უღელი მიძიმედ იგრძნო ხალხმა სოფლებსა და ქალაქებში. აშენებულ ქალაქებში უკვე შეუძლებლად მიჩნიათ ეპისკოპოზისა, თავადისა, მეფისა და ჯალათის ბატონობაში ცხოვრება. მთელი საკუკუნე იზრდება ეს შეგნება და

გრძობა ამგვარი ცხოვრების შეუძლებლობისა; ხალხი განსათავისუფლებლად ემზადება. და უკვე მე-X საუკუნეში იტალია მთელ ევროპას აქლევს ნიშანს საერთო აღდგომისას.⁶⁾ მთელი მე-X, მე-XI და მე-XII საუკუნეთა განმავლობაში მთელ ევროპაში ჰქრის რევოლიუციის ქარიშხალი, და მე-XIII საუკუნეში ჩვენ უკვე ახალ ცხოვრებასა ვხედავთ, ახალ ცივილიზაციას, იტალიაში, საფრანგეთში, გერმანიაში, ინგლისში, ჰოლანდიაში, ევროპის თითქმის ყველა ქვეყნებში. თავი გაანთავისუფლეს ქალაქებმა ეპიზოკოპოზთაგან და თავდათაგან, იმპერატორი და პაპა დააშინეს, ხელს აწერინებდნენ შეერთებული ქალაქები იმპერატორს, ლომბარდიაში აღარ გაბატონდეს, მაგალითად, ადგენდნენ ფედერაციებს თავისუფლების დასაცავად, თავად-აზნაურთა და სამღვდლოების წინააღმდეგ, აფუძნებდნენ წარმოებას და განაწილებას ნაწარმისას ნახევარ-კომმუნისტურ პრინციპზედ, მართალია, მაგრამ მაინც საურთიერთო დახმარებისა და თანასწორობის პრინციპზედ, რომელნიც შესაძლებელი იყო იმ დროს, მათი გილდიები, შობანი და სხვა საუკეთესო მაგალითებია პრინციპებზედ აგებულ დაწესებულებათა. ევროპის ქალაქებმა ამ დროს შექქნეს ის შესანიშნავი და დიადი ეპოქა, რომელსაც ისტორიაში ეწოდება მე-XIII საუკუნის განხალება, რენესანსი. ეს რენესანსი შედეგია თავისუფალ მუშათა ასსოციაციებისა, განსაზღვრულ პირობებში, რომელშიაც იყო საშუალო საუკუნოები, და ყველა საურთი-ერთო დამხმარებითი დაწესებულებანი, რომელნიც არსებობდნენ ამ დროს, ეთანხმებიან სწორედ იმ ბრძოლას, რომელსაც პიროვნებანი ეწოდენ მათ წინააღმდეგ, ვისთვისაც ხელ-საყრელი იყო დაეთრგვნათ ეს დაწესებულებანი და განემტკიცებინათ მონობა და ბატონ-ყმობა, ნაანდერძევი რომის დესპოტიზმისაგან. ეს კიდევ არაფერი, თავისუფალი ქალაქები ამ დროს, იტალიაში მაგალითად, გლეხთა განსათავისუფლებლად გაილა-

⁶⁾ Sismondi: Histoire des Républiques Italiennes. Giuseppe Ferrari Storia delle Rivoluzione Italiane.

შქრებოდენ ხოლმე, რომ მათ მოხმარებოდნენ გრაფთაგან, თავადთაგან და ბარონთაგან შევიწროებისაგან თავის დახსნაში... რა მოიტანა ამ ბრძოლამ ქალაქებისამ. გლეხებთან ერთად— ამაზედ ღერ გაფრედებით, რადგანაც შორს წაგვიყვანდა⁷⁾. შემდეგ ვიტყვით მხოლოდ ორიოდ სიტყვას.

ჩვენ მოვიყვანეთ ამ ქალაქთა მაგალითები, სხვათა შორის, იმ მიზნით, რომ გვეჩვენებინა ჯერ ერთი, რომ ხალხთა მასსას აქვს მუდმივი, ბუნებრივი მისწრაფება კომმუნისმისადმი, ძმობისადმი, ერთობისადმი, თავისუფლებისადმი, დაუსაბამო დროილამ. ეს მისწრაფება ჰქონდათ ძველი საბერძნეთის მონებს, რომის მუშათა ასსოციაციებს, რომის მონებს, რომლის დიდი მოთავე სპარტაკი⁸⁾ იყო, საშუალო საუკუნოების ქალაქებს, და შემდეგ⁹⁾. ხან და ხან მოძრაობა ვერ იმარჯვებდა, მას ამარცხებდენ სხვა, რეაქციონური ძალები: მაგალითად მონებმა თავის ღღეში ვერ მოსპეს მონობა, და ამან დაჰლუბა ძველი ცივილიზაცია. ვინ იცის, იქნება, მონები როცა გაიმარჯვებდნენ, ბარბაროსებს რომ არ მოესწროთ შემოსევა, სხვანაირად დატრიალდებოდა ისტორიის ჩარხი, მაგრამ ეს ისტორიული პრობლემის ერთობ მათემატიკური წესით დასმა და ამას არ გამოვეუდგებით. სამაგიეროდ საშუალო საუკუნოების ქალაქთა ბრძოლა დავვირგვინდა გამარჯვებით ბევრგან, თუმცა სრულიად არა. გლეხებმაც თავისი ბრძოლით მოსპეს ბატონ-ყმობა, თუმცა სრულიად კი ვერ მოუღეს ბოლო ბატონობას ჯერეც კი. კარგი ხანია ისტორია შემდეგ სურათს გვიყენებს ძვალის წინ. ეს სურათი გიგანტიური ბრძოლაა ორ დიდ ძალათა შორის: ერთ მხრით გამოდის ხალხის შემოქმედებითი ძალა თავისი კომმუნისტიკური მისწრაფებით, ძმობით, ერთობით, თავისუფლებით, მეორეს მხრით დამორ-

⁷⁾ იხილეთ ამაზედ G. Ferrari: Storia ede. t. II. თავი: Ciffadini e Conciffadini, განსაკუთრებით.

⁸⁾ იხილეთ ცეზარ-დე-პუბი—Services Publics—ისიცი აღიარებს სპარტაკის მისწრაფებათა კომმინისტურ ხასიათს, თუმცა გამოურკვეველს.

⁹⁾ „შემდეგ ზედ“ შემდეგ ვილაპარაკებთ.

გუნველი გენიოსობა ავტორიტეტისა, ბატონობისა, მონობისა, ექსპლოატაციისა,—მონობით, მორჩილებით, გაძარცვა-გლეჯით და სახელმწიფო ცენტრალიზმის იდეალით. ხან ერთი მხარეა გამარჯვებული ქამთა ვითარებაში, ხან მეორე. და დაახლოვებით შეგვიძლია ვსთქვათ, რომ ცივილიზაციის წინსვლა დამოკიდებულია იმისაგან, თუ ვინ გაიმარჯვებს—ხალხთა შემოქმედებითი ძალა, თუ განმანად:ურებელი ცენტრალური ორგანო მონობისა და ექსპლოატაციისა, თავისუფლება და კომუნისმი თუ დესპოტიზმი და ძარცვა-გლეჯა. პირველის გამარჯვება—ცივილიზაციათა შექმნა ყოფილა ისტორიაში, მეორესი—ხალხთა და მათ მიერ შექმნილ ცივილიზაციათა გადაშენება, მიწის პირისაგან აღგავება. მეორე—იმიტომ დაგვეჭირდა ეს შენიშვნები, რომ იმისი დამტკიცება გვინდა სწორედ კომპანიანაჟის მაგალითით, რომ, როგორც უკვე გაკვრით შევნიშნეთ, საურთი-ერთო დახმარების დაწესებულებანი ჩნდებიან მაშინაც კი, როდესაც ცენტრალიზმი და ექსპლოატაცია გაძევებულია და ძველი საურთი-ერთო დახმარების დაწესებულებანი ბრძოლაში დაიღუპენ, ან და როდესაც ამ უკანასკნელთა დაღუპვის გარეშე მიზეზთა გარდა შინაგანი მიზეზებიც გაჩნდნენ და აზრ-დაკარგულ გარდამავალ საურთი-ერთო დახმარების დაწესებულებათა მაგიერ ახალნი ჩნდებიან, გაუმჯობესებულნი და უფრო ფართო იდეალით, ან და შეიძლება უფრო ვიწრო მოქმედების ფარგლითაც, თუ გარემორტყმული წრე ნებას არ აძლევს ასოციაციის კანონს უფრო ვრცლად იჩინოს თავი. ასოციაციისა, თავისუფალი ასსოციაციის ინსტიტუტი რომ სრულიად ეკარგებოდეს მწარმოებელს ცენტრალიზმისა და ძარცვა-გლეჯის სისტემის გამარჯვების და გაბატონების შემდეგ, მაშინ არა თუ არ იქმნებოდა დღეს საზოგადოებრივი ცხოვრების გაუმჯობესებისადმი მუდმივი მისწრაფება, თანამედროვე მუშათა მოძრაობა, თანამედროვე სოციალიზმი,—მაშინ თვით საზოგადოებაც ვერ მოაღწევდა, მგონი, დღევანდელ ქამამდის, იმდენი ბრძოლა და ვაი-ვაგლახი გამოუვლია დასაბამიდან კაცობრიობას

და იმდენჯერ დაუღუპავს მთელი ერი და მისი ცივილიზაცია ცენტრალურ დესპოტიებს. საზოგადოებაში ათასწილი ძალა იბრძვის და მუშაობს. ერთის გამარჯვება დროებით, თუ გინდ ხანგრძლივიც იყოს ეს დრო, კიდევ არ ნიშნავს, რომ მეორემ სრულიად დაჰკარგოს მუშაობის ნიჭი, რაც თუ გინდა ცუდ-მდგომარეობაში ჩააყენო იგი. ბუნება თავისას იზამს, და ამაზე იყო დამყარებული იმედი ყოველ კეთილ-შობილ მებრძოლთა და შეგნებულ მწარმოებელთა, ამაზე ამყარებენ დღეს თავის იმედებს მწარმოებელნი მთელი ჩვენი პლანეტისა. ამაშია მათი თეორია, მათი პრაქტიკა, მთელი ფილოსოფია მუშაობისა...

კომპანიონაჟი სწორედ ამისი მაგალითია. იგი სწორედ მაშინ გაჩნდა, მაგალითად საფრანგეთში, როდესაც თავისუფალი კორპორაციების, კომუნების, ქალაქების მზე ესვენებოდა მე-XIII საუკუნის ბოლოში და მე-XIV-საუკუნის დასაწყისში, მეფობა კი ძლიერდებოდა, ან მათ წინააღმდეგ ბრძოლაში გამარჯვებით, ან გამდიდრებულ ვაჭართა და ქალაქის გამდიდრებულ ბურჟუაზიის მფარველობითა და პრივილეგიების დარიგებით, და ამგვარად ანადგურებდა ამ თავისუფალ ორგანიზაციებს და უმორჩილებდა მათ მეფის გვირგვინს. მაშინ გაჩნდა კომპანიონაჟი, -- ეს ახალი ფორმა საერთო დახმარებისა მწარმოებელთა შორის, თუმც უფრო ვიწროდ შემოფარგლული მოქმედებით საზოგადოებაში, მაგრამ მედგარი და ძლიერი მებრძოლი დაწესებულება, რომელმაც მე-XIX საუკუნის ნახევრამდე მოიტანა ბრძოლის ბაირალი. იგიც იბრძოდა მეფისა, სამღვდელთა და პრივილეგიის მქონე ბურჟუაზიის წინააღმდეგ. ბურჟუაზიის ბრძოლა თანამედროვე მუშათა კლასმა კი არ გამოუცხადა პირველად, ეს ბრძოლა, სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლა, მას ძველმა, მე-XIV საუკუნის დასაწყისში აღმოცენებულმა მუშათა ორგანიზაციებმა უანდერძეს არა მარტო საფრანგეთში, არმედ ინგლისში, გერმანიაში...

საშუალო საუკუნოთა ქალაქების დაცემის მიზეზები შემდეგი იყო. რომელიმე უფრო ძლიერი თავადის გაძლიერ-

რება, ან გრაფისა ან ბარონის, რომელიც თავის ირგვლივვე ჰკრეფდა რაინდებს, ჯერედ გაუნთავისუფლებელ გლეხებს და რომელიც ირჩევდა თავის საცხოვრებლად მოხერხებულ ადგილს, ეს ქალაქი, სადაც არ იყო განვითარებული გაბატონებული თავადის დესპოტიზმის წყალობით თავისუფალი მუნიციპალური ცხოვრება, ხდებოდა ცენტრად, სადაც იკრიბებოდნენ სამღვდელოება, რომის უფლების კაცები, მდიდარი ვაჭრები და სხვა ანტიოციდური ელემენტები, რომ მთავრობა ეპოვავთ გამეფებულ თავადის წინაშე, და მოეპოვავთ სხვა-და-სხვა პრივილეგიები. ბოლოს და ბოლოს ცენტრი ყოველისფერს ისვავდა, ცეზარიზმი, რომელსაც მხარს უჭერდა რომის უფლების პრინციპები, რომელთაც არ იციან ფორმა კომმუნისა და სოფლის თემისა, ჰკლავს ფედერალიზმს და უწოდებს მას ბარბაროსობის ნაშთად.

ქრისტიანე ეკკლესია შეურიგდა რომის უფლებას, მეფეთა და მდიდარ ხალხთა მხარე დაიჭირა, აკურთხა სახელმწიფო კაცები, აღიარა ძლიერთა ღვთაებრივი უფლება და უძლურთა და ღარიბთა შორის იწყო ქადაგება შიშისა და მორჩილებისა. ამგვარად ხალხმა თავისი ძველი მოკავშირე დაჰკარგა. — გარდა ამისა გლეხებმა ქალაქთაღმი რწმუნება დაჰკარგეს, რადგანაც ვერ გაანთავისუფლეს იგინი ამ ქალაქებმა, და უფრო მეფეთა და ცენტრალურ ძალას მიემხრნენ და მათ დაუწყეს იმედოვნებით ყურება.

თვით ქალაქებში, შიგნითაც, იჩინა თავი დიფფერენციაციამ. ასოციაციის პრინციპი ძლიერ ფართოდ არ იყო გამოგონებული და მის მაგივრად, რომ გლეხებისათვის და ახალ მოსულთათვის ქალაქში ეყურებინათ, როგორც თანამშრომელთათვის, ქალაქის ძველმა მოქალაქეებმა მათ დაუწყეს ყურება, როგორც ექსპლოატაციის საგანს. საერთო შრომის მთელი ნაყოფი ძველ მოქალაქეებს მიჰქონდათ, ახალმოსულთ კი არაფერი; ამ უკანასკნელებს ჰქონდათ თავიანთი ხელები და თავიანთი ხელობა. „ძველმა მოქალაქეებმა“ შეადგინეს ბურჟუაზია, პრივილეგიათა მქონე წოდება, რომელიც

სიხარულით მიეგება და გაულო ქალაქის კარები მეფეს და გაჰყიდა მუნიციპალური თავისუფლება.

ქალაქის განწყობილებაც ირგვლივ მდებარე სოფლებთანაც ცუდი იყო. კომუნები სკდილობდნენ გაენთავისუფბიათ გლეხები, მაგრამ ხშირად ომი ფეოდალების წინააღმდეგ გლახთა განსათავისუფლებლად ხდებოდა თვით ქალაქთა განსათავისუფლებელ ომად. ბოლოს და ბოლოს ფეოდალებს დარჩათ ყველა უფლებანი გლეხებზედ, და მხოლოდ პირობა ჩამოართვეს ქალაქებმა, რომ ფეოდალები ქალაქს ხელს არ ახლებდნენ, არამედ მარტომათ თანა-მოქალაქეებად გარდიქცეოდნენ. ფეოდალებმა, რასაკვირველია, ამითი ისარგებლეს, და თვით ქალაქში ხანგრძლივი ბრძოლით მოახდინეს ქალაქის ფეოდალიზაცია, შერყვნეს მოქალაქობრივი ცხოვრება.¹⁰⁾

კიდევ ერთ უმთავრეს მიზეზთაგანი საშუალო საუკუნის ქალა თა დაცემისა იყო ის, რომ მათ ყოველივე ვაქრობაზედ და მრეწველობაზედ დააარსეს, და ჯეროვანი ყურადღება არ მიაქციეს მიწათ-მოქმედებას, რამაც გამოიწვია ქალაქისა და სოფლის ბრძოლის განმწვავება.

მაგრამ მართლაც და უმთავრესი მიზეზი საშუალო საუკუნოების ქალაქთა დაღუპვისა, ამბობს Mutual Aid-ის ავტორი, რომლისგანაც ჩვენ ვიღებთ ამ სტრიქონებს, იყო იმიდენის დაკარგვა, იმ ძველი ბერძნული იდენის დაკარგვა, რომელიც ასულდგმულებდა ქალაქის მთელ თავისუფალ ცხოვრებას. საურთი-ერთო ნდობა, ფედერალიზმი, თითოეული გრუპპის დამოუკიდებლობა, და პოლიტიკური მთლის აშენება უბრალოდამ რთულამდე—აი როგორი იყო პრინციპები საზოგადოებრივი ცხოვრებისა მე-XI საუკუნოებში მაგალითად. მაგრამ საუკუნეთა განმავლობაში ყოველივე შეიცვალა. რომის უფლების დოქტორები თავიანთ კათედრებიდამ, სამღვდლოება თავიანთ ამბიონებიდან, და მსაჯულები თავიანთ სავარძლებიდან

¹⁰⁾ Giuseppe Ferrari: Storia delle rivoluzioni d' Italia, t. II.—მაგალითები იტალიისა.

მუდამ გაიძახოდნენ, რომ ცენტრალური ძალა — ხსნაა, რომ ერთ კაცს შეუძლია ღვთაებრივი ავტორიტეტი იყოს მთელი საზოგადოების მხსნელი, და მან უნდა ჰქმნას, ეს მისი ვალია; და მას შეუძლია საზოგადო კეთილდღეობის სახელით იხმაროს ძალ-მომრეობა, აწამოს კაცი, გაანადგუროს მთელი სოფლები, მთელი ქალაქები, მთელი ქვეყანა, ძირიანად ამოაგდოს ომით, ესე იგი ცეცხლითა და მახვილითა. მუდამ იმეორებდა ეს ანტისოციალური ხორც-მეტი საზოგადოებისა ზემოხსენებულ სიცრუეს და გაიძვერობას და ბოლოს და ბოლოს ხელი შეუწყვეს იმ მოვლენას, რომ გამოცვლილიყო ძველი საზოგადოების სული: მოჰკლეს ყველა ძველი პრინციპები საურთი-ერთო დახმარებისა, რომელზედაც იყო დამყარებული ძველ დაწესებულებათა მთელი საზოგადოებრიობა; რომის უფლებამ, რომელიც ძალ-მომრეობით, ომით, ძარცვა-გლეჯითა და მონობით შემუშავდა, მოჰკლა ძველი უფლება, რომელიც თვით ხალხთა მასსებმა შეიქმნავეს, და ბოლოს და ბოლოს კი, უკვე მე-XVI საუკუნეში ცენტრალურმა სახელმწიფომ სრულიად ჩაიგდო ხელში ოდესღაც თავისუფალი ქალაქები. ¹¹⁾ და როდესაც უკვე მე-XIII საუკუნის ბოლოში და მე-XIV დასაწყისში საშუალო საუკუნოების ქალაქებმა დაჰკარგა თავისი პირველ-ყოფილი ხასიათი, როდესაც ისინი ველარ უწევდნენ მფარველობას შრომას, ველარ იცავდნენ მის ინტერესებს, არამედ მარტო პრივილეგიის მქონე ბურჟუაზიის ინტერესებს, როდესაც საზოგადოებრივ ცხოვრების ასპარეზზედ უკვე ნათლად მოსჩნდა ორი კლასი, — ბურჟუაზია, რომელსაც მფარველობას უწევდა მეფე და რომელიც მიისწრაფოდა, რაც შეიძლებოდა მეტი, პრივილეგია მიეღო, — და მუშათა კლასი, რომელიც გამოეყო თავისი ეკონომიური მდგომარეობით საწარმოო საშუალებათა პატრონს, რომელსაც იმეტი არა ჰქონდა არც მეფისაგან, არც ბურჟუაზიისაგან, — სწორედ მაშინ დაებადა საშუალო საუკუნის

¹¹⁾ Mutna Aid, p. 215-221.

მუშას მისწრაფება მოეწყო თავისი საკუთარი ორგანიზაციები, თავისი საკუთარი დაწესებულებანი საურთი-ერთო დახმარებისა, — გარეშე ბურჟუაზიისა, გარეშე მეფის მფარველობისა, გარეშე კორპორაციისა, რომელიც უკვე ჰკარგავდა თავის თავისუფლებასაც, დაჰკარგა რა თავისი პირვანდელი ხასიათი საურთი-ერთო დახმარების ასოციაციისა. ასე იყო საფრანგეთში და სხვა ქვეყნებში, მაგალითად ინგლისში და გერმანიაში. ჩვენ კი აქ მხოლოდ საფრანგეთი გვინტერესებს. „უარპყვეს რა კორპორაციები, რომელიც მუშებს თავის კანონებს ახვევდნენ თავზედ, მუშებმა თვით განიზრახეს თავიანთ თავისათვის ეპატრონებინათ — ასოციაციის სხვა წესებით, შექმნეს რა კომპანიონაჟი, მაგრამ კომპანიონაჟი წარმოადგენდა ფარულ ძალას, რომელიც იდგა წინააღმდეგ პატრონთა კორპორაციისა, ეს უკანასკნელი კი აღიარებულ იყო ოფიციალურ ავტორიტეტად; სამეფო ძალას კი თავის დღეში არ უნდოდა მიეცა კომპანიონაჟისთვის თავისი სანკცია, რომელიც თუმცა კომპანიონაჟს მისთვის თავის დღეში არ უთხოვია, არამედ აღკრძალა კომპანიონაჟი“ — ამბობს ლევასერი¹²⁾.

ეს სრულიად არ იყო არა მოულოდნელი. სამეფო ძალამ უკუვე ჩაიგდო თავის ხელში მე-XI მე-XII და მე-XIII საუკუნეთა თითქმის მთელ განმავლობაში თავისუფალი კორპორაციები, დაიმონავა ისინი მათი კანონიერათ აღიარებით და რეგლამენტაციით, ხელი შეუწყო, რომ პრივილეგიის მქონე კლასის განვითარებულიყოს და მისი პრივილეგიების დამცველი ყოფილიყოს თვითონ. ეს მისთვის საჭირო იყო, მისი ზურგის გასამაგრებლად, რადგანც ბურჟუაზია მისი მოკავშირე იქნებოდა. კომპანიონაჟის აღმოცნება-კი მოასწავებდა ახალი ძალის აღმოცნებას, ხალხის ძალთა ჩუმ ორგანიზაციას, რომელიც გამოდიოდა ქალაქებში შრომის ინტერესთა დასაცველად და პრივილეგიათა წინააღმდეგ. რასკვირველია,

¹²⁾ E. Levasseur, Histoire des classes ouvrières etc. avant 1789, t. II. p. 896.

სამეფოს ძალამ ამ ახალ ხალხურ ძალას ომი გამოუცხადა, თუმცა ამ ომში მას თავის დღეში არ გაუმარჯვნია...

ამგვარად, ჩვენის ფიქრით, საფრანგეთის (და სხვა ქვეყნებისა) კომპანიონაჟი არის მხოლოდ საურთი-ერთო დახმარების დაწესებულებათა ერთი რგოლთაგანი. ისტორიის ჟამთა-ვითარებაში ამგვარი დაწესებულებანი, როგორც უკვე ვსთქვით, სხვა და სხვა მიზეზთა გამო ჰქრებოდენ, მაგრამ მუდმივი კანონი ასოციაციისა ყოველთვის აიძულებდა კაცს ახალი ამგვარი სხვა დაწესებულებანი შეექმნა—ინდივიდისა საზოგადოდ და ცალკედ მწარმოებლის სამფარველოდ. ეს არის მიზეზი კომპანიონაჟის აღმოცენებისა. ამიტომ აქვს მუშათა მოძრაობას ასეთი გრძელი ისტორია. ნურავინ იფიქრებს, რომ ეს მოვლენა მეXVIII საუკუნის ბოლოდამ იწყება. იგი არ არის მოვლენა თანამედროვე, იგი ძველია, როგორცა ვსთქვით, ზემოხსენებულ მიზეზთა გამო, და ჩვენც შემდეგ წერილებში ამ ძველ ისტორიას მოვუთხრობთ მოკლედ ქართველ მკითხველს.

სანგაღა.

ნ ა რ მ ვ ი

1) ძველებური ჩვენი ბანი. — 2) ყიბლანა ყვაილი. — 3) ამერიკული თეატრები. — 4) ელიზე რეკლიუს გლოვა. — 5) გერმანელი სოციალისტები და ეროვნული კითხვა. — 6) ისეთმა ფურმა დამწიხლოს!.. — 7) ჟანდარმების დევგმირობა. — 8) რამ ვააღვიძა ხალხი. — 9) შეურაცხყოფა.

1) ძველებური ჩვენი ბანი. — დიდრონ ქალაქებში მცხოვრებნი რომ მოკლებულნი არიან ჰაერს, სინათლეს და ერთობ ჰიგიენურ პირობებს, ამას დამტკიცება არ უნდა; შენობას რომ აგებენ, იმით ხელმძღვანელობენ, რომ რაც შეიძლება მეტი შემოსავალი ჰქონდეთ, და არა ჰიგიენის მოთხოვნილებით; არც ეზოს სტოვებენ საკმარისს, არც ორ სამ სართულს სჯერდებიან, რომ ქვემო სართული ბნელი არ იყოს, ამ ბოლო დროს ამერიკაში და ინგლისში ყურადღება მიაქციეს ქალაქის ამ ნაკლებუფანებას და საშუალებათა ძებნა დაიწყეს ქალაქის სივიწროვის და ჰიგიენურ პირობათა შესაერთებლად. შეადგინეს ფულიანი საზოგადოებანი, რომელნიც ქალაქ გარეთ რკინის გზის პირას პატარ-პატარა სახლებს აშენებს ღარიბ მოხელეთათვის, რომ დღე ქალაქში სამსახურში იყვნენ და თავისუფალი დრო სოფელში გაატარონ. ამ სისტემამ დიდი თანაგრძნობა მოიპოვა ბელგიაში და საფრანგეთში და თითქმის ყველა დიდ ქალაქის ახლოს რკინის გზის ლიანდაგზედ ახალი ქალაქები შენდება ჰიგიენურ პირობათა განსახორციელებლად. ბერლინმა კი სხვა გვარ საშუალებას მიმართა, ძველებურს ჩვენს ბანს: ახლად აშენებულ სახლებს

ბეტლინიში ბანს ატანენ, დახურულს, მოაჯირებით შემოფარებულს და ბანზედ ატარებენ დროს ქალები თავიანთ ელსაქმით და ბავშვები თავიანთ სათამაშოებით. ამგვარად უეზოვო სახლს ეზო უკეთდება და მდგმურებს საშუალება ეძლევათ წმინდა ჰაერით და სიცხეში სიგრილით დასტკბნენ.

**

2) ეიბლანა-უვაჯილი. ამერიკელი მწერალი ლონგფელლო ამბობს ერთს თავის პოემაში: მცენარე არის, ინდოელთაგან ცნობილი, რომელსაც ფურცელი ყოველთვის ჩრდილოეთისკენ აქვს მიმართულიო. მეცნიერები ყურადღებას არ აქცევენ ამ სიტყვებს,—პოეტის ოცნებაა, უსაფუძვლო და ნიადავს მოკლებულიო. დიდი ხანი გავიდა ლონგფელლოს შემდეგ და ამ უკანასკნელ დროში ჰპოვეს მეცნიერებმა—ნიუიორკელმა სმიტმა და ლონდონელმა პოკერმა—ერთი მცენარე, რომელსაც მართლა იმისთანა უცნაური თვისება ჰქონია, რომ სწორედ ყიბლანის (კომპასის) დანიშნულებას ასრულებს. მეცნიერული სახელი ამ მცენარისა არის *Selphium lacinatedum*. ამერიკულ თვალგადუწვდენელ უდაბურ სინდვრებში დიდ გაჭირვებისგან და განსაცდელისგან იხსნის მგზავრებს ეს მცენარე. სიმაღლით ორ ადამამდე იქნება, ყვავილთა კონა მარტო უმთავრეს ღეროს კენწეროზე იცის და გძელი ფოთოლი აქვს, ყოველთვის ჩრდილოეთისკენ მიმართული.

**

3) ამერიკული თეატრები. პიესების შინაარსით კი არ იზიდავს ამერიკული თეატრი მაყურებელს, არამედ სცენის მოწყობილობით და სხვა და სხვა უცნაურობათა წარმოდგენით. ერთმა პიესამ იმითი გაითქვა სახელი, რომ სცენაზე ზღვა იყო გამართული, შიგ დიდი ხომალდი და მთელი წარმოდგენა ამ ხომალდზედ სწარმოებდა. „ბენ ჰურმა“ უფრო დიდი სახელი მოიხვეჭა, რადგან სცენაზე ნამდვილი დოღია გამართული ცხენებით შებმულ ეტლებისა. ერთს პიესაში ავტომობილების დოღია წარმოდგენილი. უკანასკნელად კიდევ

დიდი სახელი გაითქვა ახალმა პიესამ, რომელიც ზღვის ძირში სწარმოებს, ზღვის ტალღების ქვეშ; პიესის გმირი და იმისი მუხანათი მეგობარი ზღვის ძირში შეხვდებიან ერთმანეთს, შეებრძობებიან... გმირი გმირულად გადასჯრის თავისი მტრის სასუნთქ მილს, რომელიც ზღვის ძირიდან ზევით არის აყვანილი, და დაახრჩობს.

**

4) ელიზე რეკლიუს გლავა. ფრანგულ ჟურნალს revue-ს შემდეგი წერილი მიუღია ბრიუსელის უნივერსიტეტის პროფესორთა და სტუდენტთაგან:

„ბრიუსელის უნივერსიტეტის პროფესორები და სტუდენტები გულითადი მწუხარებით გაუწყებთ გარდაცვალებას **ელიზე რეკლიუსას** და გაცნობებთ, რომ მიცვალებულისთვის თანახმად მის ხასიათისა და მიმართულებისა არავითარი გარეგანი პატივისცემა არ გვიკადრება, რადგან დაუვიწყარის მეგობრის და მეცნიერის პატივისცემა მის მოძღვრების ქადაგებით და ერთობის, თანასწორობის და თავისუფლების განხორციელებით შეიძლება“.

**

5) გერმანული სოციალისტები და ეროვნული კითხვა. ბერლინურ სოციალისტურ ჟურნალში მოთავსებულია სტატია ენგელბერტ პერნერსტორფერისა სამშობლოსა და კაცობრიობის შესახებ. უბედურისთვის, რომელიც თავის სიცოცხლეს ლუკმა პურის ძიებაში ატარებს, სამშობლო არ არსებობს; მუშისთვის, რომელიც თავის სიცოცხლეს მატერიალურ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებაში ატარებს, ეროვნული კითხვა ძნელი გასაგებია. ეროვნება მეტს განვითარებას, მეტს კულტურულ მომზადებას მოითხოვს, რომ აღმოცენდეს და ხალხის ეროვნული გზა გაიკვლიოს. გერმანელისთვის ეროვნება დედანაში გამოიხატება და მრავალნი ამტკიცებენ, — გაჭირებულ გერმანელ პროლეტარს შარშანდელ თოვლის ფასად უღირს თავისი ენაო. მაგრამ განა სოციალი-

ზმის მიზანი ის არის, რომ ადამიანი მაძლარი იყოს და ჩაცმულ—დახურული? განა ამაზედ მეტს არ უნდა მოითხოვდეს ადამიანის განვითარება? ნუ თუ კუქს იქით სხვა საწადელი არ უნდა ჰქონდეს შეგნებულს კაცს? და სადაც კი ხალხი იმდენად განვითარებულა, რომ მატერიალურ თავის მოთხოვნილებათა იქით სხვაც შეუქმნია რამე, იქ უკვე არსებობს ეროვნული, თავისებური კულტურა და ეროვნული თავმოყვარეობა. როგორ შეიძლება სოციალიზმისაგან უარყოფა სამშობლოსი და პატრიოტიზმისა, როდესაც ეს არის უარყოფა უკვე შექმნილის, განხორციელებულის განვითარებისა და მასასადამე უკან დაწევა და დამცირება ადამიანისა? სოციალიზმმა უნდა შეაკავშიროს კაცობრიობა, მაგრამ კი არ გააერთიანოს იგი და შეკავშირებულ კაცობრიობის ორგანიზმში ადამიანი კი არ უნდა იყოს უჯრედად, არამედ ფრი.

**

ისეთმა ფურმა დაშინდეს!.. რუსეთში ს. მატვეევკაში საღამო ხანს ერთი საწყალი მგზავრი დაინახა ხალხმა. რუსული არ იცოდა, და ერთს სიტყვას გაიძახოდა—ატამან, ატამანო. ეს უთუოდ იაპონიის იმპერატორია, დაიძახა ვიღამაც და მიუსია ხალხი. ბევრმა სთქვა, გლახაა, მაწანწალა, რამ გააიძვერატორაო? მაგრამ ყურადღება არ მიაქციეს ამ ურწმუნოთ და მივარდნენ მგზავრს.

— აბა ტანისამოსი გავხადოთ, თუ იაპონიის იმპერატორი არ არის!

გახადეს, გაატიტვლეს...

— ვაი! დედაკაცი ყოფილა!..

თქვენა გგონიათ, თავი დაანებეს?

კინწის კვრით წაიყვანეს ურიალნიკთან...

და ჩვენკი დავცინიან, კავკასია გაუნათლებელიაო!

**

ქანდაკების დეგვიზირება. კრემენჩუგელმა ქანდარმებმა პატარა ბიჭი დაიჭირეს, ქუჩებში გაზეთებს ჰყიდდა, გაზეთები წაართვეს და უბრძანეს:

— თაყვანი გვეცი, თორემ გაზეთებს აღარ მოგცემთ! ასჯერ მუხლი მოგვიყარეო!

სკამზედ დასხდნენ ქუჩაში.

ბიჭმა დაიჩოქა და... — ოცდა ათჯერ უკვე ახალა თავი მიწას, მაგრამ მოგროვილ ხალხისა შერცხვით ჟანდარმებს, გაზეთები დაუბრუნეს და მშვიდობიანად გაისტუმრეს.

**

ჩამ გააღვიძა ხალხი. ტომსკის გუბერნატორმა დიდი ამალით იმგზავრა და, სულ ნაკლები რომ ვთქვათ, ორი ათასი ვერსი გაიარა. ხალხს მაზრის უფროსებმა, ბოქაულებმა და სხვა და სხვა მოხელეებმა წინადვე დაამზადებინეს, უფასოდ, რასაკვირველია, მის აღმატებულების დასახვედრად და საზიდავად:

სამოც-სამოცი ცხენი, რომელნიც ზოგან ორ-ორი კვირა ელოდნენ გუბერნატორის მიბრძანებას;

საქმელ-სასმელი, გუბერნატორის და მისი ამაღლის შესაფერი; და ოთახები, ისიც, რასაკვირველია, შესაფერი და შესაფერად მოწყობილი.

ზაფხული იყო, ხალხი თავის საქმეს ვერ ასდიოდა, და ამ დროს მუშა კაცის და საქონლის მოცდენა ძირიანად ღუპავდა ხალხს. მაგრამ ამას ვინ კითხულობდა, როდესაც თვით გუბერნატორი მიბრძანდებოდა.

სად? რისთვის?

პოლიციელებს მზადა ჰქონდათ ჰასუხი:

ჩინეთს მიბრძანდება, ქალაქ კობდოში, სახელმწიფო საქმეზედაო.

საქმით კი სხვა გამოდგა: მის აღმატებულებას სტუმრები სწვევოდნენ და სანადიროდ წაეყვანა იმ სიშორეზედ.

ნადირობის შემდეგ იმავ გზით დაბრუნდა შინისკენ და ხალხი კვლავ დაუხვდა ცხენებით, სასმელ-საქმელით...

ერთმა სტატისტიკოსმა თურმე იანგარიშა: მის აღმატებულების მიერ მოკლული თითო კურდღელი ხალხს ასი თუმანი დაუჯდაო.

**

შეურაცხყოფა. ჟურნალ „Образование“-ს მეშვიდე წიგნში მოთხრობა არის დაბეჭდილი ამ სათაურით. ყმაწვილი კაცი, ებრაელი მხატვარი, მიუნხენიდან დაბრუნდება რუსეთის პატარა ქალაქში და აღტაცებულია თავის სამშობლოთი. მოხუცებული მამა ეხვეწება: ნუ, შვილო, რუსეთი სამშობლო კი არ არის ჩვენი, მტანჯველი და სულის შემხუთავიაო; მაგრამ,—მოხუცებულია მამაჩემი,—ბრძანებს მხატვარი,—შეერთებული კაცობრიობა ვერ წარმოუდგენიაო... საშინელს შეურაცხყოფას მიაყენებენ საბრალო ყმაწვილ კაცს რუსები და საუკუნოდ აღმოუფხვრიან გულიდან თავის შეცდომას და „სამშობლოს“ სიყვარულს. ისევ სამზღვარ გარედ გავა და იქიდან იწერება—არა, მე სამშობლო არა მაქვს! ღმერთმა დამიფაროს მაგისტანა სამშობლოსაგანაო...

უცნაური ამ მოთხრობაში ის არის, რომ ახალგაზრდა ებრაელს შეურაცხყოფას მიაყენებს კავკასიელი რუსი, ვიღაც სილოვანისკი, ჩოხითა, ფაფახით და ხანჯლით მოს. თი. რად დასჭირდა ავტორს სილოვანისკის კავკასიელად დახატვა, ალლაჰმან უწყის. თუ ებრაელთა დევნაზედ და ადამიანის შეურაცხყოფაზედ მივარდა საქმე, კავკასიაში ეგ არც ყოფილა და არც არის; რუსეთში კი იყო კიდევ და არის კიდევ.

ნუ თუ ვერც ამ უკანასკნელ დროის ცხოვრებამ დაუმტკიცა რუსეთის მოწინავე პრესას, რომ კავკასიელნი გაცილებით მაღლა სდგანან კულტურით, ვიდრე იმას ეგონა?

შინაური მიმთხოვნა

სახელმწიფო სათათბირო და განხორციელება კანონიერების პრინციპისა. — წარმომადგენლები კავკასიიდან. — პირველ-დაწყებით სკოლების რეფორმა.

ექვსს აგვისტოს გამოცხადდა კანონი სახელმწიფო საბჭოს დაწესების შესახებ, რომელიც შემუშავებულ იქმნა თანახმად 18 თებერვლის უმაღლესის ბრძანებისა შინაგან საქმეთა მინისტრის ბულიგინის სახელზედ. ეს ახალი კანონი კარს უხსნის ხალხის წამომადგენლებს საკანონმდებლო მოღვაწეობაში მონაწილეობის მისაღებად და პირდაპირი ნაყოფია თანამედროვე განმანთავისუფლებელ მოძრაობისა.

ეხლანდელი მოძრაობა იმდენად რთული, იმდენად მრავალ მხრივი მოვლენაა, რომ ყოვლად შეუძლებელია, ერთის განსაზღვრულის მისწრაფებით, ერთის მიზნის განხორციელებით იქმნას იგი დახასიათებული. ამ მოძრაობის აზრი მარტო ოდენ პოლიტიკური არ არის, პოლიტიკაზე ნაკლები მნიშვნელობა არა აქვს იმ ეკონომიურს განხეთქილებას, რომელმაც ასე მძლავრად იჩინა თავი როგორც ქალაქებში, აგრეთვე სოფლებში. სოციალური ნიადაგი ეხლანდელის მოძრაობისა მეტად ღრმა არის, რომ უეცრივ, ერთის კალმის მოსმით აღსრულებულ იქმნას გამოფხიზლებულ ხალხის მისწრაფება, მაგრამ ამ მისწრაფების უმთავრესი და უმნიშვნელოვანესი მუხლი მაინც დიდი ხანია ნათლად და გარკვევით არის გამოთქმული მწერლობისაგანაც და თვით ხალხისაგანაც. ეს მთავარი მუხლი განმთავისუფლებელ აზროვნებისა გამოიხატება სამის სიტყვით: კანონიერების პრინციპის დამყარება.

იურიდიული მეცნიერება კანონის წყაროდ სახელმწიფოს ნებას ანუ სურვილსა სთვლის. სახელმწიფო, იურისტის შეხედულებით, ისეთი საზოგადოებრივი ერთეულია, რომელსაც თავისი საკუთარი ნება, თავისი საკუთარი სურვილი აქვს და აი ამ ნების ან სურვილის გამოხატულება შეადგენს კანონს.

ცხადია, რომ იურიდიული მეცნიერება სახელმწიფოს ბუნებას ადამიანურს თვისებებს აწერს; ნება, სურვილი, მისწრაფება და მოქმედება თითოეულ ადამიანის პსიხიური თვისებაა და არა ისეთის შემკრებელობითის არსებისა, როგორც სახელმწიფოა. იურისტებსაც ესმით ეს უბრალო ქეშმარიტება, იურისტებმაც კარგად იციან, რომ სახელმწიფოს თავისთავად ადამიანური გონება და გული არა აქვს, მაგრამ მაინც კანონს ნების გამოხატულებათ სთვლიან, რადგან რეალურად ყოველი კანონი ან ერთის, ან რამდენისამე კაცის ან მთელის ხალხის სურვილს წარმოადგენს. ამ ნაირად იურისტებ ან ცალკეებენ ერთი მეორისაგან ორს საგანს, კანონმდებლობას და კანონმდებლებს. ვინ არის კანონმდებელი სახელმწიფოში, ვინ ჩაიგდებს ხელში უფლებას კანონების გამოცემისას—ეს ერთი საკითხია, რომლის ასე თუ ისე გადასაწყვეტად იბრძვიან ყოველს თანამედროვე სახელმწიფოში სხვადასხვა პარტიები ან სახელმწიფო მოღვაწეები. მაგრამ რაკი ერთი რომელიმე პირი, ან ერთი რომელიმე ჯგუფი ასე თუ ისე კანონმდებელი შეიქნება, ამის შემდეგ ამ პირის ან ამ ჯგუფისაგან გამოთქმული სურვილი, იმის ნების გამოხატულება წარმოადგენს კანონს. კანონი ამ გვარად ფორმალური ცნებაა, ესე იგი ისეთი ცნება, რომელიც ყურადღებას არ აქცევს შინაარსს და მხოლოდ გარეგანის აღწერილობით კმაყოფილდება.

კანონიერების პრინციპი მოითხოვს, რომ არც ერთს ქვეშევრდომს, არც ერთს მცხოვრებს სახელმწიფო ტერიტორიაზე არაფერი ისეთი არ მოეთხოვებოდეს, რაც კანონზე არ არის დამყარებული. ამიტომ, პირველი პირობა კანონიერების პრინციპის განსახორციელებლად ის არის, რომ ერთხელვე

განსაზღვრულ იქმნას ის წესი ანუ ის რიგი ნების ან სურვილის გამოხატულებისა, რომლითაც უბრალო, ჩვეულებრივი სურვილის განცხადება განირჩევა იმ ნების გამოხატულებისაგან, რომელსაც კანონის მნიშვნელობა ეძლევა. უამისოდ კანონს არ შეიძლება ის თვისება ჰქონდეს, რომელიც აუცილებლად საჭიროა კანონიერების დასაცველად, სახელდობრ: გარკვეულობა და ცოდნა იმისი, რა არის კანონი და რა არა. რესპუბლიკანურ ქვეყანაში კანონმდებელი თვით ხალხია, მაგრამ ვიდრე ხალხის სურვილი განსაზღვრულ წესსა და რიგზე არ არის გამოხატული, შეუძლებელია დანამდვილებით სთქვას კაცმა, რა შინაარსისაა ხალხის სურვილი; ამის გამო, კანონის მნიშვნელობა მხოლოდ მაშინ ეძლევა ხალხის სურვილს, როდესაც ის იმ ფორმებში გამოცხადდება, რომლებიც საყოველთაოდ და წინაღვე ცნობილია კანონმდებლობის ფორმად. იქ, სადაც განსაზღვრული არ არის, როგორ უნდა იქმნას გამოხატული კანონმდებლის ნება, რომ ეს გამოხატულება კანონად იქცეს, კანონი არაფრით არ განირჩევა კანონმდებლის კაპრიზებისგან და ვერც არავის შეუძლიან ისეთი რამ საღსარი იპოვოს, რომლითაც ერთი მეორისაგან განირჩეოდეს უბრალო ნების გამოხატულება და კანონი. ცხადია, კანონიერების განსახორციელებლად ყოველის უწინარეს საჭიროა დაწესებულ იქმნას ის ფორმები, რომლებიც უნდა გაიაროს კანონმდებლის ნებამ, ვიდრე იმის გამოხატულება კანონად იქცევა.

კანონის დამახასიათებელი თვისება ის არის, რომ იგი ყველასათვის სავალდებულოა და ვინც იმას ნებაყოფლობით არ ემორჩილება, ძალად ამორჩილებენ. ამიტომ საკმარისი არ არის კანონიერების განსახორციელებლად მხოლოდ იმ ფორმების ანუ იმ რიგის განსაზღვრა, რომელიც ნების გამოხატულებას კანონად ქმნის; საჭიროა ნამდვილი (რეალური) გარანატია, რომ კანონის მეტი, სხვა არავითარი სურვილი კანონმდებლისა არ იქნება სახელმწიფოს მცხოვრებლებისთვის სავალდებულოდ გადაქცეული. რას უნდა წარმოადგენდეს ასე-

თი გარანტია? როგორ უნდა იქნას უზრუნველ ყოფილი ამ მხრივ კანონიერება?

ერთად ერთი საშუალება სახელმწიფოს მცხოვრებლების უზრუნველ საყოფელად იმ მხრივ, რომ გარეშე კანონისა, იმათ არაფერი არ მოეთხოვებოდეთ სახელმწიფო მოღვაწეებისაგან, არის განცალკევება კანონმდებლობისა იმ მოქმედებისაგან, რომელსაც აზრად კანონების აღსრულება აქვს. ვიდრე კანონმდებლობა და აღმასრულებელი მოქმედება ერთისა და იმავე პირის ან ერთისა და იმავე ჯგუფის ხელშია მოთავსებული, ყოვლად შეუძლებელია ნამდვილად დაცულ იქნას კანონიერება, რადგან კანონის აღმასრულებელს ყოველთვის შეუძლიან გვერდი აუქციოს კანონებს, თავისი კაპრიზები დასრულებინოს მცხოვრებლებს და პრაქტიკულად სრულიად გააქარწყლოს კანონის განსაკუთრებითი სავალდებულო ხასიათი. გარდა ამისა, კანონის აღმასრულებელს ყოველთვის შეუძლიან კანონის ფორმა, კანონის გარეგნობა მისცეს თავის ყოველ სურვილს და ფორმალურად დაიცვას კანონიერება, თუმცა ნამდვილად ამ პირობებში თვით კანონიერება ფუჭს სიტყვად-ღა იქცევა. ამ გვარად კანონიერების უზრუნველ საყოფელად აუცილებლად საჭიროა განცალკევება კანონმდებლისა და კანონის აღმასრულებელისა.

ის კანონები, რომლებიც იმ განზრახვით არიან შემოღებული, რომ დაცულ და უზრუნველყოფილ იქნას კანონიერების პრინციპი, წარმოადგენენ ძირითად ანუ საკონსტიტუციო კანონებს. რადგან ისეთს სახელმწიფოში, სადაც კანონმდებლობა და კანონის აღმასრულებლობა ერთად არის შეერთებული, ნამდვილად კანონიერების პრინციპი არაფრით არ არის უზრუნველყოფილი, ამიტომ ასეთს ქვეყნებს კონსტიტუცია არა აქვთ. კონსტიტუციონალურ ქვეყანას უპირისპირდება აბსოლიუტისმის ქვეყანა, სადაც კანონიც და იმისი აღმასრულებელიც ერთისა და იმავე ადამიანის პიროვნებაშია მოქცეული.

კანონიერების პრინციპი თავის თავად, როგორც აქედამა სჩანს, ფორმალური პრინციპია და ამიტომ იმისი განხორ-

ციელგება ხალხისთვის ისეთს საჭიროებას არ წარმოადგენს, როგორც გაუმჯობესობა კანონებისა შინაარსის მხრივ. ხალხის თვალში, თუ კანონის შინაარსი შეფერვებულია ცხოვრების მოთხოვნასთან, არაფერი მნიშვნელობა არა აქვს იმას, თუ როგორ არის მოწყობილი სახელმწიფოში საკანონმდებლო და აღმასრულებელი მოქმედება. ჩვეულებრივ ხალხი ფორმალურს პრინციპებს გულგრილად უცქერის და მხოლოდ მაშინ ესწრაფვის მათს განხორციელებას, როდესაც ჰხედავს, რომ უამისოდ შეუძლებელია დაკმაყოფილებულ იქმნას იმისი მატერიალური საჭიროებანი.

რუსეთის სახელმწიფოში აბსოლიუტური წესწყობილებაა. ფორმალურად კანონიერების პრინციპი დაცული არ არის და, თუ ხალხმა მხოლოდ ეხლა მოითხოვა კანონიერების დამყარება, ეს იმას ჰნიშნავს, რომ ეხლანდელი კანონები შეთანხმებული არ არიან ცხოვრების საჭიროებასთან.

აბსოლიუტურ სახელმწიფოში იმ დროს, როდესაც ხალხი წინანდელს ძილს ერკვევა და კანონიერების პრინციპის განხორციელებას ხმა-მალლა ითხოვს, მმართველობის უმაღლესს წრეებში აუცილებლად იბადება აზრი ხალხის სურვილის დაკმაყოფილებისა კანონების შინაარსის მხრივ გაუმჯობესობით, და ამ გვარად სცდილობენ, ერთის მხრივ აბსოლიუტისმის პრინციპები დაიცვან და მეორის მხრივ ჩაანელონ ხალხის მოძრაობა. ისეთი აბსოლიუტური მმართველობა, რომელიც კანონების შინაარსით ხალხის მისწრაფებისა და საჭიროების დაკმაყოფილებას სცდილობს, წარმოადგენს განათლებულ აბსოლიუტისმს, რომლის დედა აზრიც გამოიხატება შემდეგის წინადადებით: ყველაფერი ხალხისთვის, მაგრამ ხალხის ხელით კი არაფერი.

რუსეთის ბიუროკრატიამაც სწორედ ამ გზით მოისურვა ხალხის საყოველთაო მისწრაფების დაკმაყოფილება და სწორედ განათლებულ აბსოლიუტისმის პრინციპების თანახმად შეიმუშავა კანონი სახელმწიფო საბჭოს შესახებ.

კარგა ხანია, რაც რუსის ზოგიერთი იურისტები სცდილობენ დაამტკიცონ, რომ აბსოლიუტისმი თავის თავად მოუ-

რიგებელი არ არის კინონიერებასთან და კერძოდ რუსეთის აბსოლიუტური მართვა-გამგეობა ისევე შეთანხმებულია კანონიერების პრინციპთან, როგორც ევროპის კონსტიტუციონალური მმართველობაო. ამის საბუთად მოჰყავთ ის გარემოება, რომ ეხლანდელის წესებით კანონი მხოლოდ ისეთს სავალდებულო დადგენილებას ეწოდება, რომელიც განხილულ იქმნა სახელმწიფო საბჭოში (Государственный советъ) და შემდეგ წარედგინა დასამტკიცებლად ხელმწიფეს. ამ იურისტებს სამართლიანად უპასუხებენ, რომ აბსოლიუტური მმართველობა ვალდებულობის მხრივ სრულიად არ განასხვავებს კანონს განკარგულებისაგან და ამიტომ აბსოლიუტურს სახელმწიფოში ნამდვილად კანონი სულაც არ არსებობს, რადგან განკარგულების ძალით იმის შეცვლაც შეიძლება და გაუქმებაცო.

სახელმწიფო საბჭოს დაწესების შემდეგ რუსის იურისტებს უფრო მეტი საფუძველი ექნებათ, კანონიერების პრინციპი განხორციელებულად ჩასთვალონ, რადგან სახელმწიფო სათათბიროს ხალხისაგან არჩეული წარმომადგენლები შეადგენენ. მაგრამ ამ იურისტებს მაინც ერთი რამ გარემოება გადაუღობავს გზას. ეს გარემოება ის არის, რომ სახელმწიფო სათათბიროს გადამწყვეტი ხმა არა აქვს და კანონად შეიძლება ისეთი კანონპროექტი იქცეს, რომელიც სახელმწიფო საბჭომ არ მოიწონა და არ მიიღო. გარდა ამისა, ვიდრე მთავარი კანონი რუსეთის იმპერიისა, რომელიც ამბობს, რუსეთის მმართველობა იმ კანონებსა, წესდებებსა და განკარგულებებსა და მყარებული, რომლებიც ხელმწიფისაგან წარმოსდგებიანო, ვიდრე ეს კანონი ძალაში იქნება და რეალურად განკარგულება და წესდება თავის ძალით კანონზე დაბლა არ იქნება დაყენებული, კანონიერების განხორციელება ფუქსოცნებად უნდა დარჩეს.

სახელმწიფო საბჭო უძლურია საბოლოო გადაწყვეტილება მიიღოს, იმას მხოლოდ სათათბირო ხმა აქვს, ამიტომ ის მხოლოდ გარეგნობით წააგავს ევროპის პარლამენტს. სახელმწიფო საბჭოს აზრი შესაძლოა ისევე უყურადღე-

ბოდ იქმნას დატოვებული, ისევე უმნიშვნელო შეიქმნეს კანონმდებლობისათვის, როგორც რაიმე კერძო კრების აზრი და დადგენილება.

უმაღლესი მანიფესტი პირდაპირ ამბობს, სახელმწიფო საბჭოს დაწესება არაფრით არა სცვლის იმპერიის მთავარ კანონს თვითმპყრობელობის შესახებო. მართლაც და, რა ცვლილება უნდა შეიტანოს მთავარ კანონებში ისეთმა დაწესებულებამ, რომელსაც არავითარი იურიდიული მნიშვნელობა არა აქვს? იურიდიულად წინანდელივით ერთად ერთი წყარო კანონისა არის თვითმპყრობელი ხელმწიფე, სახელმწიფო საბჭო კი მხოლოდ ფაქტიურად უნდა დაეხმაროს ხელმწიფეს კანონმდებლობის საქმეში.

ევროპიელ პარლამენტის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი უფლება ის არის, რომ პარლამენტს შეუძლიან მინისტრებს სხვა და სხვა საგნის შესახებ შეეკითხოს, პასუხი მოთხოვოს და ან მოიწონოს და ან დაიწუნოს მინისტრის მოქმედება. მინისტრები აღმასრულებელ უფლობის წარმომადგენელი არიან, ამიტომ ევროპის პარლამენტს ნამდვილი საშუალება აქვს ხელში აღმასრულებელი უფლობა კანონმდებლობას დაუქვემდებაროს და ქვემარტივ დარაჯობა გაუწიოს კანონიერების პრინციპს. სახელმწიფო საბჭო ამ უფლებას მოკლებულია, რადგან მინისტრებს შეუძლიანთ საბჭოს შეკითხვაზე პასუხი არ გასცენ და სახელმწიფო საბჭოს არაფერი საშუალება არა აქვს მინისტრების მოქმედება თავის სურვილს დაუქვემდებაროს.

სახელმწიფო საბჭო განუვითარებელი პარლამენტია, ნამდვილ პარლამენტად ის მხოლოდ მაშინ იქცევა, როდესაც მიენიჭება გადამწყვეტი ხმა, როდესაც დაკანონდება, რომ წესდება და განკარგულება, რომლებსაც საბჭოს შეუკითხავად გამოსცემენ, არაფრით არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს საბჭოსაგან დამტკიცებულს კანონს, როდესაც საბჭოს მიენიჭება უფლება მინისტრების მოქმედების დამორჩილებისა, როდესაც სამინისტრო პასუხის მგებელი შეიქმნება მთავრობის ყველა მოქმედებისთვის.

უმალღესი მანიფესტი ექვესი აგვისტოსი პირდაპირ აღიარებს, რომ სახელმწიფო საბჭოს წესდება განვითარებას და ცვლილებას მოითხოვსო და ამ ცვლილებათა შესახებ მზრუნველობას ხელმწიფე იმპერატორი თავისთვის იტოვებს.

რა მხრივ განვითარდება, რა მხრივ შეიცვლება სახელმწიფო საბჭოს წესდება, ამას ახლო მომავალი გვიჩვენებს და უმთავრესად იმაზედ იქნება დამოკიდებული, თუ რა მიმართულების წარმომადგენლებს ამოირჩევს ხალხი წევრებად. საბჭოს განვითარება ორ მხრივ შეიძლება მოხდეს: შესაძლოა ის თანდათან ნამდვილ საკანონმდებლო დაწესებულებას, ნამდვილს პარლამენტს დაუახლოვდეს, მაგრამ შესაძლოა აგრეთვე უკან-უკან დაიწიოს და ის ზნეობრივი მნიშვნელობაც დაჰკარგოს, რომელიც ეხლა მიეცა იმას კანონით.

როგორც ჩვენის მიმოხილვის დასაწყისში ვთქვით, სახელმწიფო საბჭო პირდაპირი ნაყოფია ეხლანდელის მოძრაობისა. ამ მოძრაობის უპირველესი მოთხოვნაა დაახლოვება მმართველობისა ხალხთან და ხალხისა მმართველობასთან, რათა სახელმწიფოს მართვა-გამგეობა თვით ხალხის ინტერესების მიხედვით მიმდინარეობდეს. განათლებულმა აბსოლიუტისმმა უკვე დააკმაყოფილა ექვეს აგვისტოს ეს მოთხოვნა მოძრაობისა იმდენად, რამდენადაც კი ეს მოსახერხებელი იყო იმისთვის ისე, რომ იმავე დროს თავის საკუთარს არსებობაზე უარი არ ეთქვა. მომავალი ბედი სახელმწიფო საბჭოსი, როგორც განუვითარებელ პარლამენტისა, დამოკიდებული იქნება იმ ურთიერთობაზე, რომელიც დამყარდება მათ შორის; თუ აბსოლიუტისმი უფრო პროგრესიულ პოლიტიკას დაადგა, ვიდრე საბჭო, ხალხის თვალში სახელმწიფო საბჭო ადვილად დაჰკარგავს მნიშვნელობას და აბსოლიუტისმი ამის შემდეგ ადვილად მოუღებს იმას ბოლოს. პირიქით, თუ საბჭომ ნამდვილად ხალხის ინტერესებისთვის დაიწყო მზრუნველობა და ამ მხრივ ბიუროკრატიულ მთავრობას გაუსწრო წინ, უეჭველია გამარჯვება სახელმწიფო საბჭოს დაჰრჩება და ის თანდათან პარლამენტად გადაიქცევა. მართალია, წარმომადგენლების არ-

ჩვენანი საბჭოში მონაწილეობისთვის ისე შეზღუდულია ქონებრივის ცენზით, რომ ღარიბის ხალხის ინტერესები შესაფერად წარდგენილი ვერ იქნება, მაგრამ საბჭო მაინც წარმომადგენლობითი დაწესებულებაა, რომლის წევრებსაც ადვილად შეუძლიანთ ხალხის ნამდვილ საჭიროებათა დამცველობა იკისრონ; სახელმწიფო საბჭოს წევრები ბიუროკრატიის მოხელეებთან შედარებით, გაცილებით უფრო ახლო იდგებიან ხალხთან და ადვილად მოსალოდნელია, რომ სწორედ ეს საბჭო გადაიქცეს იმ ცენტრად, რომელსაც ასე საჭიროებს ეხლანდელი სოციალ-პოლიტიკური საზოგადოებრივი მოძრაობა.

სწორედ ამ მოსაზრებით უნდა აიხსნას ის გარემოება, რომ რუსეთის რადიკალური პრესაც კი თავშეკავებულის კმაყოფილებით დაჰხვდა საბჭოს კანონის გამოცხადებას. რუსეთის საზოგადო მოღვაწეებს იმედი აქვთ, რომ საბჭო აუცილებლად ხალხის ნამდვილ წარმომადგენლობის დაწესებულებად გადაიქცევა და ხელს შეუწყობს იმ ცვლილებათა განხორციელებას, რომლებიც ეხლანდელმა მოძრაობამ აღნიშნა სხვა და სხვა სფეროში.

ერთს ხანად, 18 თებერვალს ბრძანების გამოცხადების შემდეგ, ჩვენს საზოგადოებაში ექვი დაიბადა, იქნება კანონმდებლობაში მონაწილეობისთვის ჩვენის ქვეყნის წარმომადგენლები არ მიიწვიონო. ეს ექვი 6 აგვისტოს კანონმა რამდენადმე გაამაროლა. თუმცა მანიფესტი პრინციპიალურად საჭიროდ სთვლის ახალის კანონის გავრცელებას იმპერიის მთელს ტერიტორიაზე, მაგრამ იმ ნუსხაში, რომელიც აღნიშნავს რომელ ქალაქიდან ან გუბერნიიდან რამდენი წარმომადგენელი უნდა იყოს სახელმწიფო საბჭოში, კავკასიის ქალაქები და გუბერნიები ნაჩვენები არ არის. ახალის კანონის სხვა ადგილებიდან ირკვევა, რომ პირველს ხანებში კავკასია წარმომადგენლებს არ აირჩევს, და ვიდრე ცალკე კომისია არ დაასრულებს თავის მუშაობას იმის შესახებ, თუ რა საფუძველზე

და როგორ უნდა მოხდეს ჩვენში არჩევნები, საბჭოში ჩვენს ქვეყანას წარმომადგენლები სრულიადა არ ეყოლება. როგორც პეტერბუგიდამ იტყობინებთან, ამ ცალკე კომისიის განძრახვით ყველა განაპირა ქვეყნებს ერთად სულ 15—20 წარმომადგენლის არჩევის ნება მიეცემა. სახელმწიფო საბჭოში ინვარისთვის მხოლოდ შიდა რუსეთი ამოირჩევს წარმომადგენლებს და ამათი რიცხვი 410 უნდა იყოს. ცხადია, ჩვენს ქვეყნის რამდენიმე წარმომადგენელი, სხვა განაპირა ქვეყნის წარმომადგენლებთან თანახმობითაც რომ იმოქმედებდნენ, მაშინაც კი ვერ მოახერხებენ თავის ქვეყნის ინტერესების დაცვას და მარტო ხომ სულ უძლურები იქნებიან.

ამ გვარად ქართველ პესსიმისტების მოლოდინი ერთხელ კიდევ გამართლდა. ჩვენს პატარა სამშობლოს არც პირველ ხანებში და არც შემდეგ იმდენი წარმომადგენელი არ ეყოლება, რომ საკმაო ძლიერებას წარმოადგენდეს ქვეყნის ინტერესების დასაცველად. თუნდაც რომ ერთნაირს წესზე და ერთნაირის ანგარიშით განისაზღვროს ცენტრისა და განაპირა რუსეთის წარმომადგენელთა რიცხვი, მაინც საიმედო არ არის, ჩვენს ქვეყნის წარმომადგენელთა მოღვაწეობის ნაყოფიერება. ისინი აუცილებლად შთაინთქებიან უმრავლესობისაგან და ჩვენი განსაკუთრებითი ადგილობრივი და ეროვნული ინტერესები მუდამ შელახული დარჩებიან. წარმომადგენლობითი დაწესებულება მხოლოდ მაშინ იქნება ნამდვილად ჩვენი ხალხის ინტერესების დამცველი, როდესაც ჩვენს ქვეყანას საკუთარი წარმომადგენლობითი დაწესებულება ექნება და როდესაც იმისი წევრნი საყოველთაო, პირდაპირის, თანასწორის და ფარულის ხმით იქმნებიან არჩეულნი.

ცალკე წარმომადგენლობითი დაწესებულება აუცილებლად სახელმწიფო ბრძანებლობის დეცენტრალიზაციას მოახსრავებს, რომელსაც ბევრი პრინციპიალური დამცველი ჰყავს არა თუ განაპირა ქვეყნებში, თვით ცენტრშიაც კი. ვიდრე ეს დეცენტრალიზაცია იმდენად არ მოიდგამს ფეხს პოლიტიკურს აზროვნებაში, რომ საკმაო ნიადაგს წარმოა-

ლის წერა-კითხვის სწავლება დაწყებულ უნდა იქმნას მეორე წლის პირველ ნახევრიდან, და მასწავლებელთა თანამდებობაზე მხოლოდ ისეთი პირები უნდა იქმნან გამწესებული, რომელთაც მოსწავლეთა დედა-ენა იციანო.“

კავკასიის ნამესტნიკის განზრახვა ამ განკარგულებაში კატეგორიულად არის გამოთქმული, სწავლა პირველ-დაწყებით სკოლებში დედა-ენაზე უნდა მოეწყოს. სამოსწავლო ოლქის მზრუნველს მხოლოდ ეს დედა-აზრი უნდა განეფიქრებია და ეჩვენებინა პრაქტიკული საშუალებანი იმის განსახორციელებლად.

სამოსწავლო ოლქმა ბ. ა. ჭიჭინაძის თავმჯდომარეობით შეადგინა განსაკუთრებითი კომისია პირველ-დაწყებით სკოლებისთვის პროგრამის შესადგენად. ამ კომისიამ თავისი მუშაობა დაამთავრა 22 ივლისს.

სამოსწავლო ოლქის ან, უკეთ რამ ვთქვათ, ბ. ჭიჭინაძის კომისიის აზრით პირველ დაწყებითმა „სასწავლებელმა მოზარდ თაობას უნდა მიაწოდოს ცხოვრებისთვის საჭირო ცნობები, აღზარდოს იგი და განამტკიცოს სარწმუნოებასა და ზნეობაში. ამიტომ კომისიამ საჭიროდ სცნო, რომ სახალხო სასწავლებელში ასწავლიდნენ სამღვთო სჯულს, დედა-ენას, რუსულ ენას და არითმეტიკას“.

ამ გვარად კომისიამ პირველდაწყებით სასწავლებლისთვის მხოლოდ ოთხი საგანი გაიმეტა, რომელთაგან, ჩვენის ფიქრით, ორის მეტი, სახელდობრ დედა-ენისა და არითმეტიკის გარდა, მოზარდს თაობას არც ერთი არავითარ სარგებლობას არ მოუტანს. პირველ-დაწყებითს სკოლას ბიუროკრატიულ სიმაღლიდან თუ გადმოჰხედავს კაცი ქვემოლ, შეჰველია ამ სკოლას მაგრე რიგად დიდს მნიშვნელობას არ მისცემს, პირიქით, ვინც იმას ხალხის ინტერესების მხრივ განიხილავს, შეუძლებელია არ დაინახოს, რომ ჩვენის ქვეყნის მოზარდ თაობის დიდის უმრავლესობისთვის პირველდაწყებითი სასწავლებელი იმავე დროს ერთად-ერთი სასწავლებელია, და ამიტომ ადვილად შეიგნებს, რომ იმისი პროგრამა ოთხის

საგნით არ უნდა შემოიფარგლებოდეს. გეგმის დასარგვალეობად და გარეგნულად დასასაბუთებლად კომისია ბრძანებს, სასწავლებელმა ხალხს საჭირო ცოდნა უნდა მიაწოდოსო, მაგრამ—საკვირველია, ნუ თუ სამღვთო სჯულის, რუსულის ენის, არითმეტიკის და დედა-ენის მეტი არაფერია საჭირო ხალხისთვის. სადაა ეგრედ წოდებული რეალური ცოდნა? რატომ სამღვთო სჯული ან რუსული ენაა საჭირო ხალხისთვის, და არა ბუნების მეტყველობა?

ადვილი გასაგებია, რომ სამი წელიწადი არა კმარა ყველა იმ ცოდნის შესაძენად, რომელიც ხალხისთვის საჭიროა და სასარგებლო, ამიტომ საკვირველი არ უნდა იყოს, რომ მასწავლებლებისაგან შემდგარმა კომისიამ სამის წლის მაგიერ ოთხის წლის კურსი სცნო საჭიროდ, მაგრამ როდესაც მეოთხე წლის კურსის მომატებას იმით ასაბუთებენ, რომ სამის წლის განმავლობაში „განსაკუთრებით რუსულ ენას საკმაოდ ვერ შეისწავლიანო“, ეს კი სწორედ უცნაურია. ძლივს ველირსეთ, რომ მთავრობამ პირველდაწყებით სკოლიდან პოლიტიკის გამოტანა და იმის რაციონალურს ნიადაგზე დამყარება მოინდომა, ძლივს ველირსეთ ამას, და მასწავლებლები კი მაინც ისევ პოლიტიკანობენ, ისევ იმას ესწრაფვიან, რომ ბავშვებმა ყოველის უწინარეს რუსული ენა ისწავლონ. ამ პოლიტიკანობითვე აიხსნება, რომ ბ. ჭიქინაძის კომისიისაგან შედგენილი პროგრამა არსებითად ძალიან მცირედ განსხვავდება ეხლანდელს სკოლებში გამეფებულ რუსიფიკაციის პროგრამისაგან.

ვინც დაწვრილებით გადაათვალიერებს იმ პროგრამას, უეჭველად შეამცნევს, რომ რუსულ ენას გაკვეთილთა საერთო რიცხვის ერთი მესამედი ეთმობა და თითოეულს განყოფილებაში ან იმდენივე დრო ეძლევა ამ ენის შესწავლას, რამდენიც დედა-ენას, ან იმაზე მეტი. ცხადია, ეროვნულ ნიადაგზე სწავლის საქმის დაყენება მხოლოდ სიტყვაა, თორემ ნამდვილად სახალხო სკოლა კულანდებურად გარუსების ფაბრიკად დარჩება, თუ ბ. ჭიქინაძის კომისიისაგან შედგენილ პროგრამაზე გაჩერდა.

ჩვენ ღრმად გვწამს, რომ, დღეს იქნება თუ ხვალ, სკოლას აუცილებლად ჩამოჰშორდება პოლიტიკა და სწავლის საქმეც მხოლოდ იმის შემდეგ მოეწყობა რაციონალურად, მაგრამ ყოვლის უწინარეს საქიროა თვით საზოგადოება, თვით ხალხი იქმნას ცნობილი სკოლის პატრონად, გაუქმდეს სავალდებულო პროგრამები და თითონ ხალხს მიენდოს, ისე აწარმოვოს თავის განათლების საქმე, როგორც საქიროდ მიაჩნია.

—

პირველ-დაწყებით სკოლის საქმე როგორც რუსეთში, აგრეთვე ყველა სხვა ქვეყნებშიაც, სწორედ იმ საქმედ არის მიჩნეული, რომელსაც ადგილობრივი საერობო თვითმართველობა განაგებს. ბ. ჭიქინაძის კომისიას ან შეცდომით, ან განძრახ ამ გარემოებისთვის არავითარი ყურადღება არ მიუქცევია, თუმცა კი კავკასიის ადმინისტრაცია საოცარის სისწრაფით ეჩქარება ერობის შემოღებას ჩვენში. აგვისტოს დასაწყისში გამოცხადდა წესები იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა მოეწყოს სამაზრო და საგუბერნიო სათათბიროები ერობის შემოღების შესახებ სხვა-და-სხვა საკითხების გამოსარკვევად. როგორც მოსალოდნელი იყო, ამ სათათბიროებში ყველას არ ექმნება უფლება მონაწილეობის მიღებისა; სათათბიროს წევრებს მხოლოდ ისინი ამოირჩევენ, ვინც ქონებრივ ცენზის მოთხოვნას აკმაყოფილებს. როგორც 1864 წლის საერობო დებულება, სათათბიროების ინსტრუქციაც სამს ჯგუფად ჰყოფს ამომრჩევლებს: 1) შეკრებილება მიწათ-მფლობელებისა, 2) შეკრებილება ქალაქის ამომრჩევლებისა ან ქალაქის საბჭო და 3) სოფლის საზოგადოებები. ქონებრივი ცენზი მიწათმფლობელისათვის 72 დესეტინა მიწის მოსაკუთრებას ითხოვს და სხვებისაგან 15,000 მანათის ქონებას. ცენზი საქირო არ არის მხოლოდ გლეხებისთვის, რომელნიც სოფლის საზოგადოებას შეადგენენ, სამაგიეროდ მთელი სოფლის საზოგადოება ან რამდენიმე საზოგადოება ერთად მხოლოდ ერთს ხმოსანს ირჩევს. ასეთი თვალსაჩინო შევიწროვება

ხალხისა, სათათბიროების მოქმედებაზე აუცილებლად თავის გავლენას იქონიებს, რასაც ჩვენ მალე საკუთარს თვალით დავინახავთ. -

უმთავრესი საგანი, უმთავრესი კითხვები, რომელზედაც პასუხი უნდა მისცენ სათათბიროებმა, შემდეგია:

„1) შეიძლება თუ არა, შემოღებულ იქმნას საერობო დებულება 1864 წ. (ვიდრე სრულიად რუსეთისთვის ახალი საერობო დებულება შემუშავდებოდეს), საქიროა თუ არა ამ დებულების ზოგიერთი მუხლების შეცვლა ადგილობრივ პირობათა მიხედვით და საქიროა, თუ არა ვისარგებლოთ 1890 წ. გამოცემულ დებულებითაც.

და 2) მემამულეთა და ვაქარ მრეწველთა ცენზის რაოდენობა.

ჩვენის ფიქრით, არც ეხლა და არც შემდეგ 1864 წ. საერობო დებულების უცვლელად შემოღება არ იქნება. უნდა შეიცვალოს ყოვლის უწინარეს ის მუხლები, რომლებიც საერობო ერთეულების ტერიტორიას განსაზღვრავენ: უნდა დაარსდეს წვრილი საერობო ერთეული, რომლის რაიონიც შეიძლება ელანდელ სოფლის საზოგადოების რაიონი შეიქმნეს; სამაზრო ერობის ნაცვლად უმჯობესია დაარსდეს სათემო ერობა: კახეთი, ქიზიყი, ზემო-ქვემო-შიდა ქართლი, თუშეთ-ხევსურეთი, ზემო და ქვემო იმერეთი, გურია და სხვა; ეს ეთნოგრაფიული დანაწილება უფრო მეტს რეალურ ინტერესების მთლიანობას აღნიშნავს, ვიდრე მაზრებად დაყოფა; საგუბერნიო ერობის ნაცვლად უნდა დაარსდეს საერობო თვითმმართველობითი ოლქი, საქართველო, რომელიც შეიძლება შეუერთდეს კავკასიის სხვა ნაწილების მსხვილ საერობო ერთეულებს.

ფარგალი ერობის მოღვაწეობისა თვალსაჩინოდ უნდა გაფართოვდეს და სრულიად დამოუკიდებელი უნდა იყოს ადმინისტრაციისაგან. ადმინისტრაციას უნდა მიეცეს უფლება სასამართლოს წესით განასაჩივროს ერობის ყოველი მოქმედება და განკარგულება ან დადგენილება, მაგრამ ვიდრე სასამართლო საქმეს არ გადასწყვეტს, ადმინისტრაციას არ უნდა შეეძლოს შეაჩეროს ერობის დადგენილების აღსრულება; ადმინისტრაცია მხოლოდ კანონიერების მხრივ უნდა უთვალყურებდეს ერო-

ბას და არა სარგებლობის მხრივ, რადგან ერობამ ყველა ადმინისტრატორსა და სასამართლოზე უკეთ იცის, რა არის სასარგებლო და რა არა.

არც ერთი ერობისაგან თანამდებობაზე არჩეული პირი ადმინისტრაციისაგან დამტკიცებას არ უნდა ჰსაჭიროებდეს, რადგან ადმინისტრაცია ერობაზე უკეთ ვერ ივარაუდებს, ვინ უკეთესი საერობო მოღვაწე გამოდგება და ვინ არა.

ერობას თავისი საკუთარი აღმასრულებელი ორგანოები უნდა ჰქონდეს, თორემ ვიდრე იგი იძულებულია ადმინისტრაციის ხელით აასრულოს ხოლმე თავისი დადგენილება, იმისი დამოუკიდებლობა სრული და მთელი არ იქნება.

საერობო ხმოსნების არჩევანში მონაწილეობის მისაღებად არავითარი ქონებრივი ან წოდებრივი ცენზი არ უნდა იყოს საჭირო; ყველა ადგილობრივს მცხოვრებს თანასწორი უფლება უნდა ჰქონდეს; ადგილობრივ მცხოვრებად უნდა ჩათვალოს ყველა, ვისაც კი უკანასკნელი ექვსი თვე საერობო ერთეულის ტერიტორიაზე უცხოვრია. ქონებრივის ცენზის შემოღება საერობო თვითმმართველობას მდიდრების ხელში მოათავსებს და ღარიბის ხალხის ინტერესები ამის გამო დაჩაგრული იქნება.

ერობის ხელში უნდა გადავიდეს ყველა სახელმწიფო და სახაზინო მამულები და ერობასვე უნდა მიენდოს გლეხების ცხოვრების მოწყობის საქმე.

ერობას აუცილებლად უნდა მიენიქოს უფლება მცხოვრებთათვის სავალდებულო დადგენილებათა გამოცემისა ადგილობრივ ცხოვრების ყველა იმ ნაწილის შესახებ, რომელიც ერობის მოღვაწეობის ფარგალში შევა.

აი, ჩვენის ფიქრით, ის მთავარი ცვლილებანი, რომლებიც აუცილებლად შეტანილ უნდა იქნან 1864 წლის საერობო დებულებაში.

ჩვენი საქმეები

ნაფიქს მსაჯულთა სამართალი კავკასიის იურიდიულ
საგზაუბროებს წინაშე.

კავკასიის იურიდიულმა საზოგადოებამ დაასრულა იენისის ოთხს ბ. გრუზენბერგის რეფერატი, რომელიც ამტკიცებდა, რომ დროა ჩვენში შემოღებულ იქმნას ნაფიქს მსაჯულთა სამართალი. ამ საკითხს იურიდიულმა საზოგადოებამ მოანდომა სულ ოთხი სხდომა.

კამათის დროს ჩვენი იურიდიული საზოგადოება ახირებულ სურათს წარმოადგენდა. თუმცა საზოგადოებამ მიიღო რეფერენტის აზრი და თავის მხრით დაასკვნა, რომ ნაფიქს მსაჯულთა სამართლის შემოღება ჩვენში მიუცილებელი საჭირო არისო, მაგრამ ამ საგნის შესახებ კამათი რეფერენტის მოსარჩლე და მოწინააღმდეგეთა შორის იმ ფარგალში სწარმოებდა, თითქოს ჩვენს ირგვლივ არავითარი ცვლილება აზრთა მიმდინარეობაში არ მომხდარიყოს, ახალი მოძრაობა არც დაწყებულიყოს, გამაცოცხლებელი სიო არ შეხებოდეს ჩვენს ქვეყანას და ხალხს.

ასეთი ხასიათი გამოიჩინა კავკასიის იურიდიულმა საზოგადოებამ, რომელიც უმეტეს ნაწილად შესდგება მაგისტრატურის (სასამართლოს) წევრებისაგან. შესანიშნავია, მართლა, რომ მაგისტრატურას არ ეტყობა არავითარი ელფერი ახლანდელის მოძრაობისა; იგი არავითარ მონაწილეობას ამ მოძ-

რაობაში არ იღებს, თითქოს ვალი მამულის წინაშე იმით მოიხადაო, რომ აქამდე, საერთო მონობისა და გახრწნილობის დროს, ბევრად თუ ცოტად მართებულად იქცეოდა...

რომ მაგისტრატურა ასე ჩამორჩენილია დროთა მოთხოვნილებაზე, ეს ცხადად სჩანს იმ მოსაზრებიდან, რომელნიც მოჰყავდათ იურიდიულ საზოგადოებაში, სახელდობრ მაგისტრატურის წევრებს, როგორც დამაბრკოლებელი მიზეზები ჩვენში ნაფიც მსაჯულთა სამართლის შემოღებისა.

ასეთი დამაბრკოლებელი მიზეზი, მათის აზრით, სამია: ა) კავკასიის აქეთა მხარის ხალხნი უკულტუროაო, ბ) მკვიდრთა შორის ეროვნული სხვა-და-სხვაობა არისო და გ) რუსული ენა საკმაოდ არ არის მკვიდრთა შორის გავრცელებულიო.

ეს სამივე „დაბრკოლება“ რომ კარგად, მუშტრის თვალთ, განვიხილოთ, დავრწმუნდებით, რომ აქ საერთო დამაბრკოლებელი მიზეზი წესიერი სამართლის შემოღებისა მხოლოდ ის არის, რომ კავკასიის აქეთა მხარის მკვიდრნი რუსები არ არიან.

ასეთს აზრს კი სარჩულად ის ყოველად შემცდარი პრინციპი აქვს, რომ ვითომ ხალხისათვის კი არ უნდა იყოს მოწყობილი სამართალი და თვით სახელმწიფო, არამედ ვითომ ხალხი იყოს გაჩენილი სამართლისა და სახელმწიფოსათვის.

განვიხილოთ ცალ-ცალკე ეს სამი დაბრკოლება.

ჩვენ აქ არას ვამბობთ საზოგადოდ ნაფიც მსაჯულთა სამართლის ღირსებაზე, რადგან, ერთის მხრით, ჩვენ არა ერთხელ გვქონია ჩვენს ქუნალში ამ საგნის შესახებ ბაასი*) და, მეორეს მხრით, ამ სამართლის მოწინააღმდეგეთა ციურიდიულ საზოგადოებაში კრინტიც არ დაუძრავთ მისი უვარგისობის შესახებ საზოგადოდ, პირიქით ეს მოწინააღმდეგენიც თანახმა იყვნენ იმ აზრისა, რომ ნაფიც მსაჯულთა სამართალი საუკეთესო

*) იხ. „მომამე“, 1895 წ. №№ VIII და XI; 1897 წ. № III; 1899 წ. № I.

სამართალიაო, მაგრამ ამტკიცებდნენ, რომ იგი ჩვენში არ გამოდგებაო.

რეფერატის მოწინააღმდეგეთა აზრით უკულტურობა ხალხისა იმიტომ არის დამაბრკოლებელი მიზეზი ნაფიც მსაჯულთა სამართლის შემოღებისა, რომ ასეთის ხალხის ამორჩეული ნაფიცი მსაჯულნი ადვილად გაამართლებენ ბოროტ-მოქმედებს და ბრალდებულს არ ჩაუთვლიან დანაშაულს.

ჯერ რომ ეს თეორეტიული აზრი სრულიად შემცდარია. ნაფიც მსაჯულთა სამართლის ერთი ღირსებათაგანი ის არის, რომ ხალხის წარმომადგენელთა მონაწილეობა სამართლის წარმოებაში აჩვენებს ხალხს გონიერი კანონისადმი პატივისცემას ერთის მხრით, და თუ კანონი უგნური აღმოჩნდა და ხალხს არ არგებს, მაშინ ხალხს ეძლევა საშუალება თავის წარმომადგენელთა—ნაფიც მსაჯულთა საშუალებით, მათის განაჩენებით გამოაშკარავოს ეს გარემოება.

ამრიგად ჩვენი ხალხის უკულტურობა რომ კიდევ იყოს დამტკიცებული, ეს სრულიად დამაბრკოლებელ მიზეზად არ ჩაითვლებოდა.

მაგრამ თვით ეს უკულტურობა არის ნაყოფი ზემოხსენებულ მოწინააღმდეგეთა ფანტაზიისა, ანუ, უკეთ ვთქვათ, მათის უცოდინარობისა.

ჩვენის ხალხის უკულტურობას ამტკიცებდა ამას წინად გაზეთებში ცნობილი მოქაზრაკე სასულიერო უწყებისა კავკასიაში მღ. ვოსტორგოვი. მაგრამ მას საკადრისი პასუხი უფო პროფ. მარმა, რომელმაც დაბეჭდა რამდენიმე მშვენიერი სტატია ამ საგანზე გაზეთ „РАЗВѢТЪ“ ში და წესი აუფო ვოსტორგოვის და მისი თანამგძნობთა აზრებს.

ჩვენ აქ არ ჩამოვთვლით ბ. მარის მოსაზრებას. ჩვენის აზრით მხოლოდ მტკნარ უვიცობას შეუძლია უკულტურობა შესწამოს ისეთ ხალხს, რომელსაც აქვს ორი ათასის წლის ისტორია, იმ ხალხს, რომელმაც პირველთაგანმა მიიღო ქრისტიანობა, იმ ხალხს, რომლის მწვერლობა განვითარდა მეთათე, მეთერთმეტე და მეთორმეტე საუკუნოებში იმ სიმაღლემდე,

რა სიმაღლეზეც მაშინ ევროპის მწერლობაც არ იყო მიღწეული, იმ ხალხს, რომელიც ათას ხუთასის წლის განმავლობაში იბრძოდა სარწმუნოებისა და რწმენისათვის და მისცა ქვეყნიერობას მოწამეთა ლეგიონი. მართალია ეს ყოველივე წარსულში იყო, მაგრამ ახლანდელ დროშიც რომ შევადაროთ ჩვენი ხალხი იმ ხალხს, რომელსაც აქვს ნათეც მსაჯულთა სამართალი, შედარება ჩვენი ხალხის წინააღმდეგ არ იქნება. ავიღოთ შემდეგი მაგალითები: 1) გავიხსენოთ 1892 წელი, როცა ხოლერა, იყო გავრცელებული, როგორც შიდა რუსეთში, ისე ჩვენშიაც. მაშინ, როდესაც რუსეთში დაბალი ხალხი არბევდა სამკურნალოებს და კლავდა ექიმებს, რადგან ფიქრობდა, რომ ექიმები ავრცელებდნენ ხოლერასო, ჩვენი ხალხი დიდუკ პატივისცემით ეპყრობოდა ექიმებს და მოწიწებით ასრულებდა მათ დარიგებას. 2) შიდა რუსეთში მინიმუმი საკომლო მიწა გლეხთათვის იყო დანიშნული განთავისუფლების დროს რვა დესეტინა; ჩვენში ამდენი მიწა არასოდეს გლეხებს არ ჰქონდა, მაგრამ სიმშილის გამო თავის სამშობლოდან არ აყრილან და მაწანწალად არ გამხდარან. 3) მიუხედავად მიზომილ მიწის სიმცირისა, ქუთაისის გუბერნიის გლეხობის უმეტესობამ თავი განთავისუფლა დროებით ვალდებულობისაგან ისე, რომ მართებლობა სრულებით არ მიხმარებია. 4) ფილოქსერამ გაანადგურა ჩვენი ხალხის სიმდიდრე — ვენახი, მაგრამ ხალხმა რამდენიმე წლის განმავლობაში შესძლო თავის ღონისძიებით ამ ვენახების განახლება ამერიკის ვაზზე ნამყენებით.

ყოველივე ეს კულტურის ნიშანია, და ვინც ამას ვერ ხედავს, იგი ან ბრმა არის და ან არ უნდა რამე დაინახოს.

ჩვენს მოსამართლეებს ერთი სენიც სჭირთ და მეორეც. მართალია ბ. კოლჩევსკიმ ჩვენი მოსამართლეები ლივინგსტონებს შეადარა და ჩვენ — ველურ ხალხს: როგორც ლივინგსტონმა მოკლე ხანში აფრიკანელები გაიცნო, ისე ჩვენ, განათლებულ მოსამართლეებს, შეგვიძლია უფრო ჩქარა და უკეთ გაგიცნოთ თქვენ, ვიდრე თქვენ შეგვიძლიანთ თქვენი თავის გაცნობაო, მაგრამ გამოცდილება სულ სხვას გვეუბნება...

ასი წელიწადია, რაც ჩვენ უცხო მოსამართლეები გვყავს და აბა რომელმა გაიცნო ჩვენი ხალხი?! ხალხის გაუცნობლად ხომ ამ ხალხში სამართლის ქმნა შეუძლებელია. სამართლის თეორიით სასჯელი დანაშაულს კი არ უნდა მიეზღოს, არამედ დამნაშავეს. ამიტომაც სამართლიანად საქმის გადასაჭრელად საჭიროა, რომ მოსამართლემ გაიგოს ბრალდებულის სულის კვეთება, მისი ხასიათი და მთელი მისი არსება. ამისათვის კი საჭიროა ცნობა იმ წრისა და იმ ხალხისა, რომლის წევრი და შვილი ბრალდებულია. რადგან ჩვენს უცხო მოსამართლეებსა ამათი ცნობა არასოდეს არ ჰქონიათ, ზოგს იმიტომ, რომ დაინიშნებოდნენ ჩვენში თუ არა, თვალი სხვაგან ექირათ, აბა იქნება ჩქარა სხვაგან გადაგვიყვანონო, და ზოგსა კი იმიტომ, რომ ხალხის გაცნობის საჭიროება შეგნებული არ ჰქონდათ. ამიტომ გაბედულად შეგვიძლიან ვთქვათ, რომ აქამდე ჩვენში სამართლის ქმნა თავიდან ბოლომდე შემცდარი იყო. ამიტომაც თუ სხვაგან არის საჭირო, როგორც საუკეთესო დაწესებულება, ნაფიც მსაჯულთა სამართალი, ჩვენში იგი ერთიორად უფრო საჭირო და სასარგებლოა.

მეორე დამაბრკოლებელ მიზეზად ჩვენში ნაფიც მსაჯულთა სამართლის შემოღებისა მოწინააღმდეგენი სთვლიან კავკასიის აქეთა მხარეში ერთა სხვადასხვაობას. მათის აზრით ერთი ერის წარმომადგენელი სხვა ერის ბრალდებულს ადვილად გაამტყუნებს და თავისიანს გაამართლებსო. ასეთი მოსაზრება თეორეტიულადაც ყოველად უსაფუძვლოა და გამოცდილებითაც არაფრით არ მტკიცდება. მართლაც, ფსიხოლოგიურად დაუჯერებელია, რომ ქართველმა მსაჯულმა გაამართლოს ქურდი მხოლოდ იმიტომ, რომ იგი ქართველია, როგორც დაუჯერებელია, რომ ქართველმა ქურდმა შეიბრალოს ქონების პატრონი მხოლოდ იმიტომ, რომ ეს ქართველია. უეჭველია, რომ როცა სასამართლოს ტაძარში შეიკრიბებიან კეთილსინდისიერი ამორჩეული კაცები სასამართლოს წარმოებისათვის, თუმცა ეს კაცები სხვა-და-სხვა ერთა წევრნიც იყვნენ, მათ შორის ერთობა ჩამოვარდება მათის

მოვალეობის შეგნების ძალით და ეს ერთობა დამყარებული იქმნება ეთიკურ ნიადაგზე. ამას გვიმტკიცებს ჩვენ ცხოვრების მაგალითებიც. როგორც დასავლეთ ევროპაში, ისე შიდა რუსეთის სხვა და სხვა გუბერნიებში ბევრი ისეთი კუთხეა, სადაც ერთა სხვა-და-სხვაობა არის, მაგრამ ნაფიც-მსაჯულთა სამართალი დაუბრკოლებლივ სწარმოებს იმ ადგილებში და არასოდეს მათ წინააღმდეგ არავის ის საყვედური არ გამოუცხადებია, რომ იგინი ეროვნულის ქიშპობით და სიძულვილით ხელმძღვანელობდნენ. მაშ რად უნდა ჰქონდეს ადგილი ასეთს შიშს ჩვენში!

აქ ისიც უნდა დავსძინოთ, რომ ერთა სხვადასხვაობას ჩვენში მეტად აზვიადებენ ზოგჯერ უცოდინარობით და ზოგჯერ განზრახვაც. იურიდიულ საზოგადოების კრებაზე მაგალითად ბ. კოლჩევსკიმ მოიტანა რამდენიმე სტატისტიკური ცნობები კალენდრებიდან და სხვა წიგნებიდან და ამ ცნობებში ასეთი ცხრილიც იყო: ტფილისში ცხოვრობს ამდენი ქართველი (Грузины), ამდენი იმერელი და ამდენი გურულიო. ვინ არ იცის ჩვენს დროში, რომ ესენი ყველანი ქართველობას შეადგენენ და მათი ცალ-ცალკე ერებად დაყოფა შეუძლებელია. ან კიდევ ბ. კოლჩევსკიმ ის ცნობა მოიტანა, რომ ბათუმის ოლქში თათრები ცხოვრობდნენ, თუმცა ყოველმა ქართველმა შაგირდმა იცის, რომ იქ მუსულმანი ქართველები არიან და არა თათრები.

მესამე დამაბრკოლებელ მიზეზად ოპონენტები, როგორც ზემოდ ვთქვით, ის გარემოება დასახეს, რომ რუსული ენა მკვიდრთა შორის საკმაოდ არ არის გავრცელებულიო.

არც ამ მოსაზრებას აქვს მნიშვნელობა ჩვენის აზრით, მაგრამ კამათის დროს ამ მოსაზრებამ მნიშვნელობა მიიღო იმის გამო, რომ რეფერენტი და მისი მოსარჩლეები ერთის მხრით და ოპონენტები მეორეს მხრივ თითქოს უსიტყვოდ შეთანხმდნენ, რომ სამართალი უსათუოდ რუსულ ენაზე უნდა წარმოებდესო. უთანხმოებამ კი მათ შორის მხოლოდ იმაში იყო, რომ პირველნი ამტკიცებდნენ, რომ რუსული ენა

ჩვენში იმდენად გავრცელებული არისო, რომ შესაძლოა ამორჩეულ იქმნას საკმაო რიცხვი რუსულის მცოდნე ნაფიც მსაჯულებისა. მოწინააღმდეგენი კი ამტკიცებდნენ, რომ ამ „საკმაო რიცხვის“ ამორჩევა შეუძლებელიაო.

ჩვენ კი ორთავე აზრი შემცდარი მიგვაჩნია. ნაფიც მსაჯულთა მომხრეები შემცდარნი არიან იმაში, რომ შესაძლებელად სთვლიან დაკმაყოფილდნენ იმ „ზოგიერთ“ ნაფიც მსაჯულთა სამართალს, რომელთაც რუსული ენა იციან. რუსული ენა ხომ ზოგიერთმა იცის, სახელდობრ იმ ნაწილმა ხალხისამ, რომელიც, ბევრად თუ ცოტად, ნასწავლია. ამ წრიდან ამორჩეული მოსამართლეები მთელი ხალხის წარმომადგენლებად არ ჩაითვლებიან. ნაფიც მსაჯულთა დაუფასებელი ღირსება სწორედ იქიდან წარმოსდგება, რომ მთელი ხალხისაგან არჩეული უნდა იყვნენ განურჩევლად წოდებისა, ხელობისა და განათლებისა.

მეორეს მხრით მომხრენიც და მოწინააღმდეგენიც, შემცდარნი არიან, რომ ჰგონებენ სამართალი უთუოდ რუსულ ენაზე უნდა სწარმოებდესო.

ნამდვილი სამართლის ქმნა შეიძლება მხოლოდ იმ ენაზე, რომელზედაც ლაპარაკობს ხალხი, რადგან წინააღმდეგ შემთხვევაში ხალხსა და მოსამართლეს შუა უნდა ჩადგეს მთარგმნელი, რომლის მიზეზით უნდა მოისპოს სამართლის ერთი უძვირფასესი პრინციპი — უშუამავლობა (непосредственность).

ერთა გამოცდილებამ დაამტკიცა, რომ რაც უნდა მცოდნე და სვინიდიციერი იყოს მთარგმნელი, მისი უშუამავლობა მაინც არ არის სასურველი, რადგან ერთი ენიდან მეორეზე თარგმნა მეტად ძნელია და ხშირად შეუძლებელიც. იტალიურად კალამბური კი არსებობს ამის თაობაზე: traduttore — traditore (მთარგმნელი მოღალატეა). ამას დასძინეთ ის, რომ სასამართლოს თარჯიმნებს ხშირად ცოდნაც და პატიოსნებაც აკლიათ, და მაშინ ცხადად წარმოიდგენთ, თუ რა უკუღმართი სამართალი უნდა გადაწყდეს იქ, სადაც ასეთი თარჯიმნები არიან. სამწუხაროდ ჩვენი ხალხის გამოცდილება ბევრ მაგალითს

წარმოგვიდგენს თარჯიმნების უვარგისობას და მათის წყალობით სამართლის დამახინჯებას...

მეორეს მხრით უსათუოდ რუსულ ენაზე სამართლის წარმოებას არაავითარი სახელმწიფოებრივი მიზანი არ მოითხოვს. პირიქით ასეთს მოთხოვნილებას მიზნად აქვს მხოლოდ ხალხის ძალად გარუსება, თუმცა ამ მიზანს იგი ვერასოდეს ვერ მიაღწევს, როგორც გამოცდილებას უკვე დაუმტკიცებია.

რადგან სწორი სამართლის ქმნა მოითხოვს ხალხის ენაზე მის წარმოებას, უსამართლობა და ძალ-მომრეობა იქმნება, ხალხს უთხრათ, რომ ეს სწორი სამართალი მხოლოდ მაშინ მოგეცემა, როცა რუსულ ენაზე დაიწყებ ლაპარაკსაო. უსამართლობა იქნება ასეთი წინადადება იმიტომ, რომ ხალხი ასეთ პირობას ვერ შეასრულებს: მაგალითი არ არის, რომ მთელი ხალხი ორ ენაზე ლაპარაკობდეს, და თავისი ენის დავიწყება კი ხალხის სიკვდილი იქნებოდა. მაშასადამე ხალხი ამ პირობით, — რომ თავისი ენა დაივიწყოს და უცხო ენა შეისწავლოს, — ვერასოდეს ვერ ეღირობოდა სწორ სამართალს.

ადგილობრივი ხალხის ენაზე სამართლის წარმოების დამბრკოლებელ მიზეზად, ჩვეულებრივ, ასახელებენ იმას, რომ კავკასიის ადგილობრივი ენები მრავალია და რუს არ შეუძლიან ყველა ეს ენები შეისწავლოსო, ან რად უნდა იყოს იძულებული რუსი რომელიმე ადგილობრივი ენა შეისწავლოს, როდესაც იგი დღეს აქ არის მოსამართლედ და ხვალ სხვაგან გადაიყვანებენ, და ეს ადგილობრივი ენა მისთვის სრულიად საჭირო არ იქნებაო.

ეს დაბრკოლება რომ ფაქტიურად მართალი იყოს, მაშინაც ყურადღებაში მისაღები არ იქნებოდა, რადგან ასეთი მოსაზრება კვლავ აგებულია იმ ცრუ საფუძველზე, რომ ვითომ მოსამართლესათვის იყოს ხალხი გაჩენილი და არა მოსამართლე ხალხისათვის. დროა დარწმუნდნენ ხალხის გამგენი ამ აზრის უკუღმართობაში და უსამართლობაში. ვისაც მოსამართლეობა ან სხვა რამე მოხელეობა უნდა რო-

მელსამე ხალხში, იგი აღჭურვილი უნდა იყოს ყოველივე ცოდნით და ღირსებით, რაც საჭიროა კეთილად მისი თანამდებობის შესასრულებლად. ამ ცოდნათაგანი პირველია ხალხის ცნობა და მისი ენისა.

ვარდა ამისა თვით ის სიძნელე ადგილობრივი ზნების შესწავლისა, რომელსაც ასახელებენ ჩვენი მოწინააღმდეგენი, მეტად გადაქარბებულია.

მეტად გადაქარბებულია ჯერ ენათა სიმრავლე. მოსდით ეს ჩვენს მოწინააღმდეგებს უცოდინარობით, თუ ბოროტ-განზრახვით, არ ვიცით, მაგრამ ფაქტი კი ფაქტად რჩება. ავიღოთ მაგალითად კავკასიის აქეთა მხარე. ჩვენთაგანმა ვინ არ იცის, რომ აქ მეფობს სამი ენა, რომელთა შემწეობით ყველას იოლად წასვლა შეუძლია. ეს სამი ენა არის: ქართული, თათრული და სომხური. ჩვენი მოწინააღმდეგეები ამათ უმატებენ მეგრულს, სვანურს, გურულს, იმერულს, ფშავურს, ხევსურულს და სხვათა, თითქოს სამეგრელოში და სვანეთში ქართულად არ ლაპარაკობდნენ. თითქოს გურული, იმერული, ფშავური და ხევსურული ქართულს არ წარმოადგენდნენ.

მართალია სამი ენის შესწავლაც ძნელია, რადგან მეოთხე ენაც—რუსული, როგორც სახელმწიფო ენა, უნდა იცოდეს მოსამართლემ, მაგრამ სამივე ენის ცოდნა არ არის საჭირო, რადგან თვითვე ენას აქვს თავისი რაიონი: ადგილობრივ ენად უნდა ჩაითვალოს ის ენა, რომელზედაც უმრავლესობა ლაპარაკობს. ამ რიგად მოსამართლეს მხოლოდ ორი ენის ცოდნა დასჭირდება—ადგილობრივისა და რუსულისა, რაც განათლებული კაცისათვის ყოველთვის შესაძლებელია.

ჩვენი მოწინააღმდეგენი ამ აზრს ისე განმარტავენ ხოლმე, რომ თუ სამართალი ადგილობრივ ენაზე უნდა სწარმოებდეს, მაშ ყველა იმ ენებზე უნდა სწარმოებდეს, რომლებიც ისმის ამა თუ იმ ადგილზე, რაც, მართლა, შეუძლებელია,—მაგრამ ეს ის გადაქარბებაა, რომლის წყალობით სურსთ მართა-

ლი აზრი გააყალბონ. მართლაც ამ ახირებულს *argumentum ad absurdum* ჩვენი სუთ-განმანათლებელნი ყოველთვის ხმარობენ, როცა საქმე ადგილობრივი ენის უფლებებზე მიდგება, სასამართლოში იქნება, სკოლაში, თუ ეკკლესიაში...

მოწინააღმდეგენი აქარბებენ აგრეთვე ადგილობრივი ენების შესწავლის სიძნელეს. ადგილზე ადგილის ენის შესწავლა იმდენად ძნელი არ არის. ამის მაგალითს წარმოგვიდგენენ ის ყამწვილი კაცები, რომელიც საზღვარს გარეთ მიდიან უცხო ენის სრულიად უცოდინარნი და ერთი-ორი წლის განმავლობაში უკან ბრუნდებიან საკმაოდ გაწვრთნილნი ამ ენაში.

დაუმატეთ ამას ის გარემოება, რომ ჩვენში საკმაოდ სახლობენ რუსები, რომელნიც, თუ მათთვის ადგილობრივი ენა საჭირო იქნება, ისევე ადვილად შეითვისებენ მას ყამწვილობიდან, როგორც თავის დედა-ენას. დაუმატეთ კიდევ ის, რომ მოსამართლეებად უმეტეს ნაწილად თვით მკვიდრნი უნდა იყვნენ, და ცხადი იქნება, რომ ენის შესწავლის სიძნელის მხრით არავითარი დაბრკოლება არ უნდა შეხვდეს იმ პრინციპს, რომ სამართალი ადგილობრივ ენაზე უნდა სწარმოებდეს. ვწუხვართ, რომ ამ პრინციპს გვერდი აუხვიეს კავკასიის იურიდიულ საზოგადოებაში არა თუ რევერატის მოწინააღმდეგეებმა, არამედ თვით რევერენტმა და მისმა მომხრეებმაც.

ჩვენის აზრით ნაფიც მსაჯულთა სამსრთლის ეხლავე შემოღებას ჩვენში ჩვენსავე ენაზე წინ არაფერი უდგას. თუ მოგვეცემა ეს სამართალი, ეხლავე უმდა მოგვეცეს, სანამ ვცოცხლობთ როგორც ქართველნი. მისი შემოღების გადადება კი *ad calendas grecas*—როცა ჩვენ გავრუსდებოდეთ, ყოვლად უმსგავსოა. თვით ეს პირობა—გარუსება—ნიშნავს, პროფ. გრადოვსკის თქმის არ იყოს, *предлагать смерть ради будущей*

жизни. აქ უნებლიედ გვაგონდება de Villeneuve-ის *) სიტყვები, რომლითაც მან დაახასიათა ბიუროკრატია ჩვენში: „elle tue pour régner; elle régne par la mort, elle régne sur la mort.“ **)

*) De Villeneuve—La Géorgie. Paris, 1870.

**) „იგი ჰკლავს, რათა იბატონოს, ბატონობს სიკვდილითა, ბატონობს სიკვდილზეა“.